

C I K T Ā L U I E S P Ē J A M A T R E S T U
A T T Ī S T Ī B A.

Motto : N. N. "

Konkursa darbs Latvijas Universitātei.

1930.g.

P R I E K Š V Ā R D S.

Liels, plašs un smags ir darba virsrakstā uzstādītais jautājums. Viņa būtība aptver daudz vairāk nekā tikai rūpniecības uzņēmumu apvienību attīstības problēmu. Tamdēļ iepriekš darba nodošanas kā atbildi uz jautājumu cik tālu var iet trestu attīstība ir jāseka dažī vārdi par šī darba izcelšanos, vispārējo uzbūvi un virsrakstā minētā jautājuma uztveršanu.

Apstājoties pie šī jautājuma un vēloties viņu atrisināt varēju vienkārši apskatīt rūpniecības uzņēmēju apvienošanās formu - trestus, apskatīt viņu tagadējo stāvokli un tālākās attīstības tendences, kādas būtu tagad novērojamas neizejot no šī samērā šaurā aploka, pat vienkārši apskatot dažus trestu piemērus tagadējā privāti kapitalistiskā saimnieciskās dzīves laukā. Bija arī otrs ceļš, pa kuŗu varēja nogriesties apskatot šo jautājumu, t.i. varēja ņemt viņu visā būtībā, skatīties uz trestiem kā uz vienu visas saimnieciskās dzīves parādību kā visas saimnieciskās dzīves atspoguļojumu un trestu attīstības jautājumu kā vienu visas saimnieciskās dzīves turpmākās attīstības un turpmāko likteņu pamata jautājumu. Tāda arī patiesībā ir šī darba virsraksta jautājuma būtība, kā tas būs redzams turpmāk darbā.

Ejot pa šo otru ceļu ir jāapskata trestu līdzšinējās attīstības un tagadējā stāvokļa sakarība ar visas saimnieciskās dzīves līdzšinējo attīstību un tagadējo stāvokli, un trestu turpmākās attīstības tendenču sakarību ar visas saimnieciskās dzīves turpmākām attīstības tendencēm un savstarpējo iespaidu. Trestu attīstības jautājumu ejot pa šo ceļu ir jāapskata ne tikai sakarā ar rūpniecību, bet ar visām saimnieciskās dzīves nozarēm un trestu formas iespēšanās problemām visās citās saimnieciskās dzīves nozarēs, apstājoties beidzot pie jautājuma par visas ražošanas un ražojumu sadalīšanas koncentrēšanās vienā trestā, aizskarot līdz ar to "organizēta kapitalisma" problēmu. Tālāk paceļas jautājums kāds tādā gadījumā būs visas saimnieciskās dzīves pamats un kāda visa turpmākā saimnieciskās dzīves attīstība. Pie šo jautājumu iztīrīšanas nevar pāriet garām neapskatot jaunu rūpniecības iestāžu un vispārīgi visu saimniecisku funkciju koncentrēšanas formu - Padomju Krievijas saimniecisko iekārtu un līdz ar to viņas trestu uzbūvi. Jautājuma pilnīgākas izpratnes labā nevar neapstāties pie šo problēmu apgaismojuma no tautsaimniecības teorijas tiesību un filosofijas viedokļiem.

Pieejot pie trestu turpmākās attīstības jautājuma pa šo otro plašo ceļu, neapmierinoties vienkārši tikai ar šauru trestu attīstības tendenču apskatīšanu bez saka-

rības ar visu saimnieciskās dzīves attīstību, kas dod nepilnīgu ainu, jo tad varētu vienkārši kā atbildi dot piemēram zviedru sērkokociņu tresta tagadējā stāvokļa apskati, šī tresta, kurš patreiz var vislabāk konkrēti rādīt cik tālu var iet trestu attīstība. Tas tomēr nedotu daudz maz noteiktu un pārredzamu atbildi. Ejot par plašāko ceļu nākās daudzas problēmas un jautājumus, no kuriem katrs būtu atsevišķi apskatams sevišķā zinātniskā darbā, nācās apskatīt ļoti īsi un protams arī ne visai pilnīgi. Tas nebija iespējams netikai telpu dēļ, bet arī tamdēļ ka viens otrs jautājums un problēma, kas izcēlās sakarā ar galveno jautājumu, prasa lielas ilgstošas studijas un pētījumus.

Šī darba autors ir nodomājis pie šo jautājumu pētīšanas strādāt tālāk un šeit īsumā ir pievedis visus tos jautājumus un problēmas, kuras galvenā kārtā var nākt priekšā sakarā ar uzņēmēju apvienošanas formas - trestu - pētījumiem. Saimnieciskā laukā daudzas lietas stāv ciešā sakarā un nevar vienu izņemt un parādīt bez sakarības ar citām lietām. Autors atrada par labāku/^{runāt}par daudzām sakarībā stāvošām problēmām sevišķi sīki neiztīrējot nevienu, bet toties dodot zināmu kopainu par trestu attīstības iespējamībām sakarā ar visas saimnieciskās dzīves attīstību, nekā sīki iztīrāt vienu atsevišķu faktoru, nedodot kopsakarības un kopainas. Arī īsumā visas problēmas apskatot un apgais-

mojot jautājumu no dažādiem iespējamām viedokļiem darbs ir iznācis krietni plašs.

Apskatot daudzus jautājumus un problēmas daudzas domas un uzskati radās pašam, studējot plašo literatūru. Šīs domas tamdēļ ir pievestas bez attiecīgiem citējumiem. Ievērojot bezgala lielo datu un faktu daudzumu ir pievesti tikai visraksturīgākie. Nebija iespējams arī visur pievest citējumus, kas prasītu lielu citējumu virknējumu, lai padarītu kādu domu pietiekoši skaidru. Tāpēc bieži autors vienā otrā vietā apmierinājās ar īsu patstāvīgu spriedumu un attēlojumu. Tas bieži bija vajadzīgs arī tamdēļ, ka dažreiz pēdējais faktiskais materials spieda taisīt citus spriedumus nekā tas bija atrodamas autoritatu darbos.

Jāatzīmē liela terminu grūtība un neskaidrība. Saimnieciskā literatūrā uzņēmēju apvienošanas jēdzienu apzīmējumi ir ļoti nenoteikti un trūkst viņu noteiktas definīcijas. Vienus un tos pašus apzīmējumus dažādi saprot, tā ka ir pat grūti dažreiz saskaņot. Vienu otru jēdzienu izlieto pat nevietā. Grūtības radīja arī jēdzienu apzīmējumu nepilnība latviešu valodā. Strādājot pie šī darba bija redzams cik nepieciešama ir latviešu saimnieciskās terminoloģijas vārdnīca.

Pētot trestu stāvokļa un attīstības jautājumu grūtības rada arī tas apstāklis, ka vispārīgi uzņēmēju apvienības slēpj savus ražošanas izdevumus, savu faktisko varu, mono-

polistiskās tendences un faktisko tirgus iekarošanas pakāpi.

Paceļas arī jautājums vai arvien pieaugošā trestu vara neapdraud tautu saimnieciskās pašnoteikšanas tiesības. Visas pasaules saimnieciskās dzīves attīstība stāv sakarā ar cilvēces un visas pasaules valstu dzīvi. Visas pasaules saimnieciskā dzīve tieši vai netieši tiek regulēta no bezgala daudziem faktoriem. Ir vismaz pavirši jāapskata sakarība ar šiem daudziem cilvēces saimniecisko un kulturēlo dzīvi regulējošiem faktoriem. Tresti ir zināms faktors, ierocis nedaudzu cilvēku rokās. Šis faktors var atstāt lielu iespaidu un ņemt lielu daļību pie tiešās un netiešās pasaules saimnieciskās dzīves regulēšanas. Kā šie nedaudzie cilvēki var šos ieročus izlietot un izlieto savu personīgo interešu labā un kādu iespaidu tas atstāj uz vispārības interesēm, par to ir jārunā atbildot uz darba virsraksta jautājumu.

Tik plaši atbildot uz darba virsraksta jautājumu autors varēja dot tikai nepilnīgu kopainu. Šinī tehniskā, valodas un pat varbūt teoretiski nevisai pilnīgā darbā ir mēģināts attēlot šo kopainu. Turpmākās šī jautājuma studijās ceru šīs nepilnības novērst.

Jāatzīmē, ka zem vārda apvienības šinī darbā viscaur tiks saprasts tas, ko ar svešvārdu varētu apzīmēt par koalīcijām. Šinī darbā tiks saprasts un atbildēts pareizāk sakot

uz jautājumu, cik tālu var iet uzņēmēju apvienību attīstība? Bet tā kā tresti ir tā forma, uz kuŗu tiecas uzņēmēju apvienību attīstība, ir zināmā mērā šīs attīstības gala mērķis pie privāti kapitalistiskās saimnieciskās sistēmas, tad par to nāksies galvenām kārtām runāt.

Pie slēdzieniem un domām, kuŗas autors ir patstāvīgi pievedis, nav iegūtas izolētas abstrakcijas ceļā, bet tie ir pētījumos sastapto faktu iespaids un gala slēdziens.

Tā kā liela vērība tika piegriesta darba uzbūvei, plāna uzbūvei un iedalījumam, tad zināmu apstākļu dēļ tā piepildīšana tika izdarīta nevisai pilnīga.

Autors atvainojas, ka izdarīdams dažus izvilkumus no žurnāliem, neatzīmēja attiecīgās lapaspuses. Tos nācās ievietot darbā, atzīmējot tikai žurnāla numuru. Arī gadījumos, kur par kādu darbu ir taisīts kopējs šī darba pamatdomas atzīmējums, arī nav pievestas lapaspuses. Šī darba plašums spieda autoru atturēties no daudziem citējumiem, lai nepadarītu to par daudz smagu un rakstīt vairāk patstāvīgi, pamatojoties uz saviem kopējiem slēdzieniem, līdzīgi vācu jaunākā laika doktoru disertāciju rakstīšanas paņēmieniem. Kā vadonis teoretiska darba uzbūvē un specialī pamata problēmu noskaidrošanā, tika ņemts Liefmann's.

Lai izlīdzinātu zināmā mērā citātu trūkumu un atsaukšanos uz zinātniskiem darbiem, autors ir pievedis plašu literatūras sarakstu pēc iespējas pievedot visus darbus, ar

kuņiem lielākā vai mazākā mērā nācās sadurties pētot trestu attīstības iespējamību problemas. Šis materials literatūras rādītāja ir pēc iespējas sistematizēts.

S a t u r a r ā d ī t ā j s.

lpp.

Priekšvārds

I.

Satura rādītājs

VIII.

Literaturas rādītājs

XVI.

I E V A D S.

1.

I. D A Ļ A.

TRESTU BŪTĪBA, STĀVOKLIS, ATTĪSTĪBAS TENDENCES UN IESPĒJAMĪBAS UZ PRIVĀTI-KAPITALISTISKĀ SAIMNIECISKĀS DZĪVES PAMATA.

I. T r e s t u b ū t ī b a u n s t ā v o k -
l i s s t a r p c i t ā m u z ņ ģ ģ ģ ģ ģ ģ ģ
a p v i e n ī b u f o r m ā m.

1. Uzņēmēju apvienību jēdziens, vēsture un metodoloģija 8.
2. Trestu būtība un stāvoklis starp citām uzņēmēju apvienību formām 24.
3. Trestu pozitīvā un negatīvā loma saimnieciskā dzīvē.
Trestu tautsaimnieciskā nozīme. 34.
4. Iespējamā trestu izveidošanās par valdošu uzņēmēju apvienošanās formu 43.

II. Rūpniecības trestu stāvoklis, attīstības tendence un iespējamības.

Faktisko konkurences iespējamību jautājums.

1. Trestu forma rūpniecībā un to vispārējā sakarība ar saimniecisko dzīvi 56.
2. Starptautiskie, nacionālie un lokālie tresti 58.
3. Atsevišķie ievērojamāko rūpniecības trestu piemēri.
 1. Rūpniecības tresti Ziemeļ-Amerikas Savienotās Valstīs.
 - a) Vispārējā rūpniecības koncentrēšanās Z.A.S.Valstīs un vispārējais trestu stāvoklis rūpniecībā 60.
 - b) Ziemeļ-Amerikas Savienoto Valstu trestu ekspansijas tieksmes 63.
 - c) Atsevišķie rūpniecības trestu piemēri.
 - 1) Alumīnija trests 67.
 - 2) J.P. Morgan & Co. 70.
 - 3) Standard Oil Co. 71.
 - 4) United Steel Corporation 73.
 - 5) Forda Sabiedrība 75.
 - 6) Banānu trests 77.

2. Tresti Vācijā.

- a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis 78.
- b) J.G.Farben-Industrie A.-G. 80.
- c) Vereinigte Stahlwerke 82.
- d) Kalija sindikats 83.
- e) Cementa sindikats 85.

3. Tresti Anglijā.

- a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis 86.

4. Tresti Zviedrijā.

- a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis. 91.
- b) Zviedru sērskociņu trests. 92.

5. Tresti pārējā pasaulē.

- a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis 98.
- b) Holandes chinina monopols 100.

6. Tresti Baltijas valstīs un speciāli

Latvijā.

- a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis 102.

7. Starptautiskas un vispasaules trestu ap-

vienības un to piemēri.

- a) Vispasaules monopola iegūšanas tendence. Vispārējais trestu apvienību resp. trestu - trestu stāvoklis 106.
- b) General Electric - AEG. 109.
- c) Vienošanās slāpekli saturošu vielu ražošanas laukā 112.
- d) Starptautiskā konvencija mākslīgā zīda ražošanā 113.
- e) Opels - General Motor 115.

	lpp.
f) Pasaules elektriskais trests	117.
g) Eiropas dzelzs kartelis	119.
h) Kalija sindikats	121.
i) Citi ievērojamākie starptautisku apvienību piemēri	122.
4. Rūpniecības trestu cenu politika	126.
5. Trestu ražošanas politika. Ražošanas izdevumi. Pārprodukcijas un bezdarba problēmas	131.
6. Trestu kapitāls un dividendes. Promotieru peļņa	136.
7. Faktiskās konkurences iespējamības	138.
8. Trestu sociālā nozīme	140.
III. Trestu formas iespiešanās citās saimnieciskās dzīves nozarēs.	
1. Iespiešanās lauksaimniecībā	145.
2. Iespiešanās enerģijas ražošanas laukā	157.
3. Iespiešanās transportā	162.
4. Iespiešanās tirdzniecībā	165.
5. Iespiešanās banku nozarē	168.
IV. Faktori, kuŗi var veicināt vai ierobežot trestu attīstību un trestu iespaidus uz šiem faktoriem.	
1. Tirdzniecības stāvoklis sakarā ar trestu attīstību	174.

	lpp.
2. Banku loma trestu attīstības jautājumā. Finansu kapitāla jautājums	189.
3. Valsts varas uzdevums un loma trestu attīstības jautājumā. Faktiskais valsts varas iespaids uz trestu attīstību	196.
4. Patērētāju un viņu apvienību nozīme trestu attīstības jautājumā. Patērētāju kooperācijas problēma	209.
5. Strādnieku un viņu apvienību nozīme trestu attīstības jautājumā	221.
6. "Saimnieciskā demokrātija"	230.
7. Trestu attīstības jautājums no pasaules saimniecības regulēšanas viedokļa. 1. Vispārējais pasaules saimniecības regulēšanas jautājums. Pasaules saimnieciskās vienības un pasaules valsts problēmas	235.
2. Tautu Savienības ekonomiskā komisija. Pasaules saimniecības konferences	241.
3. Daži pasaules saimniecības regulē- šanu iespaidojošie faktori. a) Koloniju un koloniju tautu problēma.	244.
b) Rāsu problēma	247.
c) Kara un imperialisma problēma	250.
d) Reparāciju problēma	253.
e) Kapitāla ekspansijas jautāj.	254.

8. Trestu attīstības jautājums no atsevišķu valšņu grupu un atsevišķu valšņu viedokļa.

1. Trestu attīstība no Eiropas kontinenta valšņu un to apvienošanas problēmas viedokļa 256.

2. No Baltijas valšņu un to apvienošanas problēmas un speciāli Latvijas viedokļa.

Vispārējs trestu iespaids no mazo, ekonomiski vājāko valšņu viedokļa 263.

3. No Amerikas Sav. Valšņu viedokļa. Pan-Amerikas problēma 267.

4. No Lielbritānijas viedokļa 269.

5. No Padomju Krievijas viedokļa 270.

6. No Azijas valšņu un koloniju tautu viedokļa. Pan-Azijas problēma 271.

V. Trestu koncentrēšanās un monopola stāvokļa iegūšanas iespējamās robežas un iespējamais grupēšanas centrs.

1. Vai iespējama visas ražošanas koncentrēšanās vienā trestā. Vai iespējams pilnīgs monopols. 274.

	lpp.
"Organizētā kapitalisma" problēma	274.
2. Grupēšanas centrs	283.
VI. Trestu attīstība un privātā - tā kapitalisma nākotne	285.

II. DAĻA.

TRESTU UN VIŅU ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMS SAKARĀ AR CITU
SAIMNIECISKĀS DZĪVES FORMU PROBLĒMĀM UN SAKARĀ AR JAU-
TĀJUMU PAR TRESTU PĀRIEŠANU NO PRIVĀTI-KAPITALISTIS-
KĀS UZ CITU SAIMNIECISKĀS DZĪVES FORMAS PAMATU.

- I. Dažādu saimnieciskās dzīves formu salīdzinājums.
Valsts kapitalisma un kopsaimniecības problēmas 300.
- II. Jautājums par trestu kā uzņēmumu koncentrācijas
formas pāriešanu no privāti-kapitalistiskā uz
citu saimnieciskās dzīves formas pamatu.
Pāriešanas nepieciešamības un iespējamības jautājums.
"Socialtresta" problēma.
Tālākā iespējamā trestu un visas saimnieciskās
dzīves attīstība. 306.

lpp.

- III. Dažu valsts uzņēmības trestu piemēri
privāti-kapitalistiskās valstīs 311.
- IV. Padomju Krievijas tresti kā tādu trestu,
resp. saimniecisku iestāžu apvienību,
kuŗi atrodās uz valsts kapitalisma un
kopsaimniecības formu pamatiem, piemērs.
Trestu organizācija un loma Padomju
Krievijas saimnieciskā dzīvē. 314.

III. D A Ļ A.

TRESTU ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMS NO TEORETISKIEM VIEDOKĻIEM.

- I. Trestu, viņu attīstības un starptautiskā
monopola problēmas no tautsaimniecības
teorijas viedokļa 328.
- II. Trestu un viņu attīstības jautājums no tie-
sību viedokļa, speciāli no tautu saimniecī-
kas pašnoteikšanas tiesību viedokļa 339.
- III. Trestu un viņu attīstības jautājums no saim-
nieciskās filosofijas viedokļa 349.
- N O S L Ē G U M S. 351.
- T Ē Z E S. 354.

L I T E R A T U R A S R Ā D Ī T Ā J S.

Kā jau priekšvārdā minēts, ievērojot ļoti daudzas problemas un jautājumus, kuŗi aizskārti šinī darbā, kā sakarā stāvošie ar trestu attīstības jautājumu, nebija iespējams pievest daudzus citējumus no izlietotās literaturas. Apmierinoties ar patstāvīgiem īsiem slēdzieniem, gribu šeit pievest literatūru, ar kuŗu nācās lielākā vai mazākā mērā sadurties, strādājot pie šī jautājuma.

Kā pamats darbam ir ņemti Liefmann'a raksti "Handwörterbuch der Staatswissenschaften" zem virsrakstiem:

- 1) "Trusts",
- 2) "Kartelle",
- 3) "Interessengemeinschaften".

Bez tam divus Liefmann'a darbus:

- 1) "Die Unternehmungsformen mit Einschluss der Genossenschaften und der Sozialisierung", 1923.
- 2) "Kartelle, Konzerne u. Trusts" 1930.

Pamatā vēl ņemti :

- 3) GRUENZEL - "Die wirtschaftliche Konzentration", 1928.
- 4) SCHAER - "Handelsbetriebslehre" 1923.

Šie darbi ņemti kā teoretisks pamatojums un vadonis. Citādi darbā daudz domu un slēdzienu, kuŗi nesaīetas ar šo autoru uzskatiem.

Pirmā daļā par uzņēmēju apvienību jēdzienu vēsturi un metodologiju varētu atzīmēt sekošo literatūru:

- 5) BAGROW - "Struktura predpriņimateļskich organizacij"
1923.
- 6) BONN - "Das Schicksal des deutschen Kapitalismus". 1926.
- 7) BRUCK - "Zur Systematik der Unternehmungsformen"
(Arch. f. Soz.-Wissensch. u. Soz.-Politik. 1924.
Bd. 52.)
- 8) KASSEL - "Neuere monopolistische Tendenzen in Industrie
und Handel" 1927.
- 9) EMBACHER - "Periodische Wandlungen im Zusammenschluss
der deutschen Industrie". 1928.
- 10) KOCH - "Konzentrationsbewegungen in der Industrie" 1927.
- 11) LAYE - "Vereinheitlichung industrieller Produktion" 1922.
- 12) LEIST - "Mod. Priv. v. ordn. u. d. Kapitalismus."
(Grundriss d. Sozialökonomik. 1925. Abt. IV. T. 1.)
- 13) LLOYD - "Wealth again commonwealth".
- 14) PASSOW - "Betrieb, Unternehmung, Konzern". 1925.
- 15) ROTSCCHILD - "Kartelle, Gewerksch. u. Genossenschaften" 1912.
- 16) SAITZEW - "Horizontal und Vertikal im Wandel der letzten
Jahrzehnte". 1927.
- 17) SCHAUBENBERG- "Ursachen, Formen u. Wirkungen der Zusammen-
schlussbewegung". 1925.
- 18) SCHMITT-SCHOWALTER - "Die Organisationsform der modernen
Wirtschaft". 1925.
- 19) SOMBART - "Die Ordnung des Wirtschaftslebens". 1927.
- 20) STRESEMANN- "Industriepolitik".
- 21) STRIEDER - "Studien zur Geschichte kapitalistischer
Organisationsformen". 1925.
- 22) VERSHOFEN - "Die Statistik der Wirtschaftsverbände" 1924.

Speciali par trestu būtību un stāvokli starp citām
uzņēmēju apvienību formām varētu minēt sekošus darbus:

- 23) DUSCHNITZKY - "Das Konzern-Problem". 1927.
- 24) GRUENZEL - "Ueber Kartelle".
- 25) HERLE u. METZNER- "Neue Beiträge zum Kartellproblem" 1929.
- 26) KLUG - "Wesen d. Kartelle, Konzerne u. Trusts"
1930.
- 27) KUHLÖ - "Die Kartellfrage" 1903.
- 28) METZNER - "Kartelle u. Kartellpolitik" 1926.
- 29) NOTZ - "Repres. int. cart. comb. and trusts".
1929.
- 30) DE ROUSSIERS - "Cart. u. trusts and their developement"
1927.
- 31) STEINMANN - "Ausbau des Kartellwesens" 1902.
- 32) TSCHERSKY - "Kartell u. Trusts" 1911.
- 33) " - "Zur Reform der Industriekartelle" 1921.
- 34) " - "Kartellorganisation" 1928.
- 35) WIEDENFELD - "Kartelle u. Konzerne" 1927.

Ir jāatzīmē, ka bieži darbos, kuŗu virsrakstā stāv
karteļu apzīmējums, faktiski ar to ir domātas visas uzņē-
mēju apvienību formas un tā tad arī trestu forma. Otrādi,
ar vārdu tresti arī bieži apzīmē netikai trestu formu, bet
arī citas. Vispārīgi terminologija šinī ziņā nav noteikta.

Speciali par trestiem varētu minēt sekošus ievērojamākus
darbus:

- 36) ELY - Monopolies and trusts. 1902.
- 37) JONES - The Trust Problem in United States. 1922.
- 38) ŠASTEN - Tresti i sindikati. 1912.

Par interešu kopībām pēdējā laikā parādījušies divi ievērojamāki darbi:

- 39) GILOI - Interessengemeinschaften als Konzentrationsform. 1929.
- 40) LANGEN - Probleme der Interessengemeinschaften. 1929.

Par rūpniecības finansēšanas sabiedrībām un par kontrolsabiedrībām varētu minēt sekošus darbus:

- 41) HAUSSMANN - Tochtergesellschaften. 1923.
- 42) LAUCHENAUER - Holding Company. 1924.
- 43) LIEFMANN - Beteiligungs u. Finanzierungsgesellschaften. 1923.
- 44) SPEAKER - The Investment Trust. 1924. (Šis darbs, kuŗš uzrakstīts trestu sarīkotam konkursam, nav objektīvs un liekas ka tā nolūks ir vienkārši attaisnot šo jauno trestu formu efektīvā kapitāla laukā).

Attiecībā uz pilnīgu uzņēmumu saplūšanu fuzijas formā varētu minēt sekošus darbus:

- 45) GOLDSCHMIDT - Die sofortige Verschm. A.-G. 1930.
- 46) FIX - Fusion von Akt.-Ges. 1928.
- 47) SCHMEY - Aktie u. Aktionäre unter Berücksichtigung der Trustbildung. 1930.

Speciali par uzņēmēju apvienību tautsaimniecisko nozīmi varētu minēt vienu Dr.-dis., kurā tomēr trūkst objektivitātes attiecībā uz valsts lomu trestu regulēšanā.

- 48) GALLMEISTER - Die volkswirtschaftliche Bedeutung der deutschen Konzerne. 1926.

Speciali par trestu nozīmes pieaugšanu starp citām uzņēmēju formām ir divi jau šī gadsimt. sākumā parādījušies darbi.

- 49) HARMENING - Die notwendige Entwicklung der Industrie zum Trust. 1904.

- 50) JUTZI - Die deutsche Montanindustrie auf dem Wege zum Trust. 1905.

Par starptautiskiem trestiem un citām uzņēmēju starptautiskām apvienībām ir ļoti plaša literatūra.

- 51) CYPEROWIČ - Meždunarodnije monopoliji. 1929.

- 52) KLEIN - Intern. Cart. u. Foreign affairs. 1928.

- 53) DEMENTH - Intern. Wirtschaftsvertretungen. (Das Werden der Weltwirtschaft) 1926.

- 54) " Der kontinentale Linoleumkonzern" 1930.

- 55) DOMERATZKY - The Intern. cartell movement. 1928.

- 56) M^c. GREGOR - The Intern. Cartell. (Veröffent. des Völkerbundes) 1927.)

- 57) HEUSSER - Entwicklung u. Bedeutung d. internat. Kartelle. 1929.

- 58) LORENZ - Rohstoffmonopol und internationale Kartelle. (Jrb. f. Nat. ök. u. Statistik. Okt. 1927.)

- 59) NEUHAUSS - Intern. Holding Company. 1927.

- 60) REICHERT - Internationale Wirtschaftsverbände.
(Das Werden der Weltwirtschaft. 1926).

(Šinī rakstā autors liek par daudz lielas cerības uz uzņēmēju apvienībām, pat kā tās novērsīs visas pasaules saimniecības grūtības bez valdību iejaukšanās.)

- 61) SCHUMPETER - Intern. Cartell and their relation to world trade. (Price of the Acad. of Politic. science. Jan. 1928.)

- 62) "Wirtschaftliche Zusammenarbeit zwischen Deutschland u. Frankreich" 1929.

Par darbā pievesto vispasaules tresta, t.i. Zviedru sērkokociņu tresta piemēru, ir ļoti plaša literatūra, salīdzinot ar citiem atsevišķiem trestiem. Divi atsevišķi ievērojamākie darbi ir:

- 63) FREUDE - Der schwedische Zündholztrust. 1928.
64) GROTKOPP - Der schwedische Zündholztrust. 1928.

Par Zviedru sērkokociņu tresta iespaidu uz Vācijas sērkokociņu rūpniecību varētu minēt sekošus darbus:

- 65) HOEPFNER - Die Zusammenschlussbewegung der deutschen Zündholzindustrie.
66) HURTH - Die deutsche Zündholzindustrie in der Nachkriegszeit. 1929.
67) "Intern. Verfl. in der Zündholzindustrie". 1929.

Par trestu atsevišķiem piemēriem atsevišķās valstīs varētu pievest attiecībā uz Vāciju:

- 68) "Der Hugenberg Konzern" 1928. (Šinī darbā apskatīta šī lielā koncerna preses laukā stāvoklis).

- 69) BERKENKOPF - Die Neuorganisation der deutschen Gross-eisenindustrie. 1928.
- 70) "Der AEG-Konzern." 1928.
- 71) LÖFFLER - Die moderne Konzernierung. 1926.
- 72) MANNSTAEDT - Die monopol. Bestrebungen u. ihre Bedeutung für das deutsche Wirtschaftsleben.
- 73) MARCUS - Die grossen Chemiekonzerne. 1929.
- 74) " - Die grossen Eisen- u. Metallkonzerne. 1929.
- 75) MUENSTERMANN - Die Konzerne der Kali-Industrie. 1925.
- 76) PAXMANN - Die deutsche Kaliwirtschaft. 1929.
- 77) Pervušin - Germanskije koncerni i organizacija promišlennostji. (Šinī darbā apskatīta arī Vācijas loma pasaules trestu radīšanas procesā un rūpniecības racionalizācijas jautājums sakarā ar ārzemju kapitalu).

Par Angliju var pieminēt:

- 78) LEVY - Monopole, Kartelle u. Trusts in der Geschichte u. Gegenwart der englischen Industrie. 1927.
- 79) MACROSTY - Das Trustwesen in der britischen Industrie.

Vispārīgi par Eiropu ir sekošs darbs:

- 80) FISCHER u. WAGENFUEHR - Kartelle in Europa. 1929.

(Šinī darbā apskatīta rūpniecības koncentrēšanās arī Baltijas valstīs. Tomēr šis darbs ir pavirš un nepilnīgs, kā arī ar zināmām kļūdām).

Par papīrrūpniecības koncentrēšanos Čekoslovākijā ir:

- 81) GOETZ - Die Papierindustrie der Tschechoslovakei. 1928.

Par Ziemeļ-Amerikas Savienoto Valšņu trestiem var minēt sekošus darbus:

- 82) BITTER - Die Eroberung Mittel-Amerikas durch den Bananen-Trust. 1921.
- 83) JENKS - Trusts in Vereinigten Staaten von Amerika.
- 84) KUHR - Der gegenwärtige Stand des Trustproblems in den Vereinigten Staaten von Amerika. (Kartell-Rundschau Nr.5. 1930).
- 85) LAFARG *M* - Amerikanskije tresti. 1926.
- 86) "Railroad Consolidation." 1929.
- Par rūpniecības trestu ražoš.izdevum.ir jāsaka, ka šinī ziņā ir ļoti grūti dabūt kādus datus. Arī pieminās rakstos, kurus tresti izdeva sakarā ar pasaules saimniecības konferenci, par to nav nekas minēts. Atsevišķos darbus, kurus varētu atrast datus par trestu ražošanas izdevumiem un cenu politiku varētu minēt:
- 87) BALLOD - Deutsche-amerikanische Handelsbeziehungen. (Schrift. d. Verein. Sozialpolitik. 1901.Bd.2.)
- 88) " - "Zukunftsstaat" 1927.
- 89) LEWENZ - Die Finanzierung u. die Preisbildung des Trusts.
- 90) HECHT - Der Zementkartellpreis. 1929.
- 91) KIPPENBERG - Eindrücke aus der Eisenindustrie der V.St. von Amerika.
- 92) LUFFT - Die Betriebsgrösse i.d. Industrie der Ver. Staaten. (Weltwirtsch. Arch. 1928. Okt.)
- 93) THORP - The Integration of Industrial Operation. 1924.
- 94) MUEHLENSIEFEN - Kartelle als Produktionsförderer. 1926.
- 95) SCHULTZ -MEHRIN - Die industrielle Spezialisierung. 1920.
- 96) " " - Formen des Zusammenschlusses von Unternehmungen zwecks Verbesser. u. Verbillig. der Produktion. 1921.

Par trestu dibinātāju darbību varētu minēt:

- 97) "Mergers in Industry." 1929. New-York.
98) "Competitions and profits in bread and flour." 1928.
Washington.

Par trestu sociālo nozīmi:

- 99) BONNETT - Unternehmertum und Sozialfrage i. den
Vereinig. Staaten. 1926.
100) BOEHMER - Mit Gott für Trust und Dividende.
101) DUIMCHEN - Die Trusts und die Zukunft der Menschheit.
1904.

Par koncentrēšanos lauksaimniecībā pagaidam nav sevišķi
liela literatūra, t.i. par trestu formas iespēšanos. Varētu
minēt sekošus darbus:

- 102) RITTER - Einflüsse des Kapitalismus auf Art und Grösse
der landwirtschaftlichen Produktion. 1929.
103) SAUER - Kartellierungsbestrebungen in der deutschen
Landwirtschaft. 1927.
104) STEDING - Die Kartellierung der Landwirtschaft. 1928.

Par lauksaimniecības stāvokli Z.A.S. Valstīs varētu
minēt: Arch. f. Sozialwissenschaften 1928. Bd. 59. rakstu
105)

- "Agrarproblem der Vereinigten Staaten. Gegenwartslage, un
106) Black - Entwicklungstendenzen der Landwirtschaft in
Vereinigten Staaten nach dem Kriege. (Bd.61.)

Par mazinošo ražīguma likumu var pieminēt:

- 107) Balodis - Ekonomiskā politika.
108) BALLOD - Produktivität der Landwirtschaft. 1910.
Schriften d. Verein f. Sozialpolitik.

Par socialistu uzskatiem attiecībā uz lauksaimniecības koncentrēšanos varētu pievest:

109) DAVID - Sozialismus u. Landwirtschaft. 1922.

110) KAUTSKY - Die Sozial. d. Landwirtschaft. 1921.

Par darbā pievesto Kanadas kviešu pool'u var pievest:

111) DAWISSON - Pooling wheat in Canada. 1927.

112) MACKINTOSCH - The Canadian wheat pools. 1925.

Par koncentrēšanos elektrības ražošanas/^{un elektrisk.rūpn.}laukā varu minēt:

113) NOETHER - Vertrestung u. Monopolfrage in der deutschen Elektriz. Industrie.

114) "Comb. a. Trusts in the electr. Industr." 1927.

115) GOREW - Elektrofikacija Francijai. 1926.

116) PINCHOT - Guaint Power.

Par koncentrēšanos banku un apdrošināšanas nozarēs:

117) SAENDIG - Der Versicherungspool. 1927.

118) OTTO - Organisation d. priv. deutsch. Bankg. in Bankverbände. 1930.

119) PFANNENSCHMIDT - Konzerne u. Expansion i. deutsch. Bankwesen. 1928.

Transporta un tirdzniecības nozarēs:

120) MURKEN - Die grossen transatlantisch. Linienreederei-Verbände. 1922.

121) OVERZIER - Der amerik.-eng. Schifffahrtstrust. 1912.

122) LENK - Die Konzentration-Bewegungen in deutsch. Sped. Gewerbe. 1926.

123) DEUTSCH - Warenhauskonzern. 1927.

Par valsts lomu un stāvokli sakarā ar trestu attīstību var pievēst sekošus darbus:

- 124) BRANDT - Zwangssyndikate u. Staatsmonopole. 1918.
- 125) HAUSCHE - Entstehung, Wesen u. Bedeutung des Kampfes gegen die Trusts i. d. Ver. Staaten. 1927.
- 126) LAUMANN - Die Einwirkungen des Staates auf das Betriebsleben. 1928.
- 127) LEHNICH - Kartelle u. Staat. 1928.
- 128) LEO - Der Staat u. Kartelle. 1911.
- 129) LUFFT - Staatliche Regelung der grosskapital. Organisationen in Ver. Staaten in Amerika. (Weltwirtsch. Arch. 1925).
- 130) SCHMOLLER- Das Verhältniss der Kartelle zum Staat. 1905.
- 131) TSCHERSKY - Problem der staatlichen Kartellaufsicht. 1923.
- 132) ZITZMANN - Trusts und Antitrustbewegung. 1928.

Par prettrestu likumdošanu: speciali Vācijā:

- 133) HEMPFING - Kartellverordnung. 1930.
 - 134) SATTLER - Die bisherigen Ergebnisse der Rechtsprechungen des Kartellgerichtes. 1927.
- Speciali Z.A.S.Valstīs:
- 135) DUNN - The Feder. Antitrust Law. 1930.
 - 136) HEWEY - The Antitrust Law of the U.S.A. 1930.
 - 137) MAASE - Die gesetzliche Regelung d. wirtschaftl. Machtstellungen i. Deutschland, Vereinig. Staaten u. Norwegen. 1930.

Par kooperācijas iespējamo iespaidu uz ražošanas koncentrēšanas trestos varētu pieminēt speciali:

- 138) LEMHÖFER["] - Möglichkeiten u. Grenzen eines Konsumentenmonopols. 1929. (Labi apgaismots no teoretiskā viedokļa.)

Par kooperatīvas kopsaimniecības iespējamībām raksta :

- 139) WEBB, S. u. B. - The cooperative Commonwealth. 1924. (Tikai par daudz lieli entuziasti).

Par neitralitātes principa paturēšanas un izvešanas neiespējamībām raksta:

- 140) WEBER - Konsumgenossenschaften u. Klassenkampf. 1925.

Tad vēl varētu par kooperācijas problēmu pievest :

- 141) TOTOMIANZ - Konsumentenorganisation 1929.

- 142) OPPENHEIMER - Siedlungsgenossenschaft. 1913. (Ar to viņš cer pārvarēt arī komunismu).

- 143) Gide - Der Kooperatismus. 1929.

- 144) "Internationales Handwörterbuch des Genossenschaftswesens.

Par banku un tirdzniecības uzņēmumu stāvokli sakarā ar trestu attīstību varētu pievest:

- 145) Hilferding - Das Finanzkapital. 1923.

- 146) NEISSER - Das deutsche Bankgewerbe und seine Bedeutung für den Wiederaufbau der Wirtschaft. 1924.

- 147) WEISS - Die Beziehungen der Banken zur Industrie. 1921.

- 148) JEIDEL - Das Verhältniss der deutsch. Grossbanken zur Industrie. 1905.

- 149) SCHULTE - Die volkswirtschaftliche Bedeutung der deutsch. Bankkonzentration. 1923.

- 150) VOGELSTEIN - Die finanzielle Organisation der kapital. Industrie u. die Monopolbildungen. (Grundriss der Sozialökonomik. 1923.)

- 151) BONIKOWSKY - Der Einfluss der industriellen Kartelle auf den Handel in Deutschland. 1907.
- 152) MARSHALL - Industrie and Trade. 1919.

Par strādnieku apvienību lomu trestu koncentrēšanas laukā varētu atzīmēt sekošus darbus:

- 153) BECKER - Ueber den Einfluss der Unternehmerkartelle auf die Arbeiterverhältnisse. 1902.
- 154) GRUNER - Die Arbeiter Gewinnbeteiligung. 1919.
- 155) FIEDLER - Konzentrationsbewegungen der Gewerbschaften. 1924.
- 156) MASSATICH - Syndikate u. Kartelle u. ihr Einfluss auf die Arbeiterverhältnisse, 1913.
- 157) UTSCHE - Kartelle und Arbeiter, 1911.

Par "saimniecisko demokrātiju" varētu pievest sekošus darbus:

- 158) GERHARD - Liberalismus u. Wirtschaftsdemokratie.
- 159) NAPHTALI - Wirtschaftsdemokratie. 1929.
- 160) RANECKER - Wirtschaftsdemokratie als nationale Aufgabe. 1929.
- 161) REICHERBERG - Auf dem Wege zur Wirtschaftsdemokratie. 1925.
- 162) TOTOMIANZ - Primirenije truda s kapitalom. 1923.
- 163) WILHELM - Wirtschaftsdemokratie der Zukunft. 1919.

Par kapitalisma stāvokli un nākotni sakarā ar trestu attīstību varētu pievest vispirms:

- 164) SOMBART - Die Wandlungen des Kapitalismus. (Raksts Weltwirtsch. Arch. 1928. Bd.28.)

Kā atbilde uz šo rakstu bija

- 165) ECKERT - Aussichten des Kapitalismus. (Raksts
Weltwirtsch. Arch. Bd. 29).

Sakarā ar šiem rakstiem parādījās:

- 166) WEBER, Ad-- Ende des Kapitalismus.(?)

Tad darbā pieminētais:

- 167) ONCKEN - Geschichte der Nationalökonomie. 1922.

- 168) JOSTOCK - Der Ausgang des Kapitalismus. 1928.

Atsevišķi jāpiemin darbā pieminētā grāmata,:

- 169) NEARING - Dollardiplomatie. 1927.

Par pasaules saimniecības regulēšanas jautājumu un tā sakarību ar trestu attīstību varētu pievest ļoti daudz darbu. Speciali par šo sakarību varētu pievest sekošus darbus:

- 170) BERKENKOPF - Internationale Industriekartelle und ihre Bedeutung f. die Gestalten der weltwirtschaftlichen Beziehungen. (Weltwirtsch. Arch. 1928. Bd. 28)

- 171) KANTOROWICZ - Weltwirtschaftliche Bedeutung d. amerik. Trusts. 1914.

- 172) BERDROW - Die Unternehmerkartelle u. der Weg zum wirtschaftlichen Frieden. 1898.

Vispārīgi par pasaules noregulēšanas problemam varētu pieminēt sekošus darbus, kuŗos ir aizskārta arī rūpniecības koncentrēšanās:

- 173) BUCHARIN - Imperialismus u. Weltwirtschaft. 1929.

- 174) FAIRGRAVE - Geographie u. Weltmacht.

- 175) HARMS - Volkswirtschaft u. Weltwirtschaft. 1925.

- 176) BENCKISER - Das Problem der staatlichen Organisation der Weltwirtschaft. 1927.
- 177) PAISH - Der Weg zur wirtschaftlichen Gesundung der Welt.
- 178) NACHIMSON - Die Weltwirtschaft vor und nach dem Kriege. 1922.
- 179) LEVY - Die Grundlagen der Weltwirtschaft. 1924.
- 180) EULENBURG - Weltwirtschaftliche Solidarität der Völker. 1922.
- 181) OBST - Zentralisation oder Dezentralisation in der Weltwirtschaft. 1926.
- 182) TAUSSIG - Theorie der internationalen Wirtschaftsbeziehungen. 1929.

Attiecībā uz pasaules saimniecības noregulēšanas jautājumu ir ļoti daudz darbu, no kuriem citi vairs nav nopietni zinātniski darbi, bet vienkārša "sapņošana", kā piem. Pfaul, "Weltstaat u. Weltverfassung".

Par pasaules saimniecības konferenci var pievest sekošus avotus:

- 183) HARMS - Vom Weltwirtschaftskriege zur Weltwirtschaftskonferenz.
- 184) HANTOS - Die Weltwirtschaftskonferenz. 1928.
- 185) FEILER - Neue Weltwirtschaft. 1927.
- 186) SOMMER - Die Vorgeschichte der Weltwirtschaftskonferenz. (Weltwirtsch. Arch. 1928.Bd.28)

Par Eiropas muitas unijas problemas sakariem, ar saimniecisko koncentrēšanos var atrast rakstu krājumā :

- 187) HEYMANN - Europäische Zollunion.

Bez tam vēl sakarā ar Paneiropas problemu var minēt

- 188) GROTKOPP - Die Zöllennieder. Wege zur europ. Wirtschaftseinheit. 1930.
- 189) HOHLFELD - Zur Frage einer europäischen Zollunion. 1928.

Žurnalam "Paneiropa" un Kudenhove-Kalergi rakstiem ir maza zinātniska nozīme, jo tie saimnieciskos jautājumos ir pavirši, un nav pietiekošu attīstītu domu pamatojumu. Vēl sakarā ar pasaules saimniecību un cilvēces turpmāko kopdarbību var minēt:

- 190) KASSEL - Wirtschaftliche Zusammenarbeit der Völker. 1928.
- 191) TREBITSCH - Arische Wirtschaftsordnung. 1925.

Tie būtu galvenie avoti darba pirmā daļā, kuŗi ir lielākā vai mazākā mērā izlietoti darbā. Attiecībā uz darba II. daļu, t. i. dažādu saimniecisko dzīves formu salīdzinājumu, varētu minēt:

- 192) GOLDSCHIED - Staatssozialismus un Staatskapitalismus. 1917.
- 193) JUTZI - Staatssozialismus un Privatwirtschaft. 1926.
- 194) KRUSE - Der Begriff der Privatwirtschaft in seinem systematischen Verhältnis zu dem Begriff der öffentlichen Wirtschaft. 1928.
- 195) KUMPMANN - Kapitalismus un Sozialismus.
- 196) LIEFMANN - Geschichte u. Kritik des Sozialismus. 1922.
- 197) RATHENAU - Das wirtschaftspolitische System. 1926,

- 198) RENNER - Die Wirtschaft als Gesamtprozess u. die Sozialisierung. 1924. (No Marksa viedokļa).
199) RATHENAU - Die neue Wirtschaft. 1918.
200) SOMBART - Der proletarische Sozialismus.

Par pāriešanas no privati kapitalistiskās saimnieciskās sistēmas uz citu un šīs pāriešanas nepieciešamību un iespējamībām un šo jautājumu sakarību ar rūpniecības koncentrāciju zināmā mērā aizskar sekoši darbi:

- 201) BALLOD - Bankerott der freien Wirtschaft. (Arī tā paša autora darbā "Zukunftsstaat" ir aizskārtas šīs problēmas).
- 202) EULENBURG - Arten und Stufen der Sozialisierung.
(E. bija socializēšanas komisijas Vācijā loceklis.
Vēlāk viņš savus uzskatus grozīja).
- 203) HALM - Ist der Sozialismus wirtschaftlich möglich.
- 204) HORN - Die ökonomischen Grenzen der Gemeinwirtschaft. 1928.
(Šeit viņš apskata socialisma izvešanas iespējamības arī no tautsaimniecības teorijas viedokļa).
- 205) BOEGE - Vertrestung und Sozialismus. 1927.
- 206) LANDAUER - Die Wege zur Eroberung des demokratischen Staates durch die Wirtschaftsleiter.
(Erinnerungsausgabe für Max Weber. Bd.2.)
- 207) NEURATH - Staatskartelle u. Staatstrust als Organisationsformen der Zukunft. (Deutsche Wirtschaftszeitung, 6.Jrg. S. 792.)
- 208) " - Wesen und Weg zur Sozialisierung. 1919.

- 209) NEURATH - Die Wirtschaftsordnung der Zukunft und die Wirtschaftswissenschaften. 1918.
- 210) SCHAEFFLE - Die Quintessenz des Sozialismus. 1919.
- 211) TYSZKA - Die Sozialisierung des Wirtschaftslebens. 1922.
- 212) UDE - Wirtschaftsideal des Volks- u. Staats- haushaltes. 1924.
- 213) WARGA - Wirtschaftspolitische Probleme der proletarischen Diktatur. 1921.
- 214) SCHUMPETER- Sozialistische Möglichkeiten von heute. (Arch. f. Soz.w. u. Soz.pol. Bd.X.LVIII)
- 215) SCHMITZ - Die Verstaatlichung der Schwerindustrie. 1921.
- 216) WISSEL - Ohne Planwirtschaft kein Aufbau. 1921.

No atsevišķiem valsts trestu piemēriem var pievest:

- 217) GUGENHEIM - Der deutsche reichseigene Industrie- konzern. 1925.

Par valsts trestu uzbūvi Padomju Krievijā un viņu lomū rūpniecībā varētu pievest sekošus darbus:

- 218) CIPEROVIČ - Sindikati i tresti v Rossiji. 1920.
- 219) WOHL - Die russischen Trusts. 1925.
- 220) "Die Volkswirtschaft der U.d. S.S.R. " 1929, (Tāpat arī dažu citu gadugājumu atsevišķās burtnīcās ir sastopamai attiecīgi raksti).
- 221) PERCOVIČ - Sovetskije tresti. 1925.
- 222) KANTOROVICH - Sovetskije sindikati. 1928.
- 223) "Zakonodatelstvo o trestach, sindikatach i organach regulirovanija promišlennostji. 1924.

Vēl jāpiemin dažus vispārējus darbus par Padomju Krievijas saimnieciskās dzīves uzbūvi, kuŗos arī aizskārta trestu loma.

- 224) NEARING - The economic Organisation of the Soviet Union. 1927.
- 225) DOBBERT - Das einheitliche Staatsbudget der U.d.S.S.R. 1930.
- 226) BOGOLEPOFF - Das Budget Sovjet-Russlands als Wirtschaftsplan. 1928.
- 227) POLLOCK - Die planwirtschaftlichen Versuche in der Sovjet-Union. 1917-1927.

Minētā Ciperoviča darbā ir apskatīts arī Padomju Krievijas trestu stāvoklis pirms pasaules kara un pasaules kara laikā.

Beidzot atliek darba III.daļa. No teoretiskā viedokļa specialī tresta attīstības jautājums ir apgaismots ļoti maz. No tautsaimniecības teorijas viedokļa varētu minēt sekošus darbus:

- 228) BACH - K metodologiji problemi meždunarodnich monopolij. (Vsem. hoz. i vsem. pol. 1929 Nr.8-9.)
- 229) BRIEFS - Ueber das Organisationsproblem. 1919.
- 230) DOBRETSBERGER - Konkurrenz u. Monopol in der gegenw. Wirtschaft. 1929.
- 231) DURAND - The Trust Problem. (Quarterly Journal of Economics, 1914). Mai - Aug.
- 232) GROSSMANN - Das Akkumulations u. Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems.

- 233) KLEIN - Das Organisationswesen der Gegenwart.
1912.
- 234) KOEPKE - Konkur. u. Monopolbegriff bei Ad. Smith.
1930.
- 235) LEIST - Moder. Privat.r. Ordn. u. der Kapitalismus.
(Grundriss der Sozialökonomik 1925.
Abt. IV.)

Vislielākā vērība šinī darbā, apskatot trestu attīstību no tautsaimniecības teorijas viedokļa, tika piegriesta rakstam:

- 236) LIEFMANN - Die amerikanische Trustpolitik und ihre Beurteilung im Lichte der ökonomischen Theorie. (Weltwirtsch. Arch. 1915. Bd. V.).
- 237) " Ertrag und Einkommen auf der Grundlage einer rein subjektiven Wertlehre. 1907.
- 238) " Die Entstehung des Preises aus subjektiven Wertschätzungen. (Arch. f. Sozialwissensch. u. Sozialpolitik. 1911. Bd. 34).
- 239) LITT - Individuum und Gemeinschaft. 1919.

Rūpniecības koncentrēšanas sakarā ar konjunkturām apskata:

- 240) MOMBERT - Einführung in das Studium der Konjunktur.

Trestu problema no tiesību viedokļa tiek apskatīta sekošos darbos:

- 241) BAUER - Die rechtliche Struktur der Truste.
1927.
- 242) DIEHL - Die rechtliche Grundlage des Kapitalismus.
- 243) FRIEDLAENDER - Konzernrecht. 1927.
- 244) GEILER - Gesellschaftliche Organisationsformen des neueren Wirtschaftsrechts. 1922.

- 245) GLUM - Selbstverwaltung der Wirtschaft. 1924.
- 246) HARMS - Weltwirtschaft und Weltwirtschaftsrecht.
(Handwörterbuch f. Völkerrecht und Diplomatie. 1927).
- 247) HAUSMANN - Grundlegung des Rechts der Unternehmerzusammenfassungen. 1926.
- 248) ISAY - Die Reform d. Kartellrechts.
- 249) KELEMEN - Internationales Kartellrecht.
- 250) LAMMER - Kartellgesetzgebung des Auslandes. 1926.
- 251) TSCHERSKY- Rechtliche Behandlungen (Wirtschaftsdienst.
1929. Nr. 44).
- 252) WALDECK - Deutsches u. internationales Kartellrecht.
1922.
- 253) WERTHOFF - System des Wirtschaftsrechtes. 1926.
- 254) WOLFF - Rechtsgrundlagen der internationalen
Kartelle. 1928.

No saimnieciskās filosofijas viedokļa rūpniecības koncentrēšanās dažādas problemas tiek lielākā vai mazākā mērā aizskārtas sekošos darbos:

- 255) BECKERATH - Spengler als Staats- u. Wirtschaftsphilosoph.
- 256) EPPICH - Die philosophischen Grundlagen der Nationalökonomie. 1923.
- 257) HELANDER - Die Ausgangspunkte der Wirtschaftswissenschaft.
- 258) LISSKE - Zur Psychologie der Trustprobleme. 1914.
- 259) OPPENHEIMER - Soziologische Lesestücke, Bd. III.
Individuum u. Gesellschaft.

- 260) PRAETZEL - Die Wirtschaft als Macht. 1930.
- 261) ROESE - Konzern als Kultur u. Wirtschaftsproblem.
- 262) ŠULJATIKOV - Opravdanije kapitalizma v zapadno-evropeiskoj filosofiji. (Ot Dekarta do Marksa. 1908).
- 263) SOLOVJEV - Die Welt als organisches Ganzes. 1917.
- 264) STAMMLER - Wirtschaft u. Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung. 1921.
- 265) STOLZMANN - Wesen und Ziele der Wirtschaftsphilosophie. 1923.
- 266) " - Grundriss der Wirtschaftsphilosophie. 1925.
- 267) VORLAENDER - Kant und der Sozialismus unter besonderer Berücksichtigung der neuesten theoretischen Bewegung innerhalb des Marxismus. (Deutsche Literatur-Zeitung 1901. Nr.6.)

Latviešu valodā par rūpniecības koncentrēšanos nav gandrīz nekas parādījies, izņemot sīkus ziņojumus saimnieciskos žurnālos un laikrakstos. Varētu minēt dažus plašākus rakstus "Ekonomistā", bet tie parasti ir tulkojums no vācu saimnieciskiem žurnāliem, kā piem. raksti par Zviedru sērkoņu trestu.

No žurnāliem, kuŗi visvairāk interesētu sakarā ar trestu attīstības jautājumu, varētu minēt:

- 1) "Kartellrundschau"
- 2) "Weltwirtschaftliches Archiv", sevišķi kroniku par karteļiem un trestiem, arī starptautiskiem.
- 3) "Wirtschaftsdienst" .

Bez tam varētu minēt daudzus laikrakstus un žurnālus: kā piem. Vācijā:

- 4) "Bergwerkszeitung",
- 5) Deutsche Wirtschaftszeitung.
- 6) Magazin der Wirtschaft.
- 7) Frankfurter-Zeitung (sevišķi Wirtschaftskurve mit Index-Zahlen der Frankfurter-Zeitung)
- 8) Schriften der Kartellstelle des Reichsverbandes d. deutschen Industrie.
- 9) Industrie u. Handelszeitung.
- 10) Technik u. Wirtschaft.
- 11) Deutsche Kohlenzeitung.
- 12) Stahl- u. Eisen.
- 13) Geopolitik.
- 14) Börsen-Courier.
- 15) Zeitschrift für das Aktienwesen.
- 16) Volkswirtschaftliche Chronik.
- 17) Schriften des Vereins für Sozialpolitik.
- 18) Schmollers Jahrbücher.

- 19) Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik.
- 20) Archiv f. Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik.
- 21) Arbeiterzeitung.

No citu vališku žurnāliem un laikrakstiem varētu pieminēt:

- 22) The Economist.
- 23) The Commercial and financial Chronicle.
- 24) Journal of the Institute of Bankers.
- 25) Journal of Commerce.

No krievu žurnāliem:

- 26) Mirov. hozaistvo ir mirovaja politika.
- 27) Planovoje hozaistvo. (Tam pievienojies tagad "Ekonomi-
mičeskoje Obozrenije")
- 28) Putji industrializaciji.
- 29) Agrarnije problemi.
- 30) Novij Vostok.

Bez tam latviešu valodā Latvijā iznākošie saimnieciskie žurnāli un laikraksti.

I E V A D S.

Apstājoties pie jautājuma par trestu un vispārīgi visu rūpniecības un citu saimnieciskās dzīves nozaru uzņēmēju apvienošanas turpmākās attīstības iespējamībām un varbūtībām paceļas jautājums kāda ir šī jautājuma pētīšanas nozīme vispārīgi un sevišķi mūsu t.i. Latvijas apstākļos. Tāmdēļ vispirms jāpakavējas pie šiem priekšjautājumiem.

Latvijas nav rūpniecības zeme un varētu likties, ka Latvijai nav no svara pētīt rūpniecības uzņēmēju apvienošanās patreizējo un turpmāko attīstību, ka šiem jautājumiem nav sevišķas nozīmes mūsu saimnieciskos apstākļos un mūsu saimnieciskās dzīves attīstībā, ka šie jautājumi stāv mums ļoti tālu.

Lai arī ciktālu stāvoša izliekas mums rūpniecības uzņēmēju apvienošanās, sevišķi starptautiskās attīstība, tomēr viņa un viņas attīstības tendences atstāj uz mūsu saimniecisko dzīvi bieži ārkārtīgi lielu iespaidu un viņu turpmākās attīstības tendences daudzos jautājumos ir arī priekš mums no vislielākā svara. Lielu daļu dažādu ražojumu, pusfabrikatu un jēlvielu mēs ievedam no ārienes

aizpludinot savas vērtības. Redzot ka mūsu lauksaimniecība nevar sekmīgi attīstīties lauksaimniecības mašīnu un mākslīgo mēsļu augsto cenu dēļ, būvniecība nevar sekmīgi attīstīties augsto cementa cenu dēļ, ir jājautā vai tiešam tā ir, ka tur nekā nevar darīt, ka, ja cenas būtu varējušas būt zemākas, tad tās būtu nospiedusi brīvā konkurencē rūpniecībā un tirdzniecībā. Šinī darbā būs jācenšās pēc iespējas parādīt šī jautājuma faktisko stāvokli. Sakarā ar to rodas jautājums vai tas tā faktiski ir, vai uzņēmēju apvienības bieži netur cenas nesamērīgā augstumā, liekot arī mūsu mazai valstiņai un viņas iedzīvotājiem krietni pārmaksāt un vai bieži šo apvienību monopolten-dences neņem pārsvaru par brīvās konkurences tendenci un to uz ilgāku laiku paralizē. Rodās jautājums kādu iespaidu uz vispārējo saimniecisko dzīvi atstāj šāda uzņēmēju apvienību cenu politika un vai var ļaut tai brīvi iet savu gaitu jeb ir jāiejaucās valsts vai citai varai un kādā veidā.

Līdz ar šo pirmo plašo jautājumu paceļas otrs vēl plašāks jautājums, t.i. kurp iet visu šo uzņēmēju apvienību attīstība un kādu iespaidu tas atstāj uz visas saimnieciskās dzīves attīstību. Mēs dzīvojam vienā vēsturiskās attīstības posmā. Mēs un visa mūsu saimnieciskā dzīve un saimnieciskās attiecības iet savu attīstības gaitu radot arvien jaunas formas. Kāda ir šī attīstības gaita un kādas

attīstības tendences viņa uzrāda. Vai viņas sola arvien pilnīgāku dzīves veidu, arvien augstāku kulturas un saimnieciskās dzīves labklājības pakāpi jeb šī attīstība iet pretim zināmam kulminācijas punktam, lai pēc tam nāktu regress un pat viss aizietu bojā, par ko daudz ir runājis arī Spenglers. Ja arī to kā nenovēršamu parādību ir rādījusi līdzšinējā vēsturiskā gaita, pie kam lielu lomu ir spēlējuši daudzi psiholoģiski faktori vai tomēr cilvēks, kurš ir apdāvināts ar augsti attīstītu prātu, kura attīstībai ir vēl bezgala plašas robežas, apdāvināts ar lielu gribas spēku, nevarētu novērst šos atplūdus cilvēces attīstības gaitā un radīt nākošām paaudzēm iespēju iet nepārtrauktu kulturēlas un saimnieciskās labklājības attīstības ceļu.

Apskatot šīs problēmas ir jāatgriežas pie saimnieciskās dzīves, viņas stāvokļa un attīstības tendencēm un pie faktoriem, kuri tās iespaido vienā vai otrā virzienā. Paceļas jautājums kāds iespaidojošs faktors šinī gadījumā ir uzņēmēju apvienošanās. Vislabāk to var redzēt pētot privāto uzņēmēju apvienību stāvokli, lomu dažādās nozarēs un viņu turpmākās attīstības tendences. Pēdējā gadījumā vislielākā nozīme ir jautājumam par jaunāko privāto uzņēmēju apvienošanās formu - trestiem.

Šo jautājumu apskatīšana pavērs ceļu uz agrāk minēto problēmu atrisināšanu, protams ne pilnīgu, jo kulturas

nepārtrauktas attīstības iespējamības un arvien pieaugošās cilvēces labklājības jautājums ir jau gadu tūkstošus nodarbinājis cilvēces prātus. Vai tiešam kulturai ir atkal jānogrimst, jāaiziet bojā? Vai tas ir tiešam negrozāms likums? Ir doma, ka paliekot pie vecām sabiedriskas un saimnieciskās dzīves formām nevar sekmīgi attīstīties cilvēces kulturālā un saimnieciskā labklājība, kamdēļ cilvēki ar prāta palīdzību cenšās atrast jaunas cilvēku attiecību un saimniekošanas formas, kuŗas dotu iespēju kulturai un cilvēces saimnieciskai labklājībai nepārtraukti attīstīties. Bieži šīm formām nav vēsturiska precedenta un tos daļa cilvēces uzskata par pārdrošiem un bailīgiem eksperimentiem.

Jautājums cik tālu ir iespējama trestu attīstība tā tad līdz ar to ir arī jautājums kurp iet privātā kapitalisma gaitas, kuŗš tagad ir visas pasaules, izņemot Padomju Krieviju, saimnieciskās dzīves pamats, t.i. visas mūsu sabiedriskās dzīves iekārtas, attiecību visu apstākļu pamats. Arī privāta īpašuma instituts ir ar to cieši saistīts. Pasaules saimniecībā jaunas strāvas grib ievest dažādas jaunas mācības un uzskati ar nolūku pārveidot visas cilvēces dzīvi. Socialisms to grib panākt galvenā kārtā evolūcijas resp. reformu ceļā, komunisms to turpretim grib panākt revolūcijas un proletariata diktaturas ceļā. Lai šos socialistiskos mērķus vienā vai otrā ceļā

panāktu ir jāiznīcina privātais kapitalisms. Tāpat ir jāiznīcina privātā īpašuma instituts un jārada visas cilvēces kopīpašums. Vai tagad pastāvošam saimnieciskās dzīves pamatam, t.i. privatam kapitalismam, ir kāds dziļāks pamats jeb vēsturiskā attīstības gaitā, t.i. caur dažādiem apstākļiem tāds izveidojies un viņa pamatā galvenā kārtā guļ ieradums, kas iespaido uzskatus, domāšanas veidu un tamlīdzīgi, par to šinī darbā nerunāšu.

Tomēr dabīgi paceļas jautājums, ko rāda šo kapitalistisko uzņēmēju apvienošanās formu - trestu un citu rūpniecības un saimniecisko uzņēmumu apvienību stāvoklis, gaitas attīstība un tendences. Vai šī monopolistiskā koncentrēšanās nostiprina privātā kapitalisma un privatīpašumu instituta pamatus jeb tas sagatavo pamatus iespējai un varbūt pat radušamies nepieciešamībai visai saimnieciskai dzīvei pāriet uz citu piem. socialisma formu, resp. šinī gadījumā sagatavo un tuvina visu cilvēci kopējās saimniecības un kopīpašumu stadijai. Šo problēmu arī ir jāapskata sakarā ar jautājumu par trestu attīstību. Tas rādīs kādu iespaidu tresti var atstāt uz kapitalisma turpmāko likteni.

Vēl viens svarīgs jautājums paceļas sakarā ar trestu attīstību, t.i. jautājums par atsevišķu valšķu, tautu interešu sadursmēm, kuŗu rezultātā ir nākuši daudzi kaŗi un vēl tagad cilvēci baida jaunu kaŗu draudi. Vai saimnieciskā koncentrēšanās starptautiskā apjomā, ko veicina starptau-

tisku trestu attīstība, vai tā izslēdz jaunu kaŗu iespējamību vai varbūt sagatavo pamatu jaunu sadursmju izcelšanai. Arī šai problemai nevar paiet gaŗām. Ir jācenšas redzēt cik lielā mērā tresti var ierobežot pārprodukciju, kuŗas novietošana/^{tirgū}parasti ir bijusi galvenais interešu sadursmju cēlonis.

Nevar paiet gaŗām diviem varenim faktoriem, kuŗi abi cenšas sagrābt pasaules varu savās rokās, t.i. amerikāņu kapitāls un III.internacionāle ar Padomju Krievijas virsvadību. Kuŗam no viņiem privāti kapitalistisko trestu attīstība sagatavo ceļu uz jauniem ieguvumiem un kuŗam no viņiem šī trestu attīstība satricina eksistēšanas un varas pieaugšanas iespējamības.

Runājot attiecībā uz finansieli spēcīgākām valstīm, piem. Ziem.-Amerikas Savienotām valstīm, paceļas jautājums vai trestu attīstība nedod viņām iespēju pilnīgāk un neprobežotāk izvest savas ekspansijas tieksmes attiecībā uz finansieli vajākām un saimnieciski neattīstītākām zemēm. Vai trestu attīstība pieaugot trestu varai nedod iespēju šīm ekspansijas tieksmju īpašniecēm vairāk un lielākā mērā izvest vājākās zemes saimniecības iekāŗošanas politiku, neskatoties uz to, ka tas būtu pret šīs vājākās zemes pašinteresēm, tautas, likumdošanas un pārvaldes iestāžu gribu, piespiest nonākt šo valsti saimnieciskā un arī citādākā atkarībā. Šis jautājums var interesēt mūs kā ekonomiski vājāku zemi.

Šis jautājums stāvēs sakarā ar tautas saimnieciskās pašnoteikšanas tiesībām un ar to, cik lielā mērā tās var apdraudēt trestu pieaugošā vara.

Caur visu šo jautājumu un problēmu apskatīšanu tā saistot ar visām sakarā stāvošām citām problēmām un jautājumiem, rasies zināma kopsaina par kapitalisma attīstību un viņas parādības-trestu attīstību viņā un savstarpējiem iespaidiem.

I. D A Ļ A.

TRESTU BŪTĪBA, STĀVOKĻIS, ATTĪSTĪBAS TENDENCES UN IESPĒ-
JAMĪBAS UZ PRIVATI-KAPITALISTISKĀ SAIMNIECISKĀS DZĪVES
PAMATA.

I. Trestu būtība un stāvoklis starp citām uzņēmēju apvienību formām.

1. Uzņēmēju apvienību jēdzienš, vēsture un metodoloģija.

Lai izprastu trestu attīstību, stāvokli, lomu ir vispirms jāpakavējas pie vispārējā uzņēmēju apvienošanas jēdziena, vēstures un metodoloģijas.

Tagadējā saimnieciskā dzīve pamatojas uz attīstītu patēriņa mantu apmaiņas procesu. Neviens cilvēks neražo visas sev vajadzīgas mantas. Katrs cilvēks var visas sev vajadzīgās mantas iegūt no citiem par naudu. Vajadzīgo patēriņa mantu ražošana ir sadalījusies daudzās nozarēs specialitātēs.¹⁾

Patēriņa mantu apmaiņas procesā vispirms parādās ražotāju un patērētāju intereses. Pirmie cenšās iegūt pēc iespējas lielāku pretvērtību, t.i. pārdot ražojumus par pēc iespējas lielāku maksu. No otras puses patērētāju interesēs ir šos ražojumus iegūt par pēc iespējas zemāku maksu. Starpā starp šīm divām interešu sferām var atrasties tirgotāju intereses. (Varētu pieminēt arī strādnieku intereses). Lai šo interešu pārstāvji varētu gūt lielākus panākumus viņu realizēšanā, ir jānotiek spēku koncentrēšanai. Tā ro-

1) R. Liefmann. Kart. Konz.u.Tr. 1930. lp. 1.

dās koalīcijas un šis ir koalīciju dabiskais pamats. Prof. Schär's jaunāko laiku saimnieciskās dzīves attīstību zem koalīciju iespaida salīdzina ar trim paralelām strāvām. Vienā no viņām apvienojās tās koalīciju tieksmes, kurām ir kapitalistiska daba, sevišķi ražotāju un tirgotāju intereses. Pie otrās strāvas varētu pieskaitīt apvienības ar sociālu raksturu, kas reprezentētu galvenā kārtā patērētāju intereses (varētu pieskaitīt arī strādnieku interešu apvienības). Pie trešās strāvas pieder valsts organizācijas saimnieciskā uzņēmībā¹⁾.

Piegriežot vērību saimniecisko nozaru apvienībām ir jāatzīmē prof. Liefmann'a sadalījums. Vispirms tādas apvienības, kurās ir tikai savu locekļu interešu pārstāvis attiecībā pret citiem saimnieciskiem subjektiem vai valsti, ~~bet savu locekļu saimnieciskā darbībā~~ ^{bet to} nemaz neiejaucās. Otrkārt, ir apvienības, kur atsevišķo locekļu darbība ir ierobežota par labu kopējam mērķim. Šeit ir tā tad zināma saimnieciskās brīvības ierobežošana, zināma darbības regulēšana caur savstarpējiem nolīgumiem. Šeit varētu runāt par savienībām. Treškārt, ir sabiedrības, kur vairāki saimnieciski subjekti apvienojas kopējai saimnieciskai darbībai vienā kopējā saimnieciskā vienībā. Kā otras, t.i. savienību piemēru varētu pievest kartelus, kuri ir uzņēmēju savienības. Kā trešo, t.i. sabiedrību piemēru varētu pievest

1) Schaer - "Handelsbetriebslehre" , 296.lp. 1923.

trestus, kuŗi ir uzņēmēju sabiedrības. ¹⁾

Koalicijas ir uzņēmumu tālākā attīstības forma.

Uzņēmumu jaunākā forma ir akciju sabiedrības un koalīcijas parasti visvairāk apvienojas šīs sabiedrības. Kā redzāms ir rūpnieku koalicijas, kuŗu mērķis ir sasniegt izdevīgākas cenas un lielāku peļņu uz ieguldīto kapitalu, tad tirgotāju koalicijas, kuŗu mērķis ir pārdot preces par *arī le*
pēc iespējas augstāku cenu. Šīs abējās koalicijas var *iepir*
apvienot vienā, t.i. privāto uzņēmēju grupā. Tad ir patērētāju koalicijas, kuŗu mērķis iegūt preces, t.i. produktus par pēc iespējas lētām cenām un beidzot strādnieku koalicijas, kuŗu mērķis ir nodrošināt algota darba strādniekiem darbu un labu atalgojumu. Šīm grupām ir daudzas pretējas intereses. Tamdēļ, kā jau minēts, sakarā ar koalīcijām saimnieciskās dzīves jaunākā attīstība iet trīs virzienus: kapitalistisko virzienu, ko izved rūpnieki un tirgotāji, sociālo virzienu, ko izved patērētāji un strādnieki un beidzot valstisko virzienu, kad valsts organizācijas izved zināmu saimniecisku darbību.

Šinī darbā visvairāk interesē privāto uzņēmēju apvienības. Tamdēļ apskatīsim privāto uzņēmēju apvienību un privāto uzņēmumu sakarību ar koncentrācijas problēmu.

1) R. Liefmann - Kart., Konz. u. Tr. 1930. 2-5.lp.

Uzņēmēju koalīcijas visvairāk parādās rūpniecībā.

Rūpniecība pēdējā laikā ļoti attīstās un ir iznākusi no darbaspēka daudzuma un jēlvielu krājumu atkarības. Pateicoties tehnikas attīstībai samazinas vajadzība pēc darbaspēka un jēlvielas var tikt atvietotas viena ar otru. Bet noieta paplašināšanās ne vienmēr iet tādā pat tempā. Ieguldītais, pastāvīgais kapitāls samērā ar ražošanas kapitālu pieaug. Uzņēmuma darbības pārtraukuma laikā šis pastāvīgais kapitāls paliek arvien bezvērtīgāks, jo mašīnas un ēkas paliek arvien vecākas. Uzņēmumam ilgāki stāvēt tas var pavisam pazust, jo mašīnām paliek vecas dzelzs vērtība un ēkas kļūst mazvērtīgas. Līdz ar riska pieaugšanu pieņemamas arī vajadzība pēc riska izlīdzināšanas. Caur kapitāla bezpersoniskumu rodas kapitāla sabiedrības. Saītes starp kapitālu un uzņēmēju tiek atraisītas. Parādās akcijas, obligācijas. Caur to koncentrācijai ir brīvāks ceļš, jo tagad vajadzīgs tikai radīt formu akciju, obligāciju un pārējo mobīlu radīta dalības kapitāla koncentrācijai. Šis dalības kapitāls tagad izšķir uzņēmuma likteni. Lielu lomu tagad spēlē bankas, kurās palīdz apspiest personīgas pretrunas pret koncentrāciju.¹⁾

Gruntzel's izšķir koncentrāciju:

I. pēc vienības, pie kam uzņēmumi tiek saistīti

resp. apvienojās par vienu kopīgu uzņēmumu jeb

1) J. Gruntzel - "Die wirtschaftliche Konzentration" 1928.
9-12.lpp.

uzņēmumi tiek saistīti kādā citā veidā.

- II. Pēc mērķa, lai 1) izlīdzinātu kapitāla īpašniekiem risku, 2) vertikāla koncentrācija, no jēlvielas līdz gatavam fabrikatam, lai samazinātu ražošanas izdevumus (galvenā kārtā tresti) un 3) horizontālā koncentrācija jeb t.s. sindicēšana, caur viendabīgu vienas pakāpes uzņēmumu sasaistīšanu, lai caur noieta un pieprasījuma regulēšanu iegūtu priekšrocības (galvenā kārtā karteļi un interešu sabiedrības - Interessengemeinschaften).
- III. Pēc koncentrācijas pakāpes: 1) daļas koncentrācija, kur divus vai nedaudzus uzņēmumus attiecīgā ražošanas nozarē apvieno vienā, 2) pilnīgā, kur tiek apvienoti tik daudzi attiecīgas nozares uzņēmumi, ka var uz tirgus attiecībā vai nu uz pieprasījumu vai piedāvājumu ieņemt valdošu stāvokli. Tas tiek viegli samainīts ar monopolu.
- IV. Pēc uzņēmumu patstāvības pakāpes: 1) vienkāršs līgums, kurš uzņēmējus saista tikai zināmos jautājumos, bet citādi atstāj viņiem pilnīgu tiesisku un saimniecisku patstāvību (karteļi un interešu sabiedrības), 2) caur vienpusīgu akciju iegūšanu vai abpusīgu akciju apmaiņu (interesu sabiedrības), 3) caur vienas sabiedrības dibināšanu, kurā iznīcina saistīto uzņēmumu saimniecisko patstāvību, bet paglabā šo uzņēmumu tiesisko

patstāvību. Šī sabiedrība tur uzņēmumu efektus un kontrolē uzņēmumu saimniecisko darbību (Holding Company).

4) Caur pilnīgu saimnieciskas un tiesiskas apvienoto uzņēmumu patstāvības zaudēšanu un šo uzņēmumu pilnīgu saplūšanu. (Fusion).¹⁾

Tā tad redzams, ka katrs jēdziens, t.i. trestī, karteļi un taml. nav ietilpināmi vienā grupā.

Šinī darbā zem karteļiem tiks saprastas tās uzņēmēju koalīcijas, tās uzņēmēju apvienošanas formas, pie kurām apvienotie uzņēmumi paglabā savu tiesisko un pilnīgi vai pa daļai arī saimniecisko patstāvību. Zem trestiem sapratis tās uzņēmēju koalīcijas, tās uzņēmēju apvienošanas formas, pie kurām atsevišķie uzņēmumi pilnīgi saplūst, t.i. pilnīgi zaudē savu tiesisko un saimniecisko patstāvību.

No juridiskā viedokļa Geller's izšķir attiecībā uz īpašumu saplūšanu: 1) pilnīgu īpašumu saplūšanu (fuziju saimnieciskā ziņā), 2) nomasveidīgu saplūšanu, pie kuras īpašums paliek neaizskārts, bet uzņēmumi ir saistīti tikai caur iznomāšanu, 3) efektīvi kapitalistiska saistīšana, pie kuras tiek saistīts kopā tikai efektu kapitāls (interesu sabiedrības, caur akciju vienpusīgu iegūšanu vai savstarpīgu apmaiņu); 4) saistīšanās tikai peļņas sadalīšanas nolūkā; 5) kartelīveidīga saistīšanās jeb sindicēšana, kur

1) J. Gruntzel - Die wirtschaftliche Konzentration, 1928.
12.-14.lpp.

netiek redīta interešu kopība, bet tiek regulētas tikai sadurošas atsevišķo uzņēmumu intereses, sevišķi regulēšana attiecībā uz cenu noteikšanu un noieta noteikumu paredzēšana; 6) kooperatīva saistīšanās ražošanas vai saimnieciskās kooperacijās.¹⁾ Šī kooperatīvā saistīšanās te nekrīt svarā, jo viņa neparedz nekādus ražošanas mērķus, bet tikai zināmas grupas, piem. ražotāju vai patērētāju vajadzības .

Pašreizējo kapitalistiskās attīstības perioda raksturo milzīgs monopolistisko apvienību iespaids. Koncentrācijas process aptver netikai rūpniecību, bet arī tirdzniecību, transportu un finanses. Tagad gandrīz visas tautsaimniecības nozares attīstītās kapitalistiskās valstīs ir padotas monopolistiskām apvienībām. Tomēr monopolistiskās tendences neapmierinas ar šauriem atsevišķas valsts tautsaimniecības rāmjiem. Līdz ar pasaules saimniecības sakaru, pasaules tirgus attīstību, koncentrācijas un kapitāla centralizācijas process pieņem starptautisku raksturu, t.i. rodās starptautiskās monopolistiskās apvienības, t.i. uzņēmēju apvienības, kuŗas monopolizē zināmu ražošanas nozari mazākais divu valšku rāmjos.

1) Geiler - Gesellschaftliche Organisationsformen des neueren Wirtschaftsrechtes, 1922. 53.lp.

Kā starptautisku monopolistisku apvienību objekts var būt visdažādākās mantas, preces. Sākot ar ražojumiem, kuri ir tuvi jēlvielu kategorijai, kā kalijijs, kapars, aluminijs, dzelzs, caur vairāk jeb mazāk diferencētiem pusfabrikātiem līdz jau smalki apstrādātiem ražojumiem, kā analin krāsas, emaljas trauki, kvēllampas, mākslīgais zīds - visas ražošanas nozares var būt starptautisku uzņēmēju apvienību objekts¹⁾. Tomēr starptautiskās monopolijas, kā arī nacionalas, biežāki ir sastopamas ražošanas nozarēs ar augstu organisku kapitāla sastāvu. Hilferding's saka, ka zināma ražošanas nozare ir jo vairāk noderīga trestēšanai, jo lielāki ir tā kapitāla apmēri, kuŗš ir vajadzīgs atsevišķā uzņēmuma vešanai un jo mazāks ir dotās ražošanas nozares kopējais uzņēmumu skaits.²⁾

Par starptautisku monopolistisku apvienību un specializētiem kartelū kā arī trestu daudzumu resp. skaitu noteiktu datu nav ne attiecībā ~~pret~~ priekškaŗa laiku, kā arī pēckarā. Šo ziņu trūkums izskaidrojams arī pa daļai ar to, ka starptautiskās uzņēmēju apvienības ir ļoti noslēpumainas un pēdējo liels daudzums nav nekas cits, ka zināmi "Gentelments Agreements" t.i. mutiski ne ar kādiem juridiskiem aktiem neapstiprināti līgumi, par kuŗiem neviens "ārpusstāvošais" netiek informēts.

1) Birkenkopf, "Internationale Industrie-Kartelle u. ihre Bedeutung für die Gestaltung der weltwirtschaftlichen Beziehungen. Weltwirtsch. Archiv, Oktober, 1928. 303-304.lpp.
2) Hilferding, Finanzovij kapital, 5.izd. 268.lp.

Tas izskaidrojams pa daļai ar "neērtībām" likumdošanas laukā, bet galvenām kārtām ar to, ka uzņēmējiem ir izdevīgāk slēpt no "sabiedriskās domas" monopolistisko vienošanas būtību, kuŗas pirmām kārtām ir vērstas pret plašām patērētāju masām. Harms ¹⁾ rēķina ²⁾ monopolistisku starptautisku apvienību skaitu pāri par simtu. Pats viņš uzskaita 114 starptautiskas apvienības. Daudzas no šīm starptautiskām apvienībām esot izjaucis pasaules karš, bet pēdējos 3-4 gados starptautisku monopolistisku apvienību skaits arvien palielinājoties. Pēc Institut mirov. hoz. i mirov. polit. aprēķiniem 1929.g. sākumā starptautisku karteļu vien bija ne mazāk par 50. ¹⁾

Apskatot iemeslus, kuŗi izsauc dažādu valšņu uzņēmēju un uzņēmēju apvienību radīt starptautiskās monopolistiskas apvienības, redzam, ka galvenām kārtām viņi pastāv cenšanās vispirms mīkstināt konkurenci. Pasaules kara sekas bija iekšējo tirgu sašaurināšanās un no otras puses Eiropas rūpniecības valšņu ražošanas aparats pārauga tirgus vajadzības, kas Eiropas rūpnieku spieda meklēt izeju uz ārējiem tirgiem, kāda tieksme sadūrās ar diviem faktoriem: ¹⁾ / ^{jaunu} rūpniecības valšņu izcelšanos un ²⁾ muitas žogi (kuŗu skaits pēc kara krietni palielinājies) un kuŗi bieži veicina vietējo pilnīgi dzīvesnespējīgo rūpniecību.

1) Mirov. hoz. i mirov. politika. Nr.9/10 66/67.lpp. M.Bach.1929.g.

2) Harms, Volkswirtschaft u. Weltwirtschaft. 1920.

Otrkārt, šī konkurence nes sevišķi lielus zaudējumus, kad tiek izlietots dumpings, t.i. kad tiek izmestas tirgū preces zem pašizmaksas, pateicoties monopola stāvoklim vietējā tirgū un citiem iemesliem. Treškārt, postošu konkurenci pasaules tirgū rada t.s. "valutas dumpings", t.i. eksports zem pašizmaksas no valsts ar zemu valutu uz valsti ar stabilizētu valutu. Tādā kārtā cenšanās miera ceļā sadalīt pasaules tirgu, mīkstināt konkurenci, uzglabāt iespēju maksimal palielināt peļņu, ražošanas ierobežošanas un augstas cenu politikas izvešanas ceļā, rada starptautiskās monopolistiskās vienošanās. 4) Faktors, kas vēl izsauc starptautisku monopolistisku apvienību rašanos, ir lieluzņēmumu ekspansijas tieksmes, vispārējais kapitāla internacionalizācijas process jeb kā to saka prof. Jones's "kapitāla kosmopolitizācijas process".¹⁾ Lieli tresti iekārodami vietējo tirgu atver veselu rindu ārzemju filiāļu nodaļu un ārēji neatkarīgu meitu uzņēmumu, kas izsauc vienošanos ar citu valšņu lieliem uzņēmumiem. Starp citiem iemesliem vēl varētu minēt apvienošanos kā pretsvaru strādnieku apvienībām. Kā viens starptautiskās uzņēmēju vienošanās iemesls, pēdējā laikā tiek minēts Padomju Krievijas ārējās tirdzniecības sistema, t.i. ārējās tirdzniecības monopols.²⁾

1) Jones, The new capitalism. Journal of the institute of bankers. April 1928.

2) Reichert, Kartelle des Produktionsförderer. Schriften der Kartellstelle des Reichsverbandes d. deutschen Industrie. Nr.4. 1928.

Grünzel's kā starptautisku monopolistisku apvienību rašanos iemeslu min tirdzniecības līgumu trūkumu starp atsevišķām valstīm, kas spiež šo valšķu rūpniekus mīkstināt savstarpēju konkurenci privāt-vienošanās ceļā.¹⁾

Schumpeter's kā vienu starptautisku karteļu rašanos iemeslu uzskata to, ka atsevišķām valstīm nācās kara laikā zaudēt savus tirgus un tagad spēkus atguvušie agrākie saimnieki cenšās iekarot zaudētās pozīcijas. Asa cīņa rezultātā ved pie vienošanās, kas sevišķi sakams par ķīmisko rūpniecību. Otrs iemesls, kas izsauc starptautiskās monopolitiskās apvienības, ir cenšanās uzglabāt status quo tanīs ražošanas nozarēs, kurās ir pārlicēģis ražošanas aparats. Trešais iemesls ir reparāciju maksājumi, kuŗi rada pastiprinātu eksportu no parādnieku zemes uz kreditoru zemi, kas paasina konkurenci. Šos iemeslus Schumpeter's uzskata par pārejošiem, bet kā dziļāku starptautiskās vienošanās iemeslu uzskata ražošanas procesa koncentrāciju un kapitalu centralizāciju nacionalos apjomos.²⁾

Klein's kā galveno iemeslu starptautisku karteļu rašanai uzskata pēdējā laika kontinentalās rūpniecības cīņu ar amerikāņu rūpniecību.³⁾

1) Grünzel, Die wirtschaftliche Konzentration. 1928. 53.lp.

2) Schumpeter. International Cartels and their relation to world trade. Proceedings of the Acad. of Polit. Science. January 1928.

3) Klein. "Internat. cartels foreign aff." April 1928.

Starptautiskām uzņēmēju apvienībām tika piegriesta lielāka vērība un tiks arī uz priekšu piegriesta tamdēļ, ka šīm apvienībām ir vislielākā nozīme saimnieciskā dzīvē un vislielākā mērā viņa ir spējīga izvest uzņēmēju monopolistiskās tieksmes un ir zināmā mērā augstākā uzņēmēju apvienību attīstības forma. Piegriežoties starptautisku uzņēmēju apvienību klasifikacijai vispirms ir jāatzīmē, ka noteiktas klasifikācijas nevar būt. Vispirms nenoteikts jautājums ir par to, kādas uzņēmumu apvienības varētu saukt par monopolistiskām. Liefmann's domā, ka nepieciešams vismaz lai būtu kontrole par 80% no ražošanas, bet piemēram Vācijā Vereinigte Stahlwerke, kas ir neapšaubams monopolists Vācijas tērauda rūpniecībā, kontrolē tikai 40-50% no ražošanas. Hilferding's domā, ka monopolistiskai apvienībai pietiekoši, ka viņa valda par to ražošanas daļu, kuŗa nepieciešama tirgus apgādāšanai pie visām konjunkturas fāzēm.¹⁾ Ufermann's dod sekošu klasifikaciju: 1) starptautiski uzņēmumi, kuŗiem ir lielākā vai mazākā mērā publisks raksturs - transporta uzņēmumi jeb starptautiskā tirdzniecības palata, 2) starptautiski tresti un koncerni, 3) starptautiskā kontrole starp kapitalu un darbu ar finansu kapitāla organu palīdzību (holdings company, Finanzierungs-Gesellschaften,

1) Mirov. hoz. i mirov. politika. Nr. 9/10.74.lp.M.Bach. 1929.g.

Investment Trust), 4) starptautiskās bankas, 5) starptautiskie karteļi un sindikati un 6) savstarpējā uzņēmumu līdzdalība, interešu kopība¹⁾.

Lorenc izšķir: 1) jēlvielu monopolu, 2) rūpniecības karteļus²⁾. Viņa aizmirst svarīgāko starptautisko monopoliju grupu, t.i. starptautiskos trestus, jo piem. Zviedru sērkokociņu trestu nevar ievietot ne jēlvielu monopola apvienībā, ne rūpniecības karteļu jēdzienā.

Tschiersky's³⁾ sistematizē starptautiskās apvienības pēc objektiem. Viņš dala karteļus 3 grupās: 1) apvienības rūpniecības jēlvielu ražošanā un noietā (tērauda kartelis, naftas tresti u.c.), 2) apvienības ražošanas līdzekļu ražošanā un noietā (vienošanās elektriskās rūpniecības, cementa, tērauda), 3) apvienības patēriņa līdzekļu ražošanā un noietā (sērkokociņu trests, kvēllampu kartelis u.c.). Pat Tschiersky's atzīst šīs klasifikācijas nepilnību, jo piemēram ķīmiska rūpniecība nav ietilpināma tikai vienā no šīm grupām.

Nepilnīgs ir arī franču prof. De Rousier iedalījums, kurš izšķir: 1) rūpniecības vienošanās un 2) tirgus monopolistiskus ierobežojumus⁴⁾.

-
- 1) Ufermann, Die Internationale der Unternehmer. 1926. 8.lp.
2) Lorenc, Rohstoff u. internat. Kartelle in ihrem Aufbau u. ihre Bedeutung für den Weltmarkt. Jrb.für Nation.Oekonomie un Statistik. 1927.Okttober, 640.lp.
3) Tschiersky, Chronik d. Intern. Kart. u. Trusts. Weltw. Arch. Juli, 1927. 157.lp.
4) De Rousier, Cartels and trusts and their development. S.d.N. 1927.

Bach's¹⁾ no kontrahentu viedokļa izšķir šādus 4 apvienību veidus: 1) starptautiskās uzņēmēju apvienības, kurās ietilpst vismazākais 2/^{valšņu} nacionāli monopolistiskas apvienības, piemēram: kalija monopols, kurš radās kā vienošanās rezultāts starp kalija rūpniecības apvienībām Francijā un Vācijā; 2) starptautiskās monopolistiskās vienošanās starp dažādu valšņu trestiem un koncerniem, t.i. lieluzņēmumiem. Šeit varētu kā piemēru pievest vienošanos starp Standard Oil un Shell; 3) var būt iepriekšējo divu veidu sajaukums, t.i. apvienības, kurās ieslēdz sevī nacionālus kartelus un atsevišķus lieluzņēmumus, piemēram Eiropas alumīnija sindikāts ir Francijas piecu alumīnija uzņēmumu kartelis un Vācijas, Anglijas, Šveices un Norvēģijas atsevišķie uzņēmumi; beidzot 4) kā augstākā pakāpe jāmin starptautiskais monopols, kurš pieder vienam lielam uzņēmumam resp. trestam, kurš arvien vairāk iekaro pasaules tirgu. Pie tādiem varētu piešķaitīt Zviedru sērskociņu trestu, kurš ir iespiedies visu pasaules valšņu tirgos un kontrolē 80% visas pasaules sērskociņu produkcijas.²⁾

Tālāk Bach's¹⁾ klasificē starptautiskās monopolistiskās apvienības pēc savstarpējas saistības pakāpes. No šī viedokļa viņš izšķir: 1) starptautiskus trestus un koncernus;

1) Bach, Metodologija problemi meždunarod. monopolij. Mirov. hoz. i mirov. politika. Nr. 8/9. 76-78.lpp. 1929.g.
2) Grotkopf, Der schwedische Zündholztrust. 1928. 40.lp.

kuŗos atsevišķie viņus radošie monopolistiskie uzņēmumi un apvienības zaudē savu patstāvību, piemēram Zviedru sērkociņu trests, naftas tresti, J.G.Farben-Industrie A.G., General Electric Co. u.c. Šādas apvienības varētu nosaukt par starptautiskiem trestiem. 2) Starptautiskie karteļi un sindikati, t.i. monopolistiskas apvienības, kuŗu locekļi, kaut arī zaudējuši zināmu daļu patstāvības, caur noslēgto līgumu, tomēr patur zināmu patstāvību un viņiem nav sevišķu savstarpēju finansiēlu saišu. Tomēr pēdējā laikā ir ļoti grūti izšķirt kur beidzās kartelis un sindikats un kur sākās koncerns un trests. 3) Bez diviem augšminētiem veidiem bieži sastopams arī jaukts veids, kad starptautiskie karteļi vienojās ar citu valšķu monopolizētas ražošanas nozares koncerniem. Tāds stāvoklis ir piemēram Eiropas linoleuma un mākslīga zīda ražošana.

Tāds ir starptautisku uzņēmēju apvienību raksturs. Tam protams ir liela līdzība ar nacionalām un lokalām uzņēmēju apvienībām. Viņiem gandrīz visi elementi ir kopīgi. Attiecībā uz jautājumu ciktālu var iet šo uzņēmēju apvienību attīstība, visvairāk no svara ir starptautiskās uzņēmēju apvienības, jo tās ir apvienību jau augstākā un tālākā pakāpe.

Šeit galvenām kārtām tika apskatīts uzņēmumu koncen-

trēšanās ražošanas laukā. Var būt dažādas uzņēmēju apvienības sakarā ar ražojumu pārdošanu, kā piem. sindikāti. Tie ir zināmā mērā pārdošanas centroles. Ražotāji vienojas nodot savus ražojumus vienai centrālei, kura tos pārdod. Ražotāji paši netirgojas, nenodarbojas ar klientu pievilkšanu, bet aprobežojas tikai ar preču ražošanu.

Šinī darbā svarīgākās būs karteļa un trestu formas, t.i. uzņēmumu apvienošanās uzņēmumiem paturot zināmu patstāvību jeb pilnīgi saplūstot par vienu uzņēmumu. Ļoti daudzas apvienošanās formas tiks iedalītas šinīs divās grupās.

2. Trestu būtība un stāvoklis
starp citām uzņēmēju apvienību
formām.

Uzņēmēju koalīcijas tā tad tiek iedalītas 2 galvenās grupās, parādās divās galvenās formās: karteļu formā un trestu formā. Galvenā izšķirība pastāv patstāvības pakāpē, kādā paliek koalīcijā iegājušie uzņēmumi. Kartelī atsevišķā locekļa tiesiskā un saimnieciskā patstāvība uzglabājas. Tikko šis patstāvīgais uzņēmums ieiet sabiedrībā notiek pāreja uz tresta formu, t.i. pāreja uz jaunu sevī noslēgtu saimniecisku un tiesisku vienību. Kā karteļa, tā arī tresta mērķis ir viens, t.i. atrast un pielietot visus iespējamus līdzekļus viena mērķa sasniegšanai - kapitāla rentes paaugstināšanai. Otra atšķirība pastāv iekš tam, ka karteļos parasti apvienojas vienas nozares uzņēmumi. Trestā no sākuma arī parasti apvienojās vienas nozares uzņēmumi, ~~bet~~ tad trests arvien augot platumā, t.i. horizontalā virzienā, apvieno pēc iespējas visus konkurences uzņēmumus, lai pēc iespējas nodrošinātu monopolu zināma produkta ražošanā. Kad trests ir izaudzis pietiekoši liels, spēcīgs, tad rodas tendence kļūt neatkarīgam no tiem uzņēmumiem, kuri ražo jēlvielas vai ražojumus tālāk pārstrādā. Tā trests sāk augt augstumā un dziļumā, t.i. vertikālā virzienā¹⁾.

1) Schaer, Handelsbetriebslehre, 1923. 307,-308.lpp.

Lai pilnīgāki izprastu tresta jēdzienu, ir jāpiegriežs tām apvienību formām, kuŗas sauc par koncerniem un fuzijām. (Fusionen). Par koncernu sauc tādu uzņēmumu saplūšanu, pie kuŗas šie uzņēmumi tiesiski paliek patstāvīgi, bet pārvēršas par vienu vienību producēšanas tehnikas pārvaldīšanas komercialā un galvenā kārtā finansēšanas ziņā. Koncernā pie pilnīgas finansiēlas vienības saimnieciskā vienība var nebūt. Fuzijas ir divu vai vairāku uzņēmumu pilnīga saplūšana par vienu. Starp atsevišķām iestādēm (par uzņēmumiem saukt vairs nevar) paliek tikai tehnikas attiecības. Tresta jēdzienā parādās koncerna un fuzijas jēdziena saplūšana, pie kam pie tresta parādās monopolistiska tendence.¹⁾

Trestus tāpat varētu līdz ar Liefmann'u¹⁾ apzīmēt par monopolistiskiem koncerniem. Trestos tā tad parādās un saplūst divas saimnieciskas attīstības tendences: vispirms monopolistisko apvienību radīšana un otrkārt - lielu uzņēmumu kompleksu jeb koncernu radīšana. Faktiski trests sevī ieslēdz monopolistisku fuziju. Monopolistiskā tendence, kuŗa kartelim ir galvenā, ir arī trestiem, bet tresti ir arī uzņēmumu saplūšana un tā tad ir daudz ciešāka saplūšana nekā pie tīri līgumveidīga karteļa. Šī finansiēlā saplūšana ir iespējama vai nu fuzijas formā, pie kuŗas agrākie uzņēmumi zaudē savu patstāvību pilnīgi, vai arī kontrolsabiedrības formā, kādā gadījumā visu šo uzņēmumu efektu vairākumu

1) Liefmann, Kart., Konz. u.Tr. 1930. 275-285.lpp.

iegūst viena sabiedrība.

Vārds trests, kurš cēlies Ziem.-Amerikas Savienotās valstīs un tagad skan visā pasaulē, apzīmē dažāda veida saimnieciskas organizācijas, kurām visām kopējs ir tas, ka vairāki uzņēmumi saplūst par vienu vienīgu. Tikai kontrolsabiedrībās, kā redzējām, šī saplūšana nav tik pilnīga. Varētu sacīt ka te ir koncerna, bet ne fuzijas forma.

Skatoties kāda tiesiska forma ir amerikāņu trestiem, vispirms atzīmējami "Investment Trust", kuŗas ir kapitāla ieguldīšanas sabiedrības, kur zināms kapitalistu skaits nodod savus kapitus tresta komitejai dažādu efektu iegūšanai. Komiteja izdod tresta sertifikatus, pret kuŗiem izmaksā no peļņas dividendi. Deviņpadsmitā gadsimta vidū sāka parādīties t.s. "trust companies", kuŗas bija jau akciju sabiedrību veidā, un no sākuma bija cieši saistītas ar apdrošināšanas darbību. Viņas parasti attīstījās par depozītu bankām. Tagad šīs uzticības funkcijas spēlē tikai nelielu lomu banku darbībā. "Trust companies" izdeva sertifikatus, pret kuŗiem izmaksāja dividendes. Tālākā trestu attīstības forma ir t.s. "voting trust". Šeit nāk priekšā balss tiesību pārņemšana no efektu īpašnieka uz uzticības personu (New Yorker Hoch- und Untegrundbahnen der Interborough-Metropolitan Company tika kontrolēts no četrām personām sastāvošā "voting trust'a"). Pagājušā gadsimta septiņdesmitos gados, kad visas pasaules saimnieciskā dzīvē

sākās cīņa ar konkurenci un attīstības karteļu kustība, Ziem.-Amerikas Savienotās Valstīs tā nevarēja attīstīties, jo bija ar likumu aizliegta.¹⁾

Adv. Dodd's 1881.g. atrada tresta tiesisku institutu. Jau pirms tam petrolejas ražošanas laukā lielākās daļas interešu pārvaldīšana bija sakopota triju uzticības vīru rokās, no kuŗiem viens bija Rokfellers. 1882.g. nodibinājās "Standard Oil Trust", kuŗa visas akcijas tika nodotas vienas no 9 vīriem sastāvošas komitejas rokās. Šīs komitejas priekšgalā stāvēja Rokfellers. Šī komiteja izdeva pret nodotām akcijām sertifikatus. Finansieli visi uzņēmumi bija pārvērtušies par vienu vienību un tika pārvaldīti no viena kopēja pārvaldes organa. Pēc tam sāka strauji dibināties citi tresti. Pret trestiem drīz nostājās sabiedrība un valsts vara, kas nāca pateicoties trestu sliktam iespaidam uz saimniecisko dzīvi un sabiedrības neuzticību pret viņiem. Tas izsauca prettrestu likumu. Drakoniski noteikumi tomēr nedeva nekādus panākumus, jo tika atrasta izeja, t.i. atsevišķie uzņēmumi, caur pilnīgu sakušanu - fuziju, pārvērtās par vienu uzņēmumu. Pēdējā laikā sevišķi izplatīta forma ir "Holding Company" vai kontrollsabiedrības. Uzņēmumu apvienības tīrā trestu formā vairs nav tikpat kā nemaz sastopamas, bet vārds "trests" bija kļuvis populārs un ar viņu apzīmē dažāda veida uzņēmumu apvienības²⁾.

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, VIII.Bd. Trusts 297.-298.lpp.

2) Liefmann, Kart.-Konz.u.Tr. 1930. 346-351.lpp.

Agrāk pie trestu dibināšanas vienīgais mērķis bija monopola stāvokļa iegūšana. Tagad bieži monopola stāvokļa iegūšana nav dominējošais motīvs, bet vienkārši produkcijas izdevumu samazināšana, kopējā finansēšana un pārvaldīšana. Kartelis turpretim bez monopola stāvokļa nav nekas. Uzņēmumu saplūšana nav nekur gājuši tik tālu kā Ziem-Amerik. Sav. Valstīs, kam izskaidrojums meklējams jau pašā Ziem.-Amerik. Sav. Valšņu saimniecības raksturā. Eiropā uzņēmumi parasti attīstījās no pavisam maza arvien lielākā un ļoti bieži vēl tagad atrodas nedaudzu personu rokās, ir ģimenes īpašums. Z.Amer. Sav. Valstīs sabiedrības formas ir daudz vairāk izplatīta. Uzņēmumi tur tiek parasti uzreiz dibināti plašā maštabā. Sabiedrības forma ir netikai rūpniecībā un transportā, (kurš viss atrodas privātās rokās), bet arī tirdzniecībā un pat lauksaimniecībā un ar to saistītās ražošanas nozarēs. 9/10 daļas Amerikas rūpniecības ražojumu tiek ražoti sabiedrību uzņēmumos un šie uzņēmumi nodarbina 86,7% strādnieku. Akciju sabiedrības daudz vieglāk padodas saplūšanai nekā privāti uzņēmumi. Viņos nav intensīvās privātā uzņēmēja personīgās intereses pret savu uzņēmumu. Viņos ir efektu brīvā apgrozība. Parastā apvienošanās forma ir akciju kapitāla iegūšana. Ar to tiek panākta kontroles iespējamība. Saplūšanu atviegļina tas apstāklis, ka ir parasta akciju sadalīšana balsstiesīgās un bez balsstiesībām. Faktiski arī Ziem.-Amer. Sav. Valstīs akciju sabiedrības tiek

kontrolētas no vienas personas vai no apvienotas personu grupas, kuŗas parasti vienā laikā sastāda Padomi un Direkciju. Uzraudzības un vadīšanas funkcijas šeit ir maz dalītas.¹⁾

Konkurences apkarošanai dibinās "Holding Company", t.i. efektu turēšanas vai kontroles sabiedrības un kuŗu viss īpašums pastāv apakšsabiedrību akcijās, pie kam jābūt vismaz pusei balsstiesīgo akciju. Trestu likums aizliedza šādu kontrolsabiedrību dibināšanu, bet citi štati atkal centās viņiem sagādāt atvieglinājumus, piem. New Jersey štats. Tad ir vēl "Open price" apvienības, kuŗās trūkst mutisku un rakstisku nolīgumu, bet sevišķa centrale apstrādā locekļu iesūtītos materialus un tos atkal izsūta. Locekļi tad vadās pēc savas labākās apziņas saskaņā ar šiem materialiem²⁾.

Uzņēmumu saplūšanai resp. trestu dibināšanai liela nozīme ir pie ražošanas izdevumu samazināšanas. Klasisks piemērs ir "viski" trests, kuŗš pēc 70 uzņēmumu apvienošanas, 58 - tūliņ aizvēra un atlikušos 12 ražoja to pašu daudzumu. Apvienojoties trestā var iztikt ar mazāku strādnieku, agentu, ceļotāju un taml. daudzumu. Trestam bieži ir monopolstāvoklis pie zināmas jēlvielas iepirkšanas, Trests dod lielāku peļņas iespējamību, pie kam tā var nākt caur ražošanas izdevumu samazināšanos, kurpretim pie karteļiem lielāka peļņa iespē-

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 346-351.lpp.

2) " " " " " 352.-354.lpp.

jama vienīgi pie cenu pacelšanas. No sevišķi liela svara ir pie trestiem ietaupījums uz transporta izdevumiem. Trests, pateicoties lielākiem kapitaliem, ir spējīgs vieglāk apkarot konkurenci, ja tādā sāktu parādīties. Panākt monopola iekarošanas laukā trests var daudz vairāk¹⁾.

Lielāku vienmērību saimnieciskā dzīvē tresti nav varējuši radīt. Savu stāvokli viņi ir radījuši caur konkurences apkaršanu un ar to viņiem vienmēr ir jācīnās. Cenu svārstības tagad ir vēl lielākas kā agrāk. Savā konkurences cīņā tresti cenšās iznīcināt konkurentus. Kā galvenais konkurences līdzeklis ir nolaidums pie veduma maksas, kuŗu dzelzceļi dod tikai lielām korporācijām (railway discriminations). Tādā ceļā ieguva savu monopola stāvokli Standard Oil Company. Par tautsaimnieciskām interesēm tresti domā mazāk nekā karteļi. Tresti cenšās apmierināt tikai tīri privātsaimnieciskās intereses un par kopējām tautsaimniecības interesēm rūpējās tiktāl, cik tas sakrīt ar lielo kapitalistu interesēm. Tā tas ir piemērām attiecībā uz izdevumu samazināšanu, kas padara lielāku konkurences spēju attiecībā pret ārzemēm. Bieži trestu vadītāji cenšās iegūt noteikšanu par veselu rūpniecības nozari, lai ar ražojumu cenu svārstībām un arī ar tresta akciju kursa svārstībām spekulatīvā ceļā iegūtu lielu peļņu.²⁾

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, VIII. Bd.

2) "Trusts", 302-304. lpp.
" " " " 307-308. lpp.

Arvien lielāku lomu sāk spēlēt kontROLSABIEDRĪBAS (Holding Companies). KontROLSABIEDRĪBAS dibinas uz tās starpības, ko taīsa akciju sabiedrībās starp uzņēmuma lietīško kapitalu un efektu kapitalu. Lietīškaī kapitalš paštāv gruntsgabalos, mašinās, preču un jēlviēlu krājumos u.t.l. Pēc tās vajadzētu aprēķināt uzņēmuma vērtību. Pa-teicoties kapitala sadalīšanai atseviškās daļās, t.i. tir-gū ejošos vērtspapīros, akcijās, izceļas efektu kapitalš, kurš uzņēmuma vērtību nepalielina, bet tikai reprezentē. Ja tagad efektu kapitalu palielina bez lietīškā kapitala palielināšanas tanī pašā laikā, vienkārši caur jaunu akciju emisiju, tad izceļas pie koncentrācijas kustības nereti novērojama parādība, kurū apzīmē kā "ūdeņošanu" (Verwässerung, watering). Šī prece, t.i. akcijas, ved no uzņēmuma neatkarīgu patstāvīgu dzīvi ar specialām attiecībām pret piedāvājumu un pieprasījumu. Lomu spēlē netikai paredzamā peļņa, bet arī kursa kāpšana jeb krišana. Tas neatkaras tikai no uzņēmuma gaitas, bet arī no daudziem psihiskiem iespaidiem, kādi nāk priekšā tādā kustīgā tirgū kā biržā. KontROLSABIEDRĪBām pašām nekāda lietīška kapitala nav un to viņas netur, bet ir tikai efektu kapitala reprezentētā-jas. Viņas savkārt var būt citas efektu turētājas sabiedrī-bas (Haltegesellschaft) apakšsabiedrība, kas nāk bieži priekšā Z.A.S.Valstīs. Tas var notikt tādā kārtā, ka viens un tas pats lietīškaī kapitalš var tikt reprezentēts no

vairākiem efektu kapitāliem.

Bieži, dibinot filiāli, var dot tai patstāvīgas akciju sabiedrības formu, sevišķi ja tā atrodas ārzemēs, nodokļu, nacionalu un citu apstākļu dēļ, jo tad tā ir padota citiem likumiem. Tā izceļas mātes, meitas, meitas meitas sabiedrības.¹⁾

Zem monopolistiskā tresta Grūnzel's saprot tādu vairāku uzņēmumu saplūšanu, kur šī apvienība vismaz vienā ražošanas nozarē var pārvaldīt attiecību starp pieprasījumu un piedāvājumu. Tresti apvieno netikai līdzīgus, bet arī papildinošus uzņēmumus. Karteļi par nožēlošanu ir parasti tikai horizontāli uzbūvēti. Tresta formas ir dažādas un var mainīties. No sākuma bija t.s. "Treuhänder" sistema, vēlāk efektu turēšanas sabiedrības ("Haltegesellschaft") forma un vēl vēlāk tiek izlietota uzņēmumu pilnīgas saplūšanas (Fusion) forma. Trestu attīstību veicina arī dažādi slepeni rabāti. Ar trestu dibināšanu saistās arī ļoti daudzas ļaunprātības. Pateicoties trestiem arvien lielākas bagātības saplūst privātās rokās. Ar trestu attīstību rūpniecībā rodās zināms monopola stāvoklis. Trestiem, pateicoties savai varai, ir liels iespaids presē, valsts pārvaldē, tiesā. Ar trestu dibināšanu ir saistīts "promotieru" arods. Ar viņiem kopā strādā bankieri un finansētāji.

1) Grūnzel, "Die wirtschaftliche Konzentration". 1928.
lp. 28/29.

Viņi patur sev zināmas dibināšanas summas, kuŗas bieži iet pat līdz 40%.¹⁾

Pie trestu dibināšanas notiek pilnīga saplūšana, pie kam var lielākais uzņēmums uzsūkt mazāko jeb vairāki agrāki uzņēmumi dibina vienu pilnīgi jaunu uzņēmumu. Pirmā gadījumā lielākais uzņēmums uzpērk mazākā uzņēmuma akcijas. Otrā gadījumā veco akciju vietā tiek izdotas jaunas. Var būt dažādi trestu veidi.

Kā apvienošanās brīvākas formas varētu atzīmēt pool'a formu, t.i. atsevišķi uzņēmumi vienojas sadalīt savā starpā iegūto peļņu. Interesešu kopības (Interessengemeinschaften) ir apvienošanās forma, pie kuŗas viens uzņēmums uzpērk otra akcijas. Akciju apmaiņa var notikt spaidu kārtā un var notikt speciālā jaunu akciju izlaišana apmaiņas vajadzībām. Pie modernā tresta parasti viens uzņēmums uzpērk otra akciju majoritāti, kam seko apvienošanās, izlaižot jaunas akcijas. Vismodernākais trests rodās vairākiem atsevišķiem trestiem apvienojoties apvienībās.

1) Grünzel, "Die wirtschaftliche Konzentration", 1928.
lp. 44-46.

3. Trestu pozitīvā un negatīvā lomā saimnieciskā dzīvē. Trestu tautsaimnieciskā nozīme.

Runājot attiecībā uz trestu pozitīvo un negatīvo lomu saimnieciskā dzīvē ir jāaizrāda uz vispārīgām koalīciju pozitīvām un negatīvām pusēm. Koalīciju labās puses ir: a) augstākā intelektuālā darba spēka un darba spēju izmantošana, b) augstāka saimniekošana attiecībā uz laiku, materiālu un kapitālu un c) jaunu tehnikas ieguvumu izmantošana etc. Koalīciju negatīvās puses: no sākuma konkurence ar atsevišķiem uzņēmumiem, bet kad konkurenti pieveikti ar cenu nosīšanu, šīs koalīcijas parasti uzstāda augstas cenas, t.i. notiek sabiedrības eksploatācija. Koalīcijas atnes ļoti lielu peļņu. Vispār kapitalam sasniedzot zināmu attīstību, notiek apvienošanās koalīcijā. Salīdzinot karteļu un trestu lomu saimnieciskā dzīvē, jāatzīmē, ka karteļi veicina progresu daudz mazākā mērā nekā tresti, jo pie karteļiem var pastāvēt arī slikti nostādīti uzņēmumi. Pie karteļiem cenas tiek noteiktas tādā veidā, ka var pastāvēt arī slikti nostādīts uzņēmums, ja tas ir karteļa loceklis. Pie trestiem slikti nostādīti uzņēmumi tiek vienkārši aizvērti.

Trestu iespējamās nelabvēlīgās puses atrodas finansiālā vai kapitalistiskā laukā. Vispirms tas pastāv iekš tam, ka šo milzu uzņēmumu dibināšana un pārvaldīšana ir saistīta ar lielu ļaunprātību iespējamībām un otrkārt, finansiālā

vara, kuŗa saplūst nedaudzu kapitalistu rokās, milzīgi pieaug. Finansisti un lielkapitalisti pēc tam, kad jaunus uzņēmumus vairs tik daudz nedibināja, uzņēmumu sakausēšanā atrada jaunu lielas peļņas, t.i. dibināšanas peļņas, līdzekli. Trestu dibināšana pārvērtās par jauna veida veikalu. Publika, kuŗa saprata apvienotā uzņēmuma priekšrocības, bija uz tresta papīriem ļoti kāra. Vīru, kuŗš izveda tresta dibināšanas plānu, sauca par "promoter" . Šie "promotieri" par savu darbību liek parasti dārgi samaksāt. Amerikā valda prakse uzņēmumu faktisko vērtību izteikt priekšrocību akcijās (Vorzugsaktien) un obligacijās. Bez tam vēl nāk klāt viena daļa pamatakciju ("Stammaktien"), kuŗas dibinās uz nākotnes peļņas cerībām. Šīs akcijas sauc par "common shares". Tāpēc tresti ļoti bieži ir pārkapitalizēti. Dibinot lauksaimniecības mašīnu trestu ar 120 milj. dolaru ierīces vērtība bija 67 milj. dolaru un Morgena dibināšanas peļņa 3 milj. dolaru. Cigaretu trests tika kapitalizēts ar 25 milj. dolaru, bet ierīces vērtība bija tikai 5,37 milj. dolaru¹⁾. Pie trestu dibināšanas bieži no svara ir tikai spekulatīvais moments, lai tikai varētu biržā spekulāciju vajadzībām iepludināt jaunus efektus. Tālāk vienam trestam ir vēl bez tam citu uzņēmumu akcijas. Šie uzņēmumi trestā apvienojās par vienu akciju sabiedrību. Tā atkal kā kontrolsabiedrība (Holding Company) tur savās rokās citu uzņēmumu

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, VIII.Bd. Trusts, 308-310.lpp.

akcijas. Tā izceļas attiecības starp mātes, meitas, meitas meitas u.t.t. sabiedrībām. Caur atsevišķu īpašumu daļu pārņemšanu bilancēs un savstarpējām pārdošanām starp atsevišķiem uzņēmumiem var mākslīgi iespaidot peļņas lielumu. Caur akciju apmaiņu un viņu iegrāmatošanas veidu var tā sajaukt bilanci, kā neviens ārpus stāvošais nevarēs noteikt tresta īsto finansielo stāvokli. Visas šīs lietas var izlietot mākslīgai kursu radīšanai.¹⁾ Šāda kursu svārstība var atnest lielus zaudējumus akciju turētājiem. Cik nelabvēlīgs var būt šādas trestu sistēmas iespaids uz saimniecisko dzīvi un kādu postu tas var atnest sevišķi maziem akciju turētājiem, to rādīja Amerikas biržas katastrofa 1929.g. rudenī. Pēc pusotra gada augstas saimnieciskas konjunkturas 1929.g. rudenī notika automobiļu rūpniecības stāvokļa pasliktināšanās un arī tika izsmeltas iespējamības tālākai dzīvokļu būvniecības attīstībai. Lielu lomu spēlēja arī mainījies pasaules naudas tirgus stāvoklis. Arī ^{efektu} emisija milzīgi pieauga. Septembrī 1929.g. bija efektu emisija par 1.654,6 milj. dolaru, t.i. 3 reizes vairāk nekā gadu atpakaļ. Šis emisiju pieaugums izskaidrojams ar pastiprinātu "grunderu", "promoteru" darbību un t.s. "Investment trust", kuŗa sapērk jau eksistējošo uzņēmumu akcijas un dibina kontrolsabiedrības (Holding Company,), darbību. Šo jauno

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, Bd.VIII.Trust, 310-314.lpp.

spekulatīvo finansielo apvienību emisija septembrī vien bija 643,1 milj. dolaru, bet par pirmiem deviņiem mēnešiem kopā 2.239,8 milj. dolaru. Daudzos gadījumos šīs emisijas bija pilnīgi fiktīvas. Patiesībā viņu vienīgais mērķis bija pastiprināt to spekulatīvo banku uzņēmumu kasi, kuŗas bija imobilizējušas visus savus krājumus un stāvēja bankrota priekšā. Šīm akcijām krīzes laikā piekrita liktenīga loma.¹⁾

Amerikas biržas krīzei bija smags iespaids uz Amerikas saimniecisko dzīvi. Kopējais zaudējums biržas kracha laikā bija apm. 40-50 miljardu dolaru, Bet zaudēja galvenā kārtā sīkie akciju turētāji. Tā sekas bija patēriņa samazināšanās. Bezdarbā nonākušie kapitāli sāka plūst uz Eiropu un sākās investācijas Eiropas tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumos kā arī amerikāņu uzņēmumu dibināšana Eiropā. Radusies cenu krišana Ziem.-Amerik. Sav. Valšņu rūpniecībā taisīja spiedienu uz pasaules tirgu, kā sekas bija vispārēja cenu pazemināšanās. Uz Eiropas saimniecību tas atstāja slimīgu iespaidu. Vispārīgi Amerikas biržas kracha sekas bija ļoti smagas. Lielais šo seku smagums cēlās galvenā kārtā pateicoties lielai iepriekšējai pārkapitalizēšanai resp. "ūdeņošanai" pie uzņēmumu apvienību dibināšanas. Trestu dibinātāji, kuŗi par augstu kursu pārdeva savu pārkapitalizēto uzņēmumu efektus un kracha laikā par zemu kursu tos atpirka, guva milzīgu peļņu uz sīko akciju turētāju rēķina, kuŗi gribēja spekulēt kursu svārstības un celšanās laikā.

1) Mir. choz. u. mir. pol. 1930. Nr.1. 22-43.lpp.

Saimnieciskā literatūrā daudz tiek runāts par trestu tautsaimniecisko nozīmi. Vācijas saimnieciskā literatūrā bieži dzird domas, ka galvenā nozīme tautsaimniecībā būs trestiem. Arī Vācijas saimniecisko stāvokli varēs uzlabot un nostiprināt rūpniecības stāvokli lieluzņēmumi un to apvienības ar internacionālu nozīmi.¹⁾ Tomēr, kā jau minēts, lielāku vienmērību saimnieciskā dzīvē tresti nav varējuši ienest, kam būtu liela tautsaimnieciska nozīme. Radot savu stāvokli caur konkurences apkaņošanu viņiem ir ar to vienmēr jācīnās. Nav novērstas cenu svārstības. Par tautsaimnieciskām interesēm tresti domā mazāk kā karteļi. Viņi cenšas apmierināt tīri privāti saimnieciskas intereses un par kopēju tautsaimniecību rūpējās tikai tiktālu, cik tas sakrīt ar lielu kapitalistu interesēm. Tā tas ir piemēram attiecībā uz izdevumu samazināšanu, kas padara lielāku konkurences spēju attiecībā pret ārzemēm. Bieži trestu vadītāji cenšas iegūt noteikšanu par veselu rūpniecības nozari, lai ar ražojumu cenu svārstībām un arī ar trestu akciju cenu svārstībām spekulatīvā ceļā iegūtu lielu peļņu.

Trestā apvienojoties var iztikt ar mazāku strādnieku, agentu un taml. daudzumu. Trests dod lielāku peļņas iespējamību, pie kam tas var nākt caur ražošanas izdevumu samazināšanos, pie kam pie karteļiem lielāka peļņa iespējama

1) Gallemeister, "Die volkswirtschaftliche Bedeutung der deutschen Konzerne", 1926.

vienīgi pēc cenu pacelšanas, un arī caur ietaupījumiem uz transporta izdevumiem. Šinī ziņā trestiem ir lielāka tautsaimnieciska nozīme nekā karteļiem. Trests, patiecoties lielākiem kapitāliem, spējīgs vieglāk apkarot konkurenci un daudz vairāk panāk monopola stāvokļa iekarošanas laukā¹⁾.

Patiecoties uzņēmumu saplūšanai, arvien lielākai koncentrācijai, arvien lielākas bagātības saplūst nelielas iedzīvotāju daļas rokās. Pēc 1900.gadā statistikas Ziem.Amer.Sav.Valstis 20% tautas bagātības piederēja 0,3% iedzīvotāju, tālākās 51% piederēja 8,97% iedzīvotāju; tā tad 71% no tautas bagātības piederēja 9% iedzīvotāju un pārējiem 91% iedzīvotājiem piederēja tikai 29% tautas īpašuma. Ienākumi 1922.gadā sadalījās sekoši: algās un uzturā 55,06%, no patstāvīgiem uzņēmumiem 21,14%, no rentēm un procentēm 13,09% un no dividendēm 10,71%. Tā tad, kā redzam, kapitāla spēks ir akumulējies nedaudzās rokās²⁾.

Ja ņem vērā, ka krietna tautas bagātības daļa atrodas valsts īpašumā, tad šis samērs starp augšminētām divām iedzīvotāju grupām kļūst vēl nelabvēlīgāks lielam iedzīvotāju vairumam, t.i. minētā laikā 91% iedzīvotāju Z.A.S.Valstīs piederēja faktiski mazāk, nekā 29% tautas bagātības.

1) Sk. lp.

2) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, Bd.VIII. Trusts, 310.-314.lpp.

Runājot par trestu tautsaimniecisko nozīmi Braunthal's saka, ka pie brīvās konkurences gaišām pusēm piederēja tas, ka pateicoties viņas mechanismam tika izslēgta netikai patērētāju izmantošana ilgāku laiku, bet ka arī katrs progress darba produktivitātes laukā drīz nāca par labu patērētājam. Bez tam cenu mechanisms pateicoties brīvai konkurencei rūpējās par to, lai visi saimnieciski spēki tiktu koncentrēti uz to preču ražošanu, pie kuŗām kļuva vislabākā attiecība starp pieprasījumu un ražošanas izdevumiem. Kapitalistiskā saimniecība tā kā viņa ir organizēta tagad, pateicoties lielai koncentrācijai, ir lielā mērā iznīcinājusi brīvās saimniecības priekšrocības, nedodot tai vietā socialistiski organizētas saimniecības jaunas priekšrocības. Viņa ved sev līdz strādnieku un patērētāju izmantošanu. Valdēt monopolistiskām organizācijām realās algas paaugstināšanas iespējamības atdūrās pret lielākām grūtībām nekā valdēt brīvai konkurencei. Ir doma, ka šinī gadījumā strādnieks tiek izmantots dubulti, vienreiz kā algots spēks un otrreiz kā patērētājs. Tad monopolistiskā kapitāla koncentrācijai ir tā sliktā puse, ka pateicoties viņai notiek ienākumu pārgrupēšanās par labu monopolistiskām kapitalistu grupām uz citu kapitāla grupu jeb visu saimniecisku grupu rēķina. Tālāk caur monopolistisku organizāciju attīstību tiek traucēts cenu

mechanisms. Mākslīgi tiek radīts pieprasījums pēc noteiktām precēm, tiek traucēts dabiskais līdzsvars starp pieprasījumu un ražošanas izdevumiem. Pieprasījums pēc precēm attiecībā uz kuŗām pastāv saspīlētas attiecības starp monopola un konkurences cenu, tiek mākslīgi pazemināts un pieprasījums pēc citām precēm turpretim palielināts. Saimniecisku traucējumu - krīžu laikā - tiek apgrūtināta līdzsvara stāvokļa atgūšana, jo radikalākais līdzeklis, t.i. cenu pazemināšana, tiek lielā mērā mākslīgi aizkavēta. Šīs smagās socialās un ekonomiskās monopolkapitalisma ēnas puses izsauc socialu pretspiedienu, kuŗš nāk netikai no socialistiskas strādniecības daļas, bet arī no citām aprindām. Pateicoties šim socialam pretspiedienam valsts tiek spiesta ņemt šīs monopolistiskās uzņēmēju apvienības zem savas kontroles, lai ierobežotu šo saimniecisko varas faktoru monopolistiskās ļaunprātības. Monopolistiskās organizācijas izsaucot socialos pretspēkus kļūst par stipru saimniecības pārveidošanas dzinejspēku¹⁾.

Uzņēmumu koncentrēšanas trestu attīstības rezultātā kā redzams ir dažādu faktoru rašanās. Šie faktori no vienas puses dod iespēju trestiem vēl spēcīgāk attīstīties,

1) Braunthal, Die Wirtschaft der Gegenwart und ihre Gesetze, 1930. 203.-205.lpp.

vēl vairāk koncentrētās, radot arvien lielāku koncentrētu varu. No otras puses šī pati vara rada pretspiedienu un abpusēja iespaids, abpusējas cīņas rezultāts var būt arī trestu varas sabrukšana.

To, ka arvien vairāk koncentrējas tautas bagātības nedaudz cilvēku rokās, rāda pēdējie attiecīgie dati par apstākļiem Z.A.S.Valstīs.

1929.gadā Z.A.S.Valstīs atradās tautas bagātība par 360 miljardiem dollaru, t.i. uz katras personas apm. 3.000 dollaru. No šīs mantas atradās

iedzīvotāju	%	
1% rokās	59%	tautas bagātības = = 212,4 miljardi \$.
12% "	31%	" " = 111,6 " "
pārējo 87% "	10%	" " = 36 " " 1)

Tā tad redzam, ka koncentrācija ir gājusi daudz tālāk, nekā tā bija šī gadu simteņa sākumā. Šo tautas bagātības koncentrēšanos lielā mērā sekmēja trestu attīstība resp. koncentrēšanās rūpniecībā.

1) "Vossische Zeitung", 10.VIII.1930.

4. Iespējamā trestu izveidošanās par valdošu uzņēmēju apvienošanās formu.

Rūpniecības uzņēmumi uzņēmēju interesēs arvien vairāk apvienojās. Kā redzējām no vienas puses šīs apvienības var būt bez monopolistiskām tendencēm, kā piem. koncerni, fuzijas, kontROLSABIEDRĪBAS u.c. un no otras puses apvienības ar monopolistiskām tendencēm, kā piem. tresti, karteļi u.c. Rodās jautājums, kuŗa no šīm formām ir visvairāk attīstības spējīga, kuŗa no viņām var izveidoties par valdošu un ziņāmā mērā nepieciešamu no privāto uzņēmēju apvienošanās interešu viedokļa. Ja par tādu izrādītos tresti, tad tas jautājumam par trestu tālākās attīstības iespējamībām, piešķirtu jaunu sevišķu nozīmi un svaru. Līdz ar šo jautājumu tūvāku noskaidrošanu kļūst skaidrāki saredzamas visas saimnieciskās dzīves attīstības tendences. Galveno lomu starp uzņēmēju apvienībām spēlē un spēlēs apvienības ar monopolistiskām tendencēm, kuŗas visvairāk atbilst ražotāju interesēm un jau savā pamatā atbilst privātā uzņēmēja tendencei gūt arvien lielāku peļņu. Tagad jautājums, kuŗa no monopolistisko apvienību formām ir visvairāk attīstības spējīga.

Salīdzinot karteļus un trestus redzam pēdējo, t.i.

trestu lielās priekšrocības pastāvības ziņā. Vairāki uzņēmēji kāda kopēja par labu atrasta mērķa dēļ uz līguma pamata dibina karteli. Šī karteļa pastāvība ir apdraudēta vispirms caur to, ka daži locekļi var palikt līgumam neuzticīgi un to netieši un slepeni pārkāpt. Otrkārt, ir t.s. "outsiders", t.i. ārpus karteļa stāvošie attiecīgās nozares uzņēmumi; treškārt, konkurences uzņēmumu jaundibināšana un ceturtkārt, to karteļu locekļu neapmierinātība, kuŗi jūt, ka nes zaudējumus caur piedalīšanos kartelī. Tresti, turpretim, ir daudz pastāvīgāki. Visas augšminētās karteļu parādības pie trestiem nav novērojamas, t.i. parādības karteļa iekšienē. Visa konkurences cīņa ir vērsta uz ārieni. Karteļi, kuŗu mērķis ir konkurences izslēgšana un mākslīga cenu normēšana, uztur pie dzīvības vājus un atpakaļpalikušus uzņēmumus. Karteļi tiekot ne bez pamata apzīmēti par nepieciešamības bērnu. Saimnieciskās depresijas laikā konkurējošiem uzņēmumiem bieži vien, lai paglābtos no sabrukuma, atliek tikai viens ceļš, t.i. savstarpējā saprašanās. Karteļa dalībnieku savstarpējo līgumu varētu salīdzināt ar kaŗojošo valšķu mierlīgumu. Karteļu attīstību lielā mērā veicina aizsargu muitas.¹⁾

1) Schaer, Handelsbetriebslehre, 310-318.lpp.

Apvienošanās kartelī nāk bieži tikai pēc tam, kad galvenais cīņas ierocis - kapitāls - cīņā ir krietni izšķiests, t.i. kad finansiēlais stāvoklis vairs nav tik stiprs. Atliek mazāk kapitāla racionalizācijai. Pie trestiem, turpretim, viss kapitāls pēc uzņēmumu saplūšanas var tikt izlietots racionalizācijai. Trestu izcelšanās pamatā guļ pavisam kas cits nekā karteļu. Trests aug uz lieluzņēmuma pamata. Uzņēmības prieks kopā ar pieaugošo izplēšanās spēju dod iespēju uzņēmējam no sava lieluzņēmuma vēl milzīgāku uzņēmumu izveidot. Prof. Schaer's saka, ka pie trestu dibināšanas nespēlē galveno lomu tikai peļņas motīvi, bet arī uzņēmības prieks, ko jāņemot vērā pie pareizas trestu izpratnes. No sociālā viedokļa karteļi būtu augstāk stādāmi, jo viņos uzņēmumi uzglabā savu patstāvību. No saimnieciskā viedokļa turpreti tresti stāv nesalīdzināmi augstāk, jo viņi daudz lielākā mērā izved dzīvē ekonomisko principu.¹⁾

Pie konjunkturas svārstībām, kad ir jāsamazina produkcija, trests vienkārši aizver daļu savu uzņēmumu, pie tam protams tos, kuri ir visneracionalāki. Pie karteļa visi locekļi vienmērīgi samazina produkciju. Vispārīgi Amerikā neko daudz nebēdā, ja ir daļa strādnieku jāatlaiž, bet ja aiz saimnieciskiem vai politiskiem iemesliem uz ilgāku laiku ir jāsamazina veselās rūpniecības nozares produkcija, tad daudz

1) Schaer, Handelsbetriebslehre, 1923. 311-317.lpp.

labāks ir trestu princips. Labāki trests labprātīgi samazina produkciju, nekā kartelī apvienotie uzņēmumi vēlāk konkurences cīņā viens otru iznīcina¹⁾.

Tresta tendence ir vairākus uzņēmumus sakausēt par vienu vienīgu un uzņemt sevī ārpus stāvošus un jaunizceļošos konkurences uzņēmumus. Ar to tiek pēc iespējas izslēgta konkurences cīņa.

Harmening's savā darbā "Die notwendige Entwicklung der Industrie zum Trust" saka, ka darbnīcai seko fabrika, fabrikantam un lieltirgotājam seko akciju sabiedrība, atsevišķam uzņēmumam seko konvencija, kartelis, sindikats, bet pēc sindikata beidzot seko trests. Tā tad attīstības gala mērķis pagaidam ir tresta forma. Saimnieciskā cīņā, kāda notiek tagad un notiks nākotnē, nepietiek ar vienkāršu karteļa formu, bet palīdzēt varēsot vienīgi tresta forma. Konvencijas, karteļi tiek noslēgti un izjūk, jo šeit uzņēmēji ir paturējuši savu patstāvību. No vairākiem personiskiem vai bezpersoniskiem uzņēmumiem tiek dibināts viens trests, kurš ir bezpersonisks. Viņa pamatā atrodas bezpersonisks uzdevums nodrošināt pēc iespējas augstāku peļņas tiesu investētam kapitālam. Kādā formā un veidā tiek uzņēmumi vai viņu apvienība vadīta, kādā formā tie tiek ietērpti, tas kapitāla, kā arī ražošanas līdzekļu īpašnieku vismazāk interesē, bet gan

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften, VIII.Bd. Trust, 304.lp.

tas, lai šī forma pēc iespējas novērstu visus esošos un iespējamos traucējumus un parādības, kuŗas varētu nelabvēlīgi atsaukties uz peļņas lielumu. Tresta forma var vislabāk tos nelabvēlīgos traucējumus novērst un var vislabāk nodrošināt peļņas tiesu kapitalam. Trests nepastāv, ja tas ir nodibināts, līdzīgi kartelim uz līguma pamata, t.i. viņš nevar tikt iznīcināts līgumu laužot vai likvidējot, bet var tikai bankrotēt jeb tikt likvidēts no augstāk stāvošas varas. Pēc karteļa iznīkšanas atkal iestājas anarķija ražošanā un noietā, bet pēc tresta iznīkšanas vienkārši tiek likvidēts īpašums un tas sadalīts starp dalībniekiem un kreditoriem. Tresta viengabalainībai pretēji karteļa apvienības formai ir liela nozīme pie saimniecisko grūtību novēršanas. Trestam var visvieglāk un vismazāk komplicēti palīdzēt. Turpretim pie karteļa, kaut arī pastāv interešu kopība uz ārieni, tomēr vienmēr paliek interešu kolizijas iekšienē. Kartelim ir jā rūpējās par visu viņā ietilpstošo uzņēmumu vienmērīgu attīstību, neskatoties uz to, vai viņi visi ir vienādi rentabeli. Pie tresta turpretim krīt svarā visa kopuma rentabilitāte un ja tādā gadījumā kādām iestādēm ir jācieš, vai tas ir jāslēdz, atstājot vairāk rentabelās, tad caur to viss trests kā tāds neko necieš, necieš arī neviens tresta dalībnieks.

Kartelis var attīstīties gandrīz tikai horizontāli, t.i. var apvienoties vienu ražojumu vai ražojumu grupu ražojošie uzņēmumi. Trests ar to nav aprobežots, viņš var viegli iet dziļumā un plašumā, t.i. vertikālā virzienā. Apvienojot vispirms līdzīgus kāda produkta ražošanas uzņēmumus, sakausējot tos, viņš sāk vēlāk iekarot arī tālākpārstrādājošas un jēlvielas iegūstošās rūpniecības nozares un taisni šinī visas ražošanas nozares un pakāpes aptverošā apjomā guļ milzīgs ekonomisks spēks. Tādam trestam ir vieglāk apkarot konkurenci, nositot cenas, jo šeit pastāvīgie izdevumi tiek sadalīti uz lielāku produkcijas daudzumu. Ir iespējams izvest lielāku fabrikas tehnikas pilnību un ražošanas spēka pieaugšanu. Arvien vairāk attīstoties rūpniecībai kļūst arvien lielāks viņas pieprasījums pēc pastāvīga kapitāla, t.i. ieguldītā kapitāla, bet jo vairāk kapitāls tiek ieguldīts rūpniecībā, jo lielāks viņš kļūst samērā ar brīvi plūstošo kapitālu un caur to kapitalam jo vairāk ir jābaidās nest konkurences cīņā ievērojamus zaudējumus. Šīs bailes spiež kapitalismu meklēt līdzekļus šo risku samazināt, vājināt. Vislabākais līdzeklis izrādās šos zaudējumus radošās brīvās konkurences izslēgšana vai vismaz vājināšana. Kapitalu investēšana, tā tad spiež rūpniecību arī arvien vairāk vienoties cenu konvencijās, karteļos, sindikatos

un trestos. Tā kā pēdējā laikā ļoti lielu lomu rūpniecībā sāk spēlēt finansu kapitāls, t.i. ļoti lielā mērā sāk piedalīties banku kapitāls, tad bankas taisa ievērojamu spiedienu vai pat bieži pašas izved rūpniecības koncentrāciju. Protams, visvēlamākā un risku visvairāk samazinošā forma ir trestu forma un tā tad no ieguldītā, vispārīgi finansu kapitāla puses šī forma dabīgi tiek un tiks visvairāk veicināta. Šo risku nedrošības, kas bieži noved pie tā, ka grūtākā brīdī bankas atver kreditus, lai varētu glābt, kas vēl glābjams, neuzticība pret uzņēmuma dzīvības spēju, kam savkārt izcelšanās pamatā ir caur piedāvājuma un pieprasījuma nesaskaņotību un caur to rodošos neiespējamību pārskatīt un regulēt produkciju un patērētāju patēriņu, izceļošās rūpniecības krīzes, lielā mērā var mīkstināt uzņēmumu koncentrācija. Meklējot šo grūtību cēloņus, redzam, ka tie atrodas rūpniecības saskaldinātībā. daudzos uzņēmumos bez kopējās ražošanas un noieta politikas, kas stāv sakarā ar patreizējiem rūpniecības organizācijas trūkumiem. Zinātniski pētīt caur to nākam pie nepieciešamas logikas, ko praktiskais uzņēmēju instinkts jau sen sajuta un centās izvest, t.i. pie rūpniecības koncentrācijas. Bet kāda veida šai koncentrācijai jābūt? Karteļi pēc zināma laika, kurš ir paredzēts līgumā, parasti netiek atjaunoti. Karteļos ar-

vien asākaskļūst arī interešu pretešķības. Vācijā, kur ir novērojama stipra karteļu kustība, vēl valda karteļu forma. Bet bieži redzams pie apvienību attīstības, ka vispirms izceļošās vienkāršās konvencijas pēc kāda laika tanī pašā grupā pārveidojās kartelī, kurš vēlāk sāk domāt par spēku koncentrāciju šo fabriku starpā un no otras puses sāk domāt arī par ārpusē atrodošos konkurences uzņēmumu apkaņošanu, uzpērkot šos uzņēmumus, dibinot visa karteļa kopējus jaunus uzņēmumus un taml. Šeit jau nav vairāk tālu līdz trestam. Kartelī apvienotā locekļa peļņas interese ir aprobežota. Tikko tas grib iegūt lielāku peļņu, tā tiek traucēts līdzsvars. Arī patēriņa pārmaiņas bieži izjauc noslēgtos kontingentus, piemēram, kad patērētāji nevēlās vairāk kādu noteiktu marku, šķirni. Karteļa uzdevums ir nodarbinātības vienmērības labā turēt atpakaļ ražošanu un noietu, bet nevis viņus audzināt arvien lielākus. Arī kartelis var kopēju interešu labā likt kādu uzņēmumu aizvērt, bet tad kartelīm ir šim loceklim jāatlīdzina. Rodās grūts jautājums, kā lai aprēķina. Pie tresta tas ir daudz vienkāršāk un citādāk. Kartelī, ievērojot brīvprātīgu vienošanos, nav tādas suverenas varas, kura varētu, rēķinoties ar visa karteļa interesēm, rīkoties ar atsevišķiem uzņēmumiem pēc saviem ieskatiem. Karteļa vadīšana pieņemoties apjomā kļūst arvien grūtāka. Tad

grūta ir konkurences apkaņošana vai cīņa pret t.s. "outsider". Tur ir divi svarīgi ieroči: cenu cīņa un kopēju noņēmēju boikots. Kartelim to ir grūti izvest, jo nav pietiekošu attiecīgu līdzekļu un varas. Sevišķi grūta cīņa ir tai laukā, kur var viegli pacelt ražošanu, piem. akmeņogles. Tur var viegli izcelties konkurence, jo asāka izceļas cīņa, jo asākai vajaga būt koncentrācijas formai. Kartelis ir pēdējāsrūpniecības uzņēmēju mēģinājums uzglabāt daļu savas patstāvības. Pie trestiem šī patstāvība pazūd. Amerikas banku finansu kapitāls uzmeklē vienmēr labākās un risku visvairāk novērsošas formas. Tās tad viņa diktē arī rūpniecībai. Kapitāls vislabāk ir nodrošināts, ja atsevišķie uzņēmumi ir viena liela uzņēmuma līdzdalībnieki. Vislabākus panākumus var sasniegt kopuzņēmums. Tamdēļ Amerikā visvairāk parādās un valda trestu forma, bet karteļu formu tur gandrīz nemaz neatrodam. Lielāka rentabilitāte var tikt uzlabota un nodrošināta pa trim galveniem ceļiem: 1) iepirkšana, 2) ražošana un 3) noiets. Trests vispirms var daudz vieglāk, nekā kartelis, uzpirkt jēlvielu avotus, jēlvielu piegādājošus uzņēmumus, otrkārt, var labāk pārredzēt ražošanu un izvest dzīvē jaunākos tehnikas sasniegumus (kartelim tehniski jaunievedumi pat nevēlami). Grūtības, kuŗas ir kartelim ar kontingēšanu,

pie tresta atkrīt. Trestam vajadzīgs tikai līgums ar no-
ņēmēju un viņš var viegli produkciju palielināt, pamazināt
un pārveidot. Trests var viegli uzņemt komerciēlos plānus,
kas pie karteļa ir izslēgts. Trestam ir vieglāk cīnīties
pret ārzemju konkurenci, vieglāk izvest garāku laiku pra-
sošu stratēģiju. Aiz visiem augšminētiem apstākļiem redzam
lielu trestu priekšrocību no privāto uzņēmēju peļņas in-
terešu viedokļa. Tamdēļ varētu sacīt, ka trestu forma
kļūs par arvien vairāk valdošu un pat nepieciešamu uzņē-
mumu koncentrācijas formu. Paceļas jautājums, kas varētu
notikt, ja trestēšana tiktu ieviesta tautsaimniecībā kā
princips.¹⁾

Runājot par trestu iespējamību izveidoties par valdo-
šu uzņēmumu koncentrācijas formu, ir jāatzīmē vēl viens
faktors, kas runā tam par labu. Tā ir lielā peļņas iespē-
jamība pie monopolistiskām uzņēmumu apvienībām un peļņas
trūkums un daudz mazāki apmēri pie atsevišķiem mazākiem
uzņēmumiem un pie šo uzņēmumu mazāk ciešām apvienību
formām. Kā jau minēts, trestiem ir iespējams daudz vieglāk
panākt lielākas peļņas iegūšanas iespējamības uz cenu
pacelšanas un ražošanas izdevumu samazināšanas, kā arī

1) E. Harmening, "Die notwendige Entwicklung der Industrie
zum Trust", 1904. 1-20.lpp.

transporta izdevumu samazināšanas rēķina, nekā karteļiem. Dažādu peļņas normu, lielu priekš monopolistiskām apvienībām un mazāku maz-vai pavisam neorganizētiem uzņēmumiem, nenoliedz pat kapitalisma priekšstāvji un tā arvien vairāk parādās.

Lielo uzņēmumu pieaugošā peļņa un mazo uzņēmumu grūtais stāvoklis pierāda, ka zemes saimnieciskā struktūra (business structure) zem pastiprināta racionalizācijas procesa izmainās.¹⁾

Kā ilustrāciju tam, ka monopolisti panāk milzīgās peļņas, pateicoties savam politiskam un saimnieciskam iespaidam, par kādām nevar domāt atsevišķie pat karteļveidīgi organizētie uzņēmumi, var pievest dažus datus par "Aluminium Company of America". Šis trests atrodas amerikāņu finanšu ministra Mellon'a īpašumā. Līdz 1925.gadam akcionāri nebija iemaksājuši vairāk par 3 milj. dolaru skaidrā naudā. Tīrā peļņā par 1924.gadu bija 13,4 milj. dolaru. Akciju kapitāls vispirms tika dubultots ar neapmaksātu akciju palīdzību, bet pēc tam tādā pašā veidā piekārtots; pēc tam priekšrocīgu akciju skaits tika pavairots līdz 15 milj. dolaru, pie kam $1\frac{1}{2}$ milj. akciju bez nominalnorādījuma palika pie akcionāriem. Neviens cents jaunas naudas netika ienests. Par 1925/26.g. peļņa bija 46 milj. dolaru. Šīs sabiedrības ieguldītais kapitāls 14 reizes pārsniedza akcionāru apmaksāto kapitālu. Tagad "Aluminium Co"

1) National Industrial conference Board priekšsēdētājs Aleksandre "Journal of Commerce" 4.IX.1928.

būvē vislielāko alumīnija fabriku pasaulē, kuŗa izmaksās 100 milj. dolaru, pie kam 60 milj. dolaru iegūti izlaižot akcijas. Alumīnija Sabiedrībai pieder 74 meitu uzņēmumi, no kuŗiem lielākā daļa atrodas ārpus Amerikas¹⁾.

Daudz un dažādi ir apstākļi, kuŗi runā par labu trestu attīstībai par valdošu un pat nepieciešamu apvienošanās formu no privāto uzņēmēju peļņas interešu viedokļa. Šis lielākās peļņas intereses ir un paliks dominējošais faktors pie privāti kapitalistiskās saimnieciskās dzīves sistēmas. Šis faktors arī noteic to, kādām apvienošanās formām attīstīties spēcīgāk un kuŗām arvien vairāk jāpazūd.

Zem trestiem turpmāk darbā, kā jau teikts, tiks uzskatīta vispārīgā tendence uz pilnīgu uzņēmumu saplūšanu, kurpretim zem karteļiem tiks saprasta vispārējā vienošanās, paturot uzņēmumiem savu patstāvību. Karteļi tā tad tagadējās saimnieciskās dzīves strukturā nekādas sevišķas pārmaiņas neienes. Šī tendence arī neatstātu sevišķi lielu iespaidu uz tagadējās privāti kapitalistiskās saimnieciskās sistēmas turpmāko izveidošanos. Tresti turpretim atstāj un atstās arvien lielāku iespaidu uz visu saimnieciskās dzīves strukturu. Viņi vedīs visu saimniecisko dzīvi, kuŗas darbība norit ļoti daudz un dažās

1) Journal of Commerce, 4.XI.1928.

saimnieciskās dzīves nozarēs vēl ļoti saskaldītos uzņēmumos. Šo uzņēmumu arvien lielāka saplūšana un šo saplūšanas formu, kuņas līdz šim vislielākā mērā parādījās rūpniecībā, iespēšanās arvien jaunās saimnieciskās dzīves nozarēs, ved visu saimniecisko dzīvi pretim arvien lielākai koncentrācijai. Pie privāti kapitalistiskās saimnieciskās dzīves sistēmas tas nozīmē visas saimnieciskās regulēšanas un tautas bagātību īpašuma tiesību koncentrēšanos arvien mazākā cilvēku daudzuma rokās.

Konstatējot apstākli, ka trestī, t.i. trestu forma, iegūs arvien lielāku nozīmi saimnieciskā koncentrācijā, kļūs par valdošu pat nepieciešamu privāto uzņēmumu apvienošanās formu, apskatīsim viņas patreizējo stāvokli rūpniecībā, kur tā ir visvairāk parādījusies un tās attīstības tendences.

II. Rūpniecības trestu stāvoklis,
attīstības tendence un iespēja-
mības.

Faktisko konkurences iespē-
jamību jautājums.

1. Trestu forma rūpniecībā un to vispārējā sakarība
ar saimniecisko dzīvi.

Tresti ir uzņēmumi, pareizāki sakot uzņēmēju apvienoša-
nās forma. Šī saplūšanas forma parādās galvenā kārtā rūp-
niecībā, kamdēļ vispirms apskatīsim rūpniecības uzņēmēju
apvienības.

Kā redzējam, rūpniecības koncentrēšanās procesā galveno
lomu sāk spēlēt trestu forma. No uzņēmēju interešu viedokļa
uz tagadējās privāti-kapitalistiskās saimnieciskās dzīves
formas pamata tā dod vislielākās priekšrocības. Bet kāds
ir faktiskais trestu attīstības stāvoklis šinī privāti-
kapitalistiskā iekārtā un kādas iespējamības viņi uzrāda
savā darbībā un attīstībā ?

Rūpniecības resp. ražošanas uzņēmumu koncentrēšanās,
saplūšana, dod iespēju arvien lielākai saimnieciskai varai
saplūst nedaudzu uzņēmēju apvienību rokās, kuŗas bieži pār-
valda veselās ražošanas nozares. Šīs apvienības cenšas pēc

iespējas sagrābt savās rokās jēlvielu ražošanu, kļūt neatkarīgiem jēlvielu apgādāšanas ziņā, neatkarīgiem enerģijas iegūšanas ziņā un tāpat neatkarīgiem attiecībā uz transportu un ražojumu novietošanu tirgū, Pēdējais nozīmē tirdzniecības izslēgšanu, t.i. patstāvīgas tirdzniecības. Tirdzniecības funkcijas tad šīs ražotāju apvienības izpilda pašas, dibinot filiales un pārdošanas centras. Šādas pārdošanas centras ir ražotāju sindikāti, kuŗi izpilda patstāvīgas tirdzniecības funkcijas. No vienas puses, kā redzams, uzņēmēju apvienības dabon savā atkarībā arvien jaunas saimnieciskās dzīves nozares. Bet no otras puses viņas nonāk arvien lielākā atkarībā no bankām. Trestu forma iespējās arī banku nozarē resp. notiek banku saplūšana, notiek banku kapitalu saplūšana. Tagad šīs varēnās banku apvienības ar saviem kredītiem un ieguldījumiem rūpniecībā, resp. finansu kapitalu, dabon savā atkarībā rūpniecības uzņēmumu apvienības. Pēc būtības rūpniecība itkā pārvēršas par vienu banku darbības nozari, jo arvien vairāk pieaug banku regulēšanas rūpniecībā iespaids.

2. Starptautiskie, nacionālie un lokālie tresti.

Arvien jaunas saimnieciskās dzīves nozares tiek padotas monopolistiskām apvienībām. Vispirms šīs monopolistiskās apvienības cenšas iekarot tirgu kādā vienā valsts daļā. Tādā gadījumā šai uzņēmumu apvienībai ir pilnīgi vietējs raksturs. To varētu nosaukt par vietējo uzņēmēju apvienību un ja tā ir notikusi tresta formā, tad varētu runāt par lokālo trestu. Ar šādu stāvokli tāds trests neapmierinās un cenšas iekarot visas valsts tirgu, t.i. izslēgt konkurenci visas valsts rāmjos. Monopolistiskās apvienības neapmierinas ar šiem atsevišķās valsts rāmjiem. Tie kļūst viņiem par šauriem un tiek meklētas jaunas tirgus iekarošanas iespējamības. Līdz ar pasaules saimniecisko sakaru, pasaules tirgus attīstību, ražošanas koncentrācijas un kapitāla centralizācijas process pieņem starptautisku raksturu. Rodās starptautiskās monopolistiskās apvienības, t.i. uzņēmēju apvienības, kuŗas monopolizē zināmu ražošanas nozari mazākais divu valšņu rāmjos. Tā rodās starptautiskais trests. Tālākā šī tresta tendence ir no starptautiskā tresta pārvērsties par vispasaules trestu. Tas nozīmē tendenci iekarot monopolu kāda ražojuma vai ražojumu grupas novietošanā pasaules tirgū.

Arvien lielākai varai saplūstot kādas uzņēmēju apvienības rokās tā cenšas vispirms iekarot attiecīgu ražošanas nozari kādā ekonomiski vājākā valstī un pēc tam arvien citu jaunu valšņu to pašu ražošanas nozari, līdz kamēr beidzot ir iegūts pasaules monopols, kā piem. sērskociņu ražošanas laukā. Zviedru sērskociņu trests ir ieguvis pasaules monopolu. Ar to privātā uzņēmēja lielākas peļņas intereses ir ieguvušas savu augstāko piepildījumu. Šī tendence iet vēl tālāk, t.i. arī vispasaules trests cenšas izplēsties, iekarojot saistītās jēlvielu ražošanas, tālākas apstrādāšanas un vispārīgi vairāk vai mazāk radniecīgas ražošanas un ar ražošanu un ražošanas noietu saistītas saimnieciskās dzīves nozares. Tā vispasaules vienas ražošanas nozares trests iet pretim vispasaules visas ražošanas virstrestam.

3. Atsevišķie ievērojamāko rūpniecības trestu piemēri.

1. Rūpniecības tresti Ziemeļ-Amerikas Savienotās Valstīs.

a) Vispārējā rūpniecības koncentrēšanās Z.A.S.Valstīs un vispārējais trestu stāvoklis rūpniecībā.

Ja gribam redzēt trestu faktisko stāvokli un viņu attīstību, tad vispirms ir jāapskata trestu attīstība Z.A.S.Valstīs, kur viņa ir gājusi vistālāk, pieņēmusi visplašākās formas un sasniegusi visaugstāko attīstības pakāpi. Trestu attīstība stāv visciešākā sakarā ar vispārējo rūpniecības koncentrēšanos, kur viņi pa lielākai daļai paši izsauc un paši noslēdz.

Jau tika iepriekš minēts, ka Amerikā 9/10 rūpniecības ražošanas ir koncentrēta sabiedriskos uzņēmumos, pie kam šie uzņēmumi nodarbina 86,7% rūpniecībā nodarbināto strādnieku. Caur to privāta uzņēmēja intensīvā interese zūd un šie sabiedrisko formu pieņēmušie uzņēmumi daudz vieglāk padodas saplūšanai.¹⁾

Novērojot rūpniecības koncentrēšanos ir jāņem vērā uzņēmumu skaita pieaugšana un samazināšanās.

1) Liefmann, Kart., Konz. u.Tr. 1930. 351.lp.

Laikā no 1919-1921.g.	uzņēmumu skaits samaz.	par 12,9%
" " 1921-1923.g.	" " " "	0,0%
" " 1923-1925.g.	" " " "	4,6%
" " 1919-1925.g.	" " " "	16,6%

Tā tad redzam nepārtrauktu uzņēmumu skaita samazināšanos. Pat augstās konjunktūras gads-1923.g. nedod nekādu uzņēmumu skaita pieaugumu, kā tas bija parasts agrāk. 1925.g. attiecībā pret 1919.g. uzņēmumu skaits bija par 16,6% mazāks kļuvis. Pielietota zirgu spēka daudzums turpretim 1925.g. bija par 22,0% lielāks nekā 1919.gadā. Arī tāpat produkcijas lielums pieauga 1925.g. samērā ar 1919.gadu par 32,1%. (Uz viena uzņēmuma produkcija pieauga no 134 uz 211). Kopējā produkcijas vērtība pacēlās no 30 uz 40 miljardiem dolāru gadā. Strādnieku skaits tāpat kā uzņēmumu skaits samazinājās. 1925.gadā samērā ar 1919.g. (apskatamā uzņēmumu skaitā) par 6,7%. (Absolutais strādnieku skaits uz 1 uzņēmumu pieauga no 40 uz 45). Uzņēmumi ar strādnieku skaitu virs tūkstoša 1909.g. nodarbināja 15,3% no visa strādnieku skaita, bet 1923.gadā jau 24,1% no visa strādnieku skaita. Uzņēmumi ar strādnieku skaitu virs tūkstoša 1909.gadā sastādīja 0,5%, bet 1923.gadā 1,0%.¹⁾

1) Mirovoje hozaistvo i mirovaja politika. 1929. Nr.2.
36/37.lp.

Svarīgākais Z.A.S.Valšņu trestu iespaids neatrodas monopola laukā, bet lielu sabiedrību dibināšanas, finansēšanas un pārvaldīšanas laukā, t.i. šī forma parādas ja arī sabiedrībai nav monopola stāvokļa. Attiecībā par uzņēmumu skaitu statistika ir nepilnīga, sevišķi kas attiecas uz uzņēmumu apvienībām. Z.A.S.Valstīs 1900.gadā rēķināja tikai 185 monopolistiskus trestus ar apm. 1500 miljoniem dolaru kapitāla ieguldījumu preču un tamlīdzīgā veidā, pie kam tika izlaisti efekti par 3.000 miljoniem dolaru. 1907.gadā bija apm. 250 monopolistisku trestu ar apm. 7 miljardiem dolaru efektu kapitāla. Bez tam ir jāņem vērā arī apvienošanās Holding Company veidā. Jau 1913.gadā bija apm. 12 tūkstošu Holding Company ar kapitālu apm. 10 miljardu dolaru. Trestu formas spēja attīstība Z.A.S.Valstīs ir izskaidrojama ar amerikāņu tautsaimniecības raksturu, par ko jau ir runāts iepriekšējās nodaļās.

b) Ziemeļ-Amerikas Savienoto Valšņu trestu ekspansijas tieksmes.

Z.A.S.Valstis ir tās, kuŗas visvairāk iekaro pasauli ar savu kapitalu. Šis kapitāls ir gandrīz pilnīgi tikai privātais, pieder privātiem uzņēmējiem un viņu apvienībām - trestiem. Citās valstīs valsts kapitāls spēlē daudz lielāku lomu un daudz lielākā mērā valsts kapitāls tiek investēts ārzemēs. Z.A.S.Valstis, kuŗas vispārīgi vismazāk iejaucas privāto kapitalistu darbībā un vispārīgi cenšās pēc iespējas atstāt brīvus visas saimnieciskās darbības laukus zemes iekšienē resp. izvairās no valsts uzņēmības, arī ārējā saimnieciskā politikā resp. citu zemju saimniecisko lauku iekarošanā, atstāj pilnīgu brīvību saviem uzņēmējiem un tos atbalsta. Pat kara laikā aizdevumi Eiropai naudas un preču veidā nāca galvenā kārtā no privātiem avotiem. Tikai pēc kara Z.A.S.Valšņu valdība uzņēmās savu kapitalistu interešu aizstāvēšanu, kamdēļ, tagad ir runa par Eiropas kara laika parādiem Z.A.S.Valstīm. Jautājums vai arī Z.A.S.Valšņu iejaušanās pasaules karā neizsauca šo privāto kapitalistu interešu aizstāvēšanas nepieciešamību, jo Vācijai gūstot uzvaru, varētu iet zudumā preču un naudas krediti/^{doti}pret Vāciju karojošām valstīm.

Z.A.S.Valstis, kuŗas pirms pasaules kara bija parādā lielas summas Eiropas valstīm, kuŗas rūpniecībā bija investē-

tas lielas Eiropas valšņu kapitalu summas, pateicoties pasaules karā atbrīvojās no visiem parādiem, no Eiropas uzņēmēju līdzdalības savā rūpniecībā, saņēma lielas Eiropas valšņu saistības par kara laika kredītiem un arvien lielākas summas ieplūdina Eiropā aizdevumu un investāciju veidā. Apm. 1927.gadā kopējais visu valšņu parāds Z.A.S. Valstīm bija 11,98 miljardi dolaru. Investēts bija 1925.g. 9 milj.dolaru (Eiropā 1,9 miljardi dolaru). 1925.gadā Eiropas daļa Z.A.S.Valšņu investācijas bija 22,0%, bet ieskaitot kara laika parādus, 66,0%. Eiropas daļa Z.A.S. Valšņu eksportā 1923./24.g. turpretim bija 51,7%, bet importa 30,4%. Tīri rūpnieciskas dabas emisijas (izslēdzot aizdevumus atsevišķām valstīm un pilsētām) 1927.g. sastādīja 3,7 miljardu dolaru.¹⁾

No šiem 3,7 miljardi dolariem komunal-uzņēmumos bija ieguldīti 0,72 miljardi dolaru, dzelzceļos 0,72, bankās un kredītiestādēs 0,50 un gandrīz viss pārējais kapitāls tika ieguldīts citu zemju rūpniecībā. Komunal-iestādes stāv priekšgalā, tāpat kā arī dzelzceļu emisijas, tamdēļ galvenā kārtā ka viņus garantē valsts²⁾.

1) Mirovoje hozaistvo i mirovaja politika. 1926. Nr.1.
New-York Times. 1.X.1928.

2) " " " 1.X.1928.

Pie ekspansijas tieksmēm liela nozīme ir finansiēlai koncentrēšanai, kādu sevišķi uzrāda amerikāņu kapitāls. Pateicoties šai koncentrācijai arī uz priekšu Z.A.S.Valšņu kapitalisti varēs arvien vairāk izvest savas ekspansijas tieksmes un iekārot varbūt netikai citu ārpus Eiropas atrodošos valšņu, bet arī tieši Eiropas valšņu rūpniecību un citas saimnieciskas dzīves nozares.

Par Amerikas privāto uzņēmēju - kapitalistu iekārošanas tieksmēm un viņu varu un atbalstu no savas valdības puses daudz runā Scott's Nearing's savā grāmatā "Dollar - Diplomatie", kur runājot par Amerikas starptautiskiem trestiem un amerikāņu bankām ved to sakarā pat ar ieroču intervencijām¹⁾.

Kā ļoti raksturīgu trestu, kuram ir izdevies ļoti plašos apmēros izvest ekspansijas tieksmes, iekārot ekonomiski vājākas valsts saimniecību tiktālu, ka vairāk nevar runāt par pilnīgu šīs valsts patstāvību, ir t.s. "Banānu trests". Viņš ir saņēmis savās rokās vairākās Vidus un Dienvid-Amerikas valstīņās netikai visu banānu produkciju, to eksportu, bet arī visu dzelzceļu sistemu un lielāko kuģniecības daļu. Šī tresta vara, kurš kontrolē apm. 60% banānu pasaules eksporta, pamatojas galvenā kārtā uz transporta monopola. Šim trestam aiz muguras stāv

1) Scott Nearing, "Dollar - Diplomatie", 199.lp.

Morgans. Ir vēl daudzi citi piemēri, pie kuŗiem būs jāatgriežas, par Amerikas saimniecības imperialisma tieksmēm, kuŗš sevišķi spēcīgs ir pēc pasaules kara un kuŗam visvairāk kalpo tas finansielaiss spēks, kuŗš ir ieslēgts amerikaņu trestos¹⁾.

Banānu trests gūst milzīgu peļņu, apm. 40% katru gadu uz investēto kapitalu. Viņa peļņa par 10 gadiem bija 200 miljonu dolaru. Samaksā par banāniem 30 centu, bet pārdod par 120 centiem. Neskatoties uz to strādnieku stāvoklis ārkārtīgi grūts, nenoteikts darba laiks, bet atalgojums no 50-100 centu. Šis trests jūtās tik spēcīgs, ka pat atsacījās ievest 1924.gadā apsolutās labierīcības strādniekiem un tagad noslēdza līgumu ar valdību, ka valsts uzņemas/^{pat} ar bruņotu spēku apspiest visus pret amerikaņu tresta interesēm vērstus streikus.²⁾

Arī daudzi citi amerikaņu tresti iegūst milzīgu vispasaules varu. Singer Manufacturing Company ražo apm. 80% pasaules šujmašīnu produkcijas. Standard Oil Co. kontrolē vairāk kā 250 uzņēmumus, vairāk kā 50 valstīs. Vairētu minēt vēl daudzus citus tamlīdzīgus trestu piemērus, lai gan tie nav tik intensīvi kā "Banānu trests"- United Fruit Company.

1) Liefmann, Kartel, Konz. u. Tr. 1930. 364-366.lpp.

2) Agrarnije problemi. 1929. Nr.5.

c) Atsevišķie rūpniecības trestu piemēri

1) Aluminiija trests.

"Aluminiija trests" jeb "Aluminium Co. of America" nepieder pie vislielākiem trestiem, bet viņš noder, kā vislabākā ilustrācija tam, kā monopolisti izlieto savu politisko iespaidu, un kā piemērs tam, ka pateicoties monopola stāvoklim trests aug plašumā tikai no saviem iekšējiem resursiem tādā tempā, kāds nav iespējams nevienam atsevišķam uzņēmumam, kuram ir jārēķinās ar konkurenci. Šī sabiedrība atrodas amerikāņu finanšu ministra Mellon'a īpašumā. Kā jau iepriekšējās nodaļās minēts, līdz 1925.g. akcionari nebija iemaksājuši vairāk par 3 milj. dolaru skaidrā naudā. Tīrā peļņa par 1924.gadu bija 13,4 milj. dolaru. Akciju kapitāls pirmo reizi tika dubultots ar neapmaksātu akciju palīdzību, pēc tam piekārtots. Neviens cents jaunas naudas netika ienests. Peļņa par 1925/26.gadu, kuŗa bija 46 miljonu dolaru liela, nozīmē, ka peļņa vairākkārt pārsniedz akcionāru apmaksāto kapitālu. Pēc kapitāla piekārtošanas priekšrocības akciju skaits tika pavairots līdz 15 milj. dolaru, pie kam $1\frac{1}{2}$ milj. akciju palika pie akcionāriem. Tas nozīmē, ka ieguldītais kapitāls 14 reiz pārsniedz akcionāru apmaksāto kapitālu. Tagad Aluminium Co.

būvē vislielāko alumīnija fabriku pasaulē, kuŗa izmaksā 100 miljonu dolaru, pie kam 60 milj. dolaru iegūti izlaižot akcijas. Alumīnija sabiedrībai pieder 74 meitu uzņēmumi, no kuŗiem lielākā daļa atrodas ārpus Amerikas¹⁾. Saviem milzīgiem panākumiem Alumīnija Sabiedrībai jāpateicās Mellona politiskam iespaidam. To varētu nosaukt par vienkāršu patērētāju aplaupīšanu. Neskatoties uz to, ka Alumīnija sabiedrībai pieder pilnīgs monopols Z.Amerikā un viņa valda pasaules tirgū (ražo 50% pasaules produkcijas) tika ievestas augstas aizsargu muitas, kuŗas līdz 1922.gadam bija 7-11 centu uz mārciņas, bet no 1922.gada 5-9 centi. Aluminium Co. ražo 200 miljonus mārciņas alumīnija gadā. Muita caurmērā 7 centi par kilogramu dod 14 milj. dolaru gadā peļņas šai sabiedrībai.¹⁾ Ievērojot alumīnija pardzamo patēriņa pieaugumu nākotnē var iedomāties cik nākotnē Mellons var nopelnīt uz muitām.²⁾ Šis trests ir ļoti interesants, absolūti monopolistiska tresta piemērs. Šī Sabiedrība, kuŗas akciju kapitāls pirms kara bija 19 milj. dolaru, saņēma ne mazāk par 80% tīras peļņas no šī kapitāla. Tagad šī tresta ierīces vērtē uz 200 miljonu dolaru, bet tās gandrīz pilnīgi (kā tas jau augstāk minēts) ir ierīkotas tikai ar tīras peļņas palīdzību. Izceļošos konkurences uzņēmumus vienkārši uzpērk. Šim trestam pieder Kanadas

1) Journal of Commerce. 4/11. 1928.

2) Mir. hoz. i mir. politika. 1928. Nr.12.

aluminija fabrikas, Norsk Aluminium Company (Norvēģu), u.c. Šis trests, kuŗa priekšgalā stāv viņas īpašnieks politiķis un valsts sekretars Mellons, ir caur augstām aizsargu muitām nodrošinājis sev pilnīgi monopola stāvokli un to pilnīgi arī izmanto.¹⁾

Tresti dažādiem veidiem un līdzekļiem iegūst milzīgu varu, politisku un saimniecisku iespaidu un tos pilnīgi izmanto savu īpašnieku personīgo interešu labā. Tāds piemērs, kā aluminija trests, rāda šāda milzīga iespaيدا iegūšanu, kāds nekad nevarētu būt, ja šie šinī trestā apvienotie uzņēmumi būtu apvienoti karteļa formā, bet nevis saplūduši vienā īpašnieka rokās.

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 360/361.lp.

2) J. P. M o r g a n & Co.

Vislielākais spēks Z.A.S.Valstīs ir Morgana grupai, kuŗas priekšgalā stāv firma "J.P.Morgan & Co". Šī firma caur angļu-franču interešu pārstāvību Z.A.S.Valstīs un viņu kara laika aizņēmumu finansēšanu ir savu kapitāla spēku krietni pavairojusi. Jau pirms pasaules kara pēc "United States Congressional Committee of Banking and Currency" pētījumiem kontrolēja uzņēumus par 22¹/₄ miljardu dolariem, t.i. taisni 1/5 daļu Z.A.S.Valšķu tautas bagātības. Ar šo firmu cieši saistītas bija 18 citas sabiedrības un privātas firmas, kuŗas savkārt kontrolēja 40 miljardu dollarus. Ja saprot kādu šaimniecisku un par visām lietām politisku iespaidu dod šāda koncentrācija Z.A.S.Valstīs, ir jābrīnās, ka amerikāņi runājot par savu zemi var runāt par patiesu demokrātiju¹⁾.

18 sabiedrības, kuŗas bija cieši saistītas ar J.P.Morgana firmu, reprezentēja 134 sabiedrības ar 746 direktoru vietām. Pa kara laiku un pēc pasaules kara Morgana firmas vara ir stipri pieaugusi. Caur viņu ir gājušas ļoti lielas jaunu aizdevumu Eiropas valstīm summas. 2)

Šo trestu varētu pilna vārda nozīmē apzīmēt par "naudas trestu".

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 357-358.lpp.

2) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. VIII.Bd.
lp. 305.

3) S t a n d a r d O i l C o .

" Standard Oil Co." pieder apm. 500 uzņēmumi dažādās pasaules daļās. Šis trests tika dibināts 1870.gadā. Viņa dibinātājs bija Rokfellers. 1891.gadā jau krietni izplētussais trests prettresta likuma dēļ bija spiests sadalīties 20 atsevišķās sabiedrībās, par kurām kontroli tomēr paturēja Rokfellers. 1899.gadā šo 20 un vēl 50 citu sabiedrību efektus pārņēma Standard Oil Co.of New Jersey. Dividende kāpa arvien augstāk un šī gadusimtena pirmā desmitā bija caurmērā apm. 40%, bet tīrā peļņa dažu gadu iztaisīja 80% no kapitāla. 1922.gadā šī sabiedrība ar 400 bonus izdalīšanu akciju veidā /pieckārtoja savu akciju kapitālu. Tagad bija balsstiesīgu akciju par 507,5 miljonu dolaru un priekšrocības akciju par 200 miljonu dolaru. 1925.gada beigās balsstiesīgo akciju vērtība bija 850 miljonu dolaru, bet priekšrocības akciju vērtība 234 milj. dolaru. Kā otra koncerna sabiedrība pēc lieluma ir Standard Oil Co. of New-York ar 375 milj.dolaru nominālkapitāla. Tad seko Standard Oil Co of Indiana ar nominālkapitālu 224 milj. dolaru (biržas vērtība turpretim 570 milj. dolaru) un citas sabiedrības. Kopējā tagad pastāvošo 31 Standard Oil sabiedrības, kuras agrāk bija saistītas

trestā, vērtība 1925.gadā tika rēķināta uz 4 milj. dolaru, kurā laikā kopējais Amerikas petrolejas rūpniecībā ieguldītais kapitāls tika rēķināts uz 9 miljardiem dolaru. Standard Oil sabiedrību nominālkapitāls bija apaļi 2 miljardi dolaru, bet kopējās 1925.gadā samaksātās dividendes lielums apm. 130.miljonu dolaru, pie tam ir jāatzīmē, ka koncernam ir ļoti daudzi ārzemju uzņēmumi, kuri neietilpst augšējos skaitļos.¹⁾

Standard Oil uzņēmumu īpašnieki jau kopš ilgāka laika daļu no savām milzu peļņām ir ieguldījuši arī citās uzņēmumu nozarēs, sevišķi kalnrūpniecībā (vaļa, dzelzs) un tāpat dzelzceļos, ielu dzelzceļos u.citur. Protams, ļoti liels ir viņu iespaids arī naudas tirgū un biržā. Lielo naudas krīzi 1907.gadā Standard Oil ļaudis necentās aizkavēt, bet to paasināt un izmantot. Tresta uzņēmumos viņu dibinātājs Rokfellers tagad nav sevišķi liels līdzdalībnieks, bet viņa pēcnācējiem un citiem dibinātājiem rokās atrodas tomēr lielākā daļa. Standard Oil grupas loma Amerikas petrolejas ražošanā ir gājusi atpakaļ un sastāda 34% no petrolejas pārstrādāšanas. Naftas vadi tomēr atrodas pa lielākai daļai Standard Oil grupas rokās, t.i.69%.²⁾

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 355.-357.lpp.

2) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. 1928. 305.lp.

4) U n i t e d S t e e l C o r p o r a -
t i o n .

Tālāk jāpiemin J.P.Morgana 1901.gadā dibināto United Steel Corporation, kuŗa galvenā sabiedrība bija Carnegie Steel Corporation of New Jersey, kuŗa savkārt kontrolēja 26 sabiedrības. Pie pāriešanas tērauda trestā Carnegie sabiedrībai bija par 160 milj. dolaru akciju un par 160 milj. dolaru obligaciju, no kuŗām apm. puse piederēja pašam Carnegie. Pret šīm akcijām un obligacijām Carnegie saņēma tērauda tresta efektus par 500 milj. dolaru. Tērauda tresta kapitāls tagad ir apm. $1\frac{1}{2}$ miljarda dolaru liels. Par 813 milj. dolaru ir balsstiesīgas akcijas un par 360 milj. dolaru priekšrocības akcijas. Tresta ražošanas iestāžu vērtība pēc grāmatām 1661 milj. dolaru. Dividendes pēdējos gados 7%. Lai gan gāja baumas, ka tērauda trests ir gandrīz par 1 milj. dolaru pārkapitalizēts, tomēr peļņa 1902.-1905.gadam bija 7-12% no visa akciju kapitāla; augstākā peļņa bija 1916.gadā - 333 milj. dolaru. Monopola stāvokļa tērauda trestam tomēr nav. 1928.gadā tika ražots 15,2 milj. tonnu jēldzelzs un 20,11 milj. tonnu tērauda izstrādājumu. Attiecībā uz atsevišķiem produktiem notika periodiskas vienošanās ar

konkurentiem. Lai gan tērauda trests strādniekus centās pieaicināt kā līdzakcionarus, tomēr par strādnieku stāvokli maz rūpējās. No 173.000 strādniekiem pirms pasaules kara 50.000 strādniekiem bija jāstrādā 7 dienas nedēļā pa 12 stundām, un 43% strādniekiem 6 dienas nedēļā arī pa 12 stundām. Vispārīgi par strādnieku stāvokli interese amerikāņu uzņēmējiem ir maza¹⁾.

Pilnīgi monopolistiskā stāvokļa tomēr tērauda trestam nav. Viņa rokās atradās pirmos gados apm. 60% tērauda produkcijas. Viņa daļa produkcijā ir arvien samazinājusies. Tagad pastāv blakus viens otram 3 lieli tērauda trestī, kā: Bethlehem Steel Company un North American Steel Co., kuŗas katra ražo apm. 6 milj. tonnu jēldzelzs. United States Steel Co., turpretim, ražo apm. 4 reiz vairāk. Tērauda trestam 1901.gadā bija 13.318 akcionaru, tagad ir apm. pāri par 100 tūkstošu.²⁾

Tas izskaidrojams ar to, ka tērauda trests ir centies lielā mērā saistīt savus strādniekus un ierēdņus kā līdzakcionarus, pārdodot tiem akcijas uz izdevīgiem noteikumiem un pēc iespējas tos ieinteresējot. Ierēdņu skaits 1922.g. bija pāri par 200 tūkstošu.

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 358.-360.lpp.

2) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. 1928. 306.lp.

5) F o r d a S a b i e d r ī b a.

Šinī koncernu laikmetā ir izcēlies viens milzīgs privāts uzņēmums, pareizāki sakot sabiedrīgs uzņēmums resp. akciju sabiedrība ir pārgājusi vienas ģimenes īpašumā, t.i. Ford Motor Co., kurš tagad atrodas tikai Forda ģimenes īpašumā un kuŗa aktīvs 1925.gadā bija 3/4 miljardu dolaru un pie pārdotiem 2 miljoniem vāgu ar apgrozību 1 miljards dolaru, tīrā peļņa bija 95 miljonu dolaru. Šāda summa, kuŗa ieplūst vienai atsevišķai personai ir politiskā un socialā ziņā ievērojama parādība.¹⁾

Forda peļņa 1925.gadā tā tad pārsniedza pat tērauda trestu (1925.g. tērauda trests dividendēs izdalīja 61 milj. dolaru).¹⁾

Fordam saviem panākumiem jāpateicas galvenām kārtām jauniem ražošanas principiem, kuŗus viņš ieveda automobiļu rūpniecībā, kas tagad ir pazīstama visā pasaulē zem "fordizācijas" nosaukuma. Arī Fords cenšās kļūt pēc iespējas neatkarīgs no jēlvielu apgādājošiem uzņēmumiem un arī neatkarīgs attiecībā uz noietu. Pašam viņam ir savi meži, raktuves un pat kaučuka plantācijas. Tāpat viņš cenšas

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 379.lp.

kļūt neatkarīgs un izslēgt patstāvīgo tirdzniecību attiecībā uz savu automobiļu noietu. To viņš lielā mērā izdara ar savu pārstāvniecību sistemu.

Ari ekspansijas laukā Fords ir gājis diezgan tālu. Vispirms viņš ir nodibinājis savus uzņēmumus Anglijā kā vienu no Eiropas tirgus iekarošanas etapiem. Pēdējā laikā viņš sāka iespiesties arī Padomju Krievijā, kur Nižnij-Novgorodā būvē lielu automobiļu fabriku. Viņa galvenais konkurents-General Motor Co. arī Eiropas tirgū cenšās darīt pretspiedienu. Kā viens no šādiem General Motor Co. soļiem ir uzskatāma Opel'a sabiedrības akciju uzpirkšana.

6) B a n ā n u t r e s t s.

Banānu trestu vai United Fruite Co. ir jāmin kā intensīvāko ārzemju darbībā. Par viņu bija runa jau iepriekšējās nodaļās, jo viņš ir saņēmis savās rokās vairākās Vidus Amerikas valstīs visu banānu produkciju, to eksportu, dzelzceļu sistemu un lielāko daļu kuģniecības. Viņš kontrolē 60% banānu pasaules eksportam. Ir pilnīgas tiesības runāt par Vidus Amerikas iekarošanu caur banānu trestu, tiktālu ir gājusi viņa vara ¹⁾.

Īstenībā Vidus-Amerikas zemēs sevišķi Kostarikā valda šī sabiedrība un viņas abi prezidenti, kuŗus sauc par Vidus-Amerikas kēniņiem. Šī sabiedrība ar pazīstamām amerikāņu metodēm iznīcināja visus savus konkurentus, kā piem. Atlantik Fruite Co., pie kuŗas piedalījās pirms kara arī Hamburg-Amerika-Linie. Attiecībā pret ārzemēm vietējās valdības šīs metodes neapkaŗo, bet ar jauniem eksporta veicināšanas likumiem vēl pabalsta. United Fruite Co. aiz muguras stāv National City Bank un jau pieminētā J.P.Morgan & Co. firma. 2)

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 364/365.lpp.
2) " " " " " 264/365.lpp.

2. T r e s t i V ā c i j ā.

a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis.

Arī Vācijā rūpniecības koncentrācija ir gājusi ļoti tālu, galvenām kārtām tur parādās karteļu forma, bet arī pēdējā laikā arvien lielākā mērā nāk priekšā uzņēmumu pilnīga saplūšana par vienu vienīgu uzņēmumu resp. lielu uzņēmumu kompleksu - koncernu rašanās un šo uzņēmumu arvien lielāka saplūšana, patstāvības zaudēšana. Vācijā arvien vairāk sāk parādīties uzņēmumu sabiedrības forma, t.i. atsevišķo personu privātie uzņēmumi, kuŗi spēlē lielu lomu tanī apstākļī, ka valda lielā mērā karteļu forma, sāk pamazām izzust. Arvien vairāk parādās bezpersoniskais akciju sabiedrību veids, t.i. tas veids, pateicoties kuŗam Z.A.S. Valstīs bija iespējama tik spēcīga trestu formas izplatīšanās. Vācijā pēc "Wirtschaft u. Statistik" ziņām ir apm. 12.000 akciju sabiedrību ar apm. 18 miljardu RM. lielu pamatkapitalu. Koncernos ir apvienotas tikai 2.106 sabiedrības, bet no visa pamatkapitāla uz viņām krīt 11 miljardu RM. t.i. apm. 62-63%. Kalija rūpniecība ir apvienota koncernos par visām 100%, kalnrūpniecība par apm. 90-95%, dzelzs ražošanas rūpniecība ar 80%, elektriskā rūpniecība un elektrības ražošanas ar apm. 81% un ķīmijas rūpniecība ar

78%. Ar 50-75% no kopējā attiecīgās ražošanas nozares kapitāla ir apvienotas koncernos banku, satiksmes, apdrošināšanas, un būvniecības nozares. Starp 30-50% atrodas gumijas rūpniecība, akmeņrūpniecība un optiskā rūpniecība. Arvien vairāk sāk parādīties pilnīgas saplūšanas, t.i. fuzijas, forma, kuŗa tomēr Vācijā atrodas sākuma stadijā. Viņa arvien vairāk iespiedīsies, jo ir daudzas rūpniecības nozares, kur uzņēmumu saplūšana nozīmētu lielu finansiēlu ietaupījumu.¹⁾

No Vācijas uzņēmumu apvienībām tresta formā kā piemērus varētu pievest Reis-& Handels-Aktien-Gesellschaft, kuŗa dibināta 1901.gadā ar 13 miljoniem RM. ~~pa~~kapitāla. Šī sabiedrība ir monopolistiskā kontrolsabiedrība. Kā monopolistiskā kontrolsabiedrība pilnīgi pēc amerikāņu parauga tika nodibināta 1921.gadā Miak Mühlenbauindustrie A.-G. ar 16 milj.RM. Saskaņā ar vācu rūpniecībā tagad valdošo tendenci pēc iespējas palētināt ražošanu, Miak apvienotās 5 firmas 1925.gadā spēra beidzamo soli, t.i. pilnīgi saplūda paugstinot kopējo savu kapitālu no 5,5 uz 12 milj.RM. Varētu pievest vēl daudzus citus piemērus.²⁾

Koncernu radīšana spēlē lielu lomu Vācijā jau pirms kara, sevišķi mašīnu būvniecības nozarē, kā arī elektrotehniskā rūpniecībā. Jāpiemin arī Stinnesa lielais koncerns. un tāpat vēl tagad pastāvošā Linoleuma Sabiedrība.

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 314. un 320.lpp.

2) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. 315/316.lpp.

b) J.G. Farben-Industrie A.-G.

Lielākais trests Vācijā un līdz ar to Eiropā ir J.G.Farben-Industrie A.-G., kurš radās tādā veidā, ka viņa lielākais un vecākais loceklis Badische Anilin-und Soda-Fabrik uzņēma sevī pārējos interešu sabiedrības locekļus, pie kam savu kapitalu (akciju) palielināja uz 641,6 milj. marku balsstiesīgo akciju, 4,4 milj. marku priekšrocības akciju un pieņēma augšminēto nosaukumu. Tagad viņš ir lielākais Vācijas trests. Tai pašā gadā viņš saistījās ar divām lielākām mākslīga zīda producētājām Vereinigten Glanzstofffabriken un J.P.Bemberg A.-G. un caur šīm firmām, kā arī pa daļai tieši pastāv saites ar amerikāņu mākslīga zīda koncernu Courtaulds Ltd., kuŗa kapitāls 20 milj. mārciņu sterliņu un Dupont de Nemours Powder Co. ar kapitalu 160 milj. dolaru. Pēc tam, kad akciju kurss viena pusgada laikā bija palielinājies $3\frac{1}{2}$ reizes, 1926.gadā akciju kapitalu palielināja uz 900 milj. marku balsstiesīgo akciju un 40 milj. marku priekšrocības akciju, (3,5%) un 160 milj. priekšrocības akciju ar 6%. Ar to J.G.Farben-Industrie A.-G. pēc akciju kapitāla kļuva par lielāko akciju sabiedrību Eiropā. Daļa jauno akciju kalpoja visu spridzināmo vielu

koncerna pārņemšanai, kurš sevišķi darbīgs ir mākslīga zīda ražošanas laukā. Šis koncerns sastāvēja no Köln-Rottweil A.-G, Dynamit A.-G. agr. Nobel un Rheinisch-Westfälische Sprengstoff A.-G. Šīs sabiedrības stāvēja atkal ciešā sakarā ar angļu Dynamit-Nobel sabiedrību. J.G.Farben-Industrie nodarbināja savos uzņēmumos 1928.gada beigās apm. 85.000 strādnieku un 22.000 ierēdņu. (1927.gadā apm. 73,4 tūkst. strādnieku un 20 tūkst. ierēdņu). Kopā ar sabiedrībām, kuras J.G.Farben-Industrie kontrolēja, nodarbināja 143 tūkst. strādnieku. Sabiedrība ir savu sevišķi daudzpusīgu ražošanu iedalījusi 5 grupās: 1) krāsu vielas, 2) slāpekli saturošas vielas, 3) farmācijas vielas, 4) fotogrāfu ražojumus un mākslīgo zīdu, 5) neorganiskās vielas un starpproduktus. No lielas intereses ir to sakaru nākotnes nozīme, kurus J.G.Farben-Industrie uzņēma ar 2 lielām petrolejas sabiedrībām: Standard Oil grupu un Royal-Dutch-Shell grupu, galvenā kārtā par kopēju mākslīga benzīna ražošanas atraduma izmantošanu.¹⁾

I.G.Farbenindustrie katru gadu uzņem lielas finansielas transakcijas. Tas pierāda, ka, neskatoties uz lielo peļņu un kapitāla rezervēm, tomēr kapitāla vajadzība jaunu uzņēmumu pievienošanai un jaunu ražošanas metožu izvešanai ir ļoti liels.¹⁾

1) Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 382-387.lpp.

c) V e r e i n i g t e S t a h l w e r k e .

Kā pilnīgu amerikāņu trestu formu, kurā ir pilnīgi saplūduši vairāki lielākie kombinētie uzņēmumi vācu dzelzs un tērauda rūpniecībā, var pievest Vereinigten Stahlwerken Aktien-Gesellschaft. Viņā ir apvienoti Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft ar Deutsch-Luxemburgischen Bergwerksgesellschaft un Bochumer Gusstahlverein (piedalīšanās ar $39\frac{1}{2}\%$), Phönix A.-G. (26%), Thyssenschen Unternehmungen (26%) un Rheinischen Stahlwerke A.-G. ($8\frac{1}{2}\%$). Kvotu jautājums tika nokārtots uz augšējo skaitu pamata. Vereinigte Stahlwerke A.-G. kopējais kapitāls 800 miljonu RM. tika sadalīts uz augšējo kvotu pamata. Šī sabiedrība tāpat kā amerikāņu trests aptver arī tikai 40% no Vācijas produkcijas, bet tomēr, pateicoties šai saplūšanai un kopēja milzu uzņēmuma radīšanai, viņai ir izcilus stāvokļus un var runāt par šī tresta monopola stāvokli Vācijas tērauda rūpniecībā.¹⁾

Šāda veida pilnīga saplūšana, t.i. tresta formas iespēšanās vācu rūpniecībā sāk arvien vairāk parādīties. Tas palīdz lielā mērā samazināt ražošanas izdevumus un vajadzības gadījumā slēgt nerentablos uzņēmumus.

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. 1928.
316/317.lpp.

d) K a l i j a s i n d i k a t s.

1879.gadā tika nodibināts kalija rūpniecības kartelis, kurš pastāvēja no 4 uzņēmumiem. Uzņēmumu skaits, kurš arvien pievienojās pie sindikata, arvien pieauga. 1908.gadā pie kalija sindikata piederēja 50 uzņēmumi. Arvien pieauga kapitāla investācijas kalija rūpniecībā. 1905.gadā tas sastādīja 370 milj. RM., bet 1918.g. jau apm. $1\frac{1}{2}$ miljarda RM. Daži uzņēmumi, kuri cerēja, pastāvēt brīvai konkurencei, gūt lielāku peļņu, 1909.g. izstājās no sindikata un noslēdza ar amerikāņu noņēmējiem līgumu, ar kuru lielus daudzumus kalija uz vairākiem gadiem pārdeva par pusi no tad pastāvošās cenas. Tagad varēja iestāties vispārējā konkurence, kas varētu būt arī pareizākais no visas tautsaimniecības viedokļa. Tomēr valdība negribēja, ka daži jauni vajāki uzņēmumi caur to tiktu ruinēti un nonāktu par lētu maksu amerikāņu rokās. Valdībai neātlika nekas cits pāri, ka tādā gadījumā nodibināt valsts spaidu sindikatu, kurš tika nodibināts ar 1910.gada kalija likumu. Kā sekas bij tās, ka jau pastāvošā kalija ražošanas uzņēmumu pārkapitalizēšana tika ārkārtīgā mērā vēl veicināta. Apm. ducis darbības spējīgu uzņēmumu ar apm. 100 milj. RM. ieguldītā kapitāla varētu segt visu patēriņu, kurpretim jau pirms kara šinī rūp-

niecības nozarē bija investēti apm. 2 miljardi RM. Tā tad bija notikusi milzīga pārkapitalizēšana. Finansiēlā koncentrācija kalija rūpniecībā jau inflācijas laikā bij tiktālu nogājusi, ka 2 lielākie koncerni kontrolēja jau par pusi no vācu kalija produkcijas. Lielākais bija Winterschall-Alexanderschall-Konzern ar 28 uzņēmumiem, kurš pēc tam uzņemot sevī Deutsche Kaliwerke A.-G. ar 30 uzņēmumiem un citus, ieguva milzīgu iespaidu kalija rūpniecībā, kontrolējot par apm. 40% no kopējas kalija produkcijas. Viņš nodibināja sevišķu kontroles sabiedrību un ar Kalibank A.-G. radīja savu finansēšanas sabiedrību. Kali-Industrie A.-G. 1926.gadā saplūda ar Winterschall koncernu. 1928.gadā kapitāls tika palielināts uz 200 milj. marku. Pastāv vēl daži koncerni kalija rūpniecībā. Koncentrācijas process kalija rūpniecībā ar to vēl nav izbeidzies. Ir paredzama vēl lielāka koncentrēšanās. ¹⁾

Kaut gan pateicoties koncentrācijai notiek racionalizācija, tomēr tā nevar dot atpakaļ nelietderīgi kalija ražošanas nozarē investētos simtus miljonu, kamdēļ kalija cenas tiek turētas daudz augstāk, nekā tas būtu vajadzīgs pilnīgi izmantojot labākos uzņēmumus. ¹⁾

¹⁾ Liefmann, Kart., Konz. u. Tr. 1930. 83.-88.lpp.

e) C e m e n t a s i n d i k a t s.

Līdzīgi kalijai rūpniecībai arī cementa rūpniecībā laiku pa laikam parādījās jauni uzņēmumi, kurus vajadzēja uzņemt kartelī, ja negribētos atstāt kā ārpusstāvošus konkurentus.

Koncentracija cementa rūpniecībā pēdējos gados bija apstājusies. 1929.gadā parādījās jauna koncentrēšanās kustība, kuŗas viduspunktā stāvēja Vācijas ziemeļ-un dienviddaļās. Apvienojās Norddeutsche Portland-Cement-Fabrik Misburg A.-G., Hannover un Wunstorfer Portland-Cementwerke A.-G., Wunstorf. Tika noslēgta jauna interešu kopība, kuŗa aptvēra vairāk kā pusi no kopējās Vācijas cementa ražošanas. Viņā iegāja vairākas lielas cementa ražošanas sabiedrības.¹⁾

1) "Wirtschaftsdienst", 1929. Nr.44.

3. T r e s t i A n g l i j ā.

a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis.

Anglijas rūpniecība bija raksturīga ar to, ka tur vismazāk bija notikusi rūpniecības koncentrēšanās un atsevišķo uzņēmumu stāvoklis bija stiprs. Tagad arī Anglijas kapitalismā ir novērojamas lielas strukturas pārmaiņas. Tiek reorganizēta gandrīz visa angļu rūpniecība. Angļu ogļu rūpniecībā tagad ir jau 9 koncerni ar kopēju kapitalu 42,1 milj. mārc. sterliņu; dzelzrūpniecībā pēdējā gadā ir radušies sekoši koncerni: "Anglijas tērauda korporācija" ar kapitalu 8,2 milj. mārc. sterliņu no sabiedrībām Vickers, Armstrong un Kemmel un Lert. Tad apvienotās tērauda sabiedrības un Britānijas dzelz- un tērauda sabiedrība; pirmā ar kapitalu 9,3 milj. mārc. sterliņu un otrā ar 14,6 milj. mārc. sterl. Organizēta Lankāširas tērauda korporācija ar kapitalu pāri par 5 milj. mārc. sterliņu. Kugbūvniecības rūpniecībā nodibināta kontrolsabiedrība zem nosaukuma "Nacionālās kugbūvniecības akcijas un obligācijas" ar nolūku apvienot visu Britānijas kugbūvniecības rūpniecību nedaudzos varenos uzņēmumos, Līdz ar to notiek Lankāširas kokvilnas rūpniecības apvienības paplašināšana.

Šī apvienība apvieno vairāk kā simts uzņēmumus. Šo koncentrācijas procesu izsauca pārmaiņas attiecībā starp rūpniecības un banku kapitalu zem rūpniecības krīzes iespaida. Britanijas bankas ar Anglijas banku priekšgalā pārvēršās par rūpniecības vadītājām. Atbildi uz to, kas ir izsaucis šo pārmaiņu Anglijas kapitalisma strukturā, dod Statiste, kurš saka, ka bankas, ņemot vērā lielos rūpniecībā "iesaldēto" kapitalu apmērus, bija spiestas uzsākt kopdarbību ar rūpniecību. Kokvilnas, tērauda un dzelzs rūpniecības nozares, nonākdamas grūtībās, imobilizēja lielu bankas kreditu daļu. Šiem kredītiem vajadzēja palikt iesaldētiem vai tikt norakstītiem kā bezceřības parādiem. Bet pats šo kreditu lielums izslēdza pēdējo iespējamību. No otras puses parastais piepiedu parādu atgūšanas līdzeklis arī nevarēja tikt izlietots, jo tas nozīmētu visas tautsaimniecības satricināšanu. Bankas vairāk nerēķinājās ar atsevišķiem rūpniecības uzņēmumiem. Viņi turēja savās rokās visas rūpniecības likteni un vienīgā izeja priekš šīs rūpniecības bija pilnīga reorganizācija, relatīvi vāju uzņēmumu likvidēšana, iekārtas atjaunošana un pilnīga vadīšanas un tirdzniecības organizāciju sistēmas pārveidošana. Lai varētu izvest šo programmu Angļu banka nodibināja "rūpniecības attīstības banku komiteju".¹⁾

1) Ekonomiķeskaja Žizņj. 27.VII.1930.
Statiste 31.V.1930.

Kustība par labu angļu rūpniecības reorganizācijai tā tad iet divos virzienos, vispirms monopola radīšanā, un 2) darba algas izdevumu samazināšanā. Līdz šim monopola radīšana sadūrās ar lielu grūtību tanī ziņā, ka daudzi uzņēmumi bija ļoti augsti kapitalizēti. Līdz šim lielākais trests bija Monda izvestā Dienvid-Uelsas antracīta un ogļu raktuvju apvienošana. Jaunais uzņēmums "Amalgamated Anthracite Collieries" apvieno 80% no visas ogļu rūpniecības ar 6 milj. tonnu gada produkcijas. Apvienošanās notiek tādā veidā, ka apvienoto uzņēmumu akcijas tiek apmainītas pret jauna uzņēmuma akcijām. Šīs sabiedrības akciju kapitāls būs 14 milj. mārc. sterliņu, t.i. vairāk kā 3 mārc. sterl. uz ražotu tonnu. Jāšaubās vai peļņas ceļā varēs segt šīs lielās summas, kuŗas izdotas iegūstot dažādus uzņēmumus. Ogļu rūpnieki sakarā ar koncentrāciju ogļrūpniecībā sāk cīņu pret ārpusstāvošiem ogļrūpniecības uzņēmumiem. Līdz ar šo lielo ogļu trestu ir nodibināti vēl 3 citi lieli ogļu tresti. Pastāv tendence apvienot visu ogļu rūpniecību vienā lielā visas valsts ogļu rūpniecības organizācijā¹⁾.

Laiks, kad valdīja tie apstākļi, pateicoties kuŗiem angļu rūpniecība nāca pie valdīšanas, ir pagājis. 19.g.s. bij individualisma zelta laiks. 20.g.s. ir organizācijas

1) Ekonomists, 15.IX.1928.

(combination) gadusimtenis. Angļu fabrikanti bij pirmie, kuŗi deva pasaulei individualisma mācību. Tagad viņi ir palikuši drusku pakaļ citai pasaulei. Reorganizācija būs grūta, bet tā ir steidzošs angļu rūpniecības dzīvības jautājums.¹⁾ Līdz ar monopolistisku organizāciju rašanos ogļrūpniecībā, tāda pat kustība notiek kokvilnas rūpniecībā. Tiek radīts jauns trests ar Wittaker priekšgalā, kuŗš aizrāda, ka kopējais saplūdušo 312 saplūdušo akciju sabiedrību kapitāls sastādīs 50 milj. mārc. sterliņu, kuŗš tiks samazināts uz pusi pēc tam, kad būs izslēgti zaudējumi un pārkapitalizēšana. Šis jaunais trests tiks vadīts no 10 direktoriem tagadējo 1.800 direktoru vietā. Jēlvielu iepirks tieši, bet visu produkciju tirgum dos viens kopējs centralais organs.¹⁾ Ir notikusi telegrafa un radio satiksmes uzņēmumu saplūšana kopējā trestā ar kapitālu 54 milj. mārc. sterliņu. Šai saplūšanai palīdzēja valdība ar nolūku apvienot visas starptautiskās aģentūras lietas pret amerikāņu konkurenci. Jaunais angļu trests kontrolē vairāk par pusi visu telegrafu sabiedrību.

Rūpniecības koncentrēšanās Anglijā novērojama jau pag. gadusimtenī. 1881.gadā saplūda 15 uzņēmumi vienā National Telephon Co. Vēlāk parādījās vairākkārtīgas fuzijas ar monopolistisku raksturu, no kuŗām kā ievēroja-
1) Times, 27.IX.1928.

mākās varētu minēt 1891.gadā nodibināto United Alkali Co. ar 8,3 milj. mārc. sterliņu. Īsts trests angļu tiesību jēdzienā, kurām tagad ir monopola stāvoklis, bija 1886.gadā nodibinātais Nobel Dynamite Trust Co., kurš saistīja pie sevis arī visas vācu dinamita fabrikas. Sevišķi izcilus stāvoklis savā nozarē un attiecībā uz dažiem ražojumiem monopola stāvoklis ir angļu ziepju firmai Lever Brothers ar 33,9 milj. £ ieguldītā kapitāla, kurš ir autorizēts par 130 milj. mārc. sterliņu un ir vispārīgi lielākais angļu ražošanas uzņēmums, kurš kontrolē vairāk kā 100 apakšsabiedrības. Tad varētu minēt English Sawing Cotton Co., kuŗa ir radusies no 15 uzņēmumu saplūšanas, un pie kuŗa piedalās liela diegu fabrika J. & P. Coats Ltd. Tad jāpiemin firma Wickers & Co. kuŗa līdzīgi vācu "Elektromontantrust'am" sniedzās sākot montanrūpniecību līdz elektriskai rūpniecībai un ir arī izplēties vertikāli. Kontrolsabiedrības Anglijā ir mīnu rūpniecībā un arī priekš kaučuka plantācijām un petrolejas uzņēmumiem un saista kopā lielu daudzumu ārzemju sabiedrību.¹⁾

Jāatzīmē 1929.gadā notikusē koncentrācija kalnrūpniecībā, t.i. Leaton Delaval un Crambington sabiedrību, kuŗas kopā strādā ar 20 milj. £. Vagonu rūpniecībā, kuŗa pa lielākai daļai atrodas ²⁾ lielu koncernu rokās, ir paredzama saplūšana vienā trestā.²⁾

1) Handwörterbuch für Staatswissenschaften. 1928. 315.lp.

2) "Wirtschaftsdienst" 1929. Nr.21.

4. T r e s t i Z v i e d r i j ā.

a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis.

Rūpniecības koncentrācija Zviedrijā ir galvenām kārtām ievērojama ar to, ka viņa izaudzēja lielo pasaules trestu, t.i. Zviedru sērskociņu trestu. Šis trests neapmierinās ar to, ka apvienoja sevī visu Zviedrijas sērskociņu rūpniecību un ar to saistītas ražošanas nozares, vēlāk izplēsdamies pa visu pasauli, bet sāk iekarot arī zviedru rūpniecības citas nozares, kā: dzelzs ražošanas, kokrūpniecības, celulozes, telefona u.c. nozares. Dzelzs rūdas ražošanas laukā lielu lomu spēlē Grängesberg koncerns ar savām dzelzrūdas raktuvēm, dzelzceļiem un kugiem un kuŗš ņem dalību arī dzelzrūdas ražošanā Ziemeļ-Afrikā, Čīlē un citur .

Lai regulētu kokizvedumus Zviedrijas un Somijas koktīrgotāji nodibināja 1929.gadā kokeksportieru apvienību. Zviedrijas, Norvēģijas un Somijas celulozes ražotāji arī apvienojās kopējai pārdošanas politikai.¹⁾

Šīs beidzamās apvienības var intereseēt mūs kā koku un koku izstrādājumu izvedēju valsti.

¹⁾ Fischer, Kartelle in Europa. 1929. 171.lp.

b) Zviedru sērkociņu trests.

Kā ļoti raksturīgu tresta attīstības piemēru ir jāpiemin Zviedru sērkociņu trests. Šis trests ir monopoli-
stisks uzņēmums ar milzīgu finansiēlu varu un ir pilnā
vārdā nozīmē internacionāls.

Šo trestu pilna vārda nozīmē varētu nosaukt par pasau-
les trestu, jo viņam ir lielā daudzumā valšķu patiens mono-
pola stāvoklis, kuŗu viņš ir radījis savādā kārtā ar val-
dību piekrišanu un atbalstu attiecīgās zemēs. Viņš kontrolē
apmēram 80% pasaules sērkociņu produkcijas un līdz ar to
ir arī milzīgs starptautisks finansiēls koncerns. Pamata
sabiedrība ir Aktiebolaget Kreuger & Toll. Bilances aktīvs
1928.gadā bija 363 milj. zviedru kronu. Šī tresta jautājumu
specialists Dr. Grotkops visu Kreugera ūzņēmumu vērtību
rēķina apm. uz 2 miljardu zviedru kronu.¹⁾ Aktiebolaget Kreuger
& Toll dibināta 1911.gadā kā būvju akciju sabiedrība.

1917.gadā Stokholmā nodibinās Svenska Tändsticks Aktiebolaget
ar plašu Kreugera un Toll sabiedrības līdzdalību. 1919.gadā
sabiedrībai Kreuger un Toll piedaloties ar 50% Ņujorkā uz-
sāk darbību The American Kreuger & Toll Corporation. 1925.g.
A/S. Kreuger & Toll pārnesa lielāko daļu American Kreuger

1) Grotkopp, Der schwedische Zündholztrust.

and Toll uz jaundibināto Swedish American Investment Corporation un arī daļu no viņas rīcībā esošām Svenska Tändsticks A.-B.

Kreuger & Toll iegūst Stokholmas Trafikaktiebolaget Grängesberg -Oxelösund un Skandinaviska Kreditaktiebolaget akciju paketes. Nodibinot 1926.g. Amsterdamā N.V.Financieele Maatschappij Kreuger & Toll, zviedru milzu uzņēmums nostiprina savas pozīcijas pārējā Eiropā.

Tanī pašā gadā tiek likvidēta The American Kreuger & Toll Corporation, bet holding sistēma tiek izveidota tālāk, palielinot pašas kapitālu un pievelkot līdzdarbībā daudzas citas sabiedrības, finansējot to operācijas ar valstīm un pašvaldībām un noslēdzot plaši pazīstamos sērkočiņu līgumus ar Svenska Tändsticksaktiebolaget un International Match Corporation starpniecību. Aktiebolaget Kreuger & Toll pamatkapitāls uz pirmo janvāri 1929.g. sastādīja 65 milj. zviedru krōnu. Aktivā skaitījās 363 milj. zv.kr.: noguldījumi bankēs un kasē - 35 milj. zv.kr., valdību obligācijas 93 milj., dažādu sabiedrību akcijas 233 milj. zv.kr.; pasīvā - akciju kapitāls 65 milj. zv.kr., parāda zīmes 65 milj. kr., likumīgais rezerves kapitāls 134 milj.kr., kreditoru - 58 milj. kr., 25% dividende 16 milj. kr. un peļņas pārnesums uz 1929.gadu 25 milj. zv.kr. ¹⁾

1) Ekonomists, 1930. Nr.7. 295.lp.

Runājot attiecībā par Zviedru sērkociņu tresta pareizāk sakot Kreugera koncerna strukturu un politiku, jāsaka, ka Kreugera dibinātā finansu un rūpniecības tresta iekšējā struktūra pēdējos divos gados ir diezgan skaidri saskatāma. Viņš aptver rūpniecības imobiļu un finansu sabiedrības.

Pie rūpniecības grupas pieder: 1) Svenska Tändsticks A-B., Stockholm, ar daudzām fabrikām Zviedrijā, t.i. kā sērkociņu tā arī jēlvielu un ar līdzdalību pie daudzām angļu un citām sērkociņu firmām. 2) Internation Matsh Corporation, kuŗam padoti amerikāņu, Aizjūras, Azijas un pa daļai Eiropas uzņēmumi un veikali. 3) ievērojamā līdzdalība pie Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund, kuŗas īpašumā atrodās lielākie dzelzsrūdas lauki pasaulē - Vidus-Zviedrijā un Lāpu zemē, kuŗas dzelzs rezerves rēķina uz 2 miljardiem tonnu un kuŗas īpašumā ir dzelzceļi, flote sastāvoša no 21 kuģa, dinamit fabrika un citi īpašumi. 4) Neilgi atpakaļ nodibinātais koka un celulozes trests - Svenska Cellulosa Aktiebolaget, kuŗai pieder 12 Zviedrijas uzņēmumi un 4 milj. akru zemes un meža. Šī sabiedrība dod apmēram 15% visas zemes koku produkcijas un 30% celulozes produkcijas. Viņas īpašumā atrodās elektriskās spēkstacijas ar 65 tūkst. PS. un lieli spēku rezervuāri.

Pie imobiļu sabiedrību grupas pieder: Aktiebolaget Huvudstaden Stokholmā un gruntsgabalu sabiedrības Vācijā un Francijā.

Pie finansu sabiedrību grupas pieder tādi, kuŗi izved tīras banku operācijas, kā piem. daudzas bankas Vācijā, Francijā, Holandē, Šveicē un pašā Zviedrijā. Tālāk Kreuger & Toll sabiedrībai ir ievērojama līdzdalība pie vienas no Zviedrijas lielbankām - Skandinaviska Kreditaktiebolaget Stokholmā. Ievērojama arī kopdarbība ar citām bankām. Bez bankām pie finansu instituta pieslēdzās dažādas holding un citas sabiedrības, kuŗas jāuzskata kā koncerna firmas, kā: Swedish-American Investment Corporation un citas jau agrāk minētas, kuŗas noder akciju turēšanai. Pāri par visām sabiedrībām stāv mātes sabiedrība - finansu firma A.B.Kreuger & Toll, Stokholmā.

Kreugera koncerns atšķiras no daudziem līdzīgiem uzņēmumiem galvenām kārtām ar: 1) viņš ir tā konstruēts, ka visi ietilpstošie un uzņemamie uzņēmumi tiek vadīti un pārvaldīti no vienas firmas, t.i. A.B.Kreuger & Toll, Stokholmā, no kuŗa akcijām ar pilnām balsstiesībām par 10 milj. kronu serijas A. vairākums atrodas zviedru galvenām kārtām Kreugera rokās. Serijas B. akcijas par 66 milj. kr. nom. ir ar 1/1000 daļu balsstiesības, t.i.

gandrīz bez balsstiesībām. 2) A.B.Kreuger & Toll nav parastā veida holding sabiedrība, kuŗa ar efektiem tirgojas, bet viņa ņem aktīvu dalību uzpirkto firmu darbībā. 3) A.B.Kreuger & Toll sabiedrībai nav sevišķi daudzas līdzdalības citos uzņēmumos, bet ja kur ir, tad tās ir ļoti ievērojamas un viņa ņem dzīvu dalību šo uzņēmumu pārvaldīšanā. 4) Koncerna lielo starptautisko veikalu ievadīšanai un izvešanai ļoti palīdz koncerna "neitralitate. 5) Ir jāatzīmē, ka visā pasaulē strādājoša Kreugera koncerna vadīšana ir koncentrēta Zviedrijā.

Ļoti daudz Kreugera koncerns ir darījis investāciju laukā. Ļoti lielas summas Kreugera koncerns aizdod dažādām valstīm iegūstot pret to monopola stāvokli šo valšņu sērkokociņu rūpniecībā, virskundzību kuŗā trests iegūst parasti jau iepriekš. Francijai, Ungarijai, Rumānijai, Dienvid-Slāvijai, Polijai, Latvijai, Ekvadorai, Grieķijai un Igaunijai Zviedru sērkokociņu trests ir paliņējis 685,37 milj.zv.kronu, izmaksājot skaidrā naudā 643,69 milj.zv.kronu. Caurmērā šis kapitāls rentējās ar $6\frac{1}{4}\%$. Klāt nāk vēl aizdevums Vācijai nom. 466 milj. zv.kr.

Koncerna kapitāls (paša) ir kopā apm. 1,33 miljardi zv.kr.

Zviedru sērkociņu tresta darbības pamats ir: dažādie monopola līgumi ar Ekvadoru, Igauniju, Grieķiju, Latviju, Peru, Poliju, Dienvidslaviju, Rumaniju, Ungariju (pilnīga monopola līgumi). Aprobežotais monopola stāvoklis kopīgi ar valsti Vācijā un Francijā. Netiešais monopola stāvoklis caur visu fabriku iegūšanu jeb tādu uzņēmumu kontroli, kuri ieņem monopola stāvokli, ir ļoti daudzās citās valstīs. Trestam pieder apm. 150 fabrikas, 35 zemēs, un viņš nodarbina apm. 60 tūkst. strādnieku.

Bez tam ļoti lielu dalību Zviedru sērkociņu trests ņem pateicoties jau agrāk minēto dažādu sabiedrību akciju lielās daļas iegūšanu dzelzs rūdas ražošanas laukā, pie kam 1927.gadā ieguva no Kröllner koncerna dzelzsrūdas raktuves Ziemeļ-Afrikā un arī citās pasaules daļās, tad kokrūpniecībā un celulozes rūpniecībā. Svenska Cellulosa A.-B. apvienības aktīvu rēķina uz 85 milj. dolaru. Ar visām sabiedrībām ir saistīti dažādi transportlīdzekļi un Zviedru sērkociņu trests ņem dalību arī daudzos citos uzņēmumos, telefonu, transporta, apdrošināšanas un citos uzņēmumos un nozarēs.¹⁾

1) Wirtschaftsdienst, 1930. Nr.4. 142.-145.lpp.

5. T r e s t i p ā r ē j ā p a s a u l ē.

a) Vispārējais rūpniecības koncentrēšanās stāvoklis.

Bez jau pievestiem daudziem rūpniecības koncentrēšanas piemēriem galvenās rūpniecības valstīs varētu pievest vēl bezgala daudz piemēru pārejās pasaules valstīs ar mazāku vai lielāku rūpniecības attīstības stāvokli. Atkarībā no rūpniecības vēsturiskās attīstības dažādās vietās parādas dažādas rūpniecības koncentrēšanas formas. Zemēs, kur līdzīgi Z.A.S.Valstīm rūpniecībai nav vecu tradīciju, uzņēmumi parasti ir ar bezpersonisku sabiedrības formu, kuŗa koncentrējoties visvieglāk padodas pilnīgai saplūšanai, t.i. tresta formas rašanai. Zemēs, kur rūpniecība ir jau vecāka, kur uzņēmumi atrodas atsevišķu personu īpašumā, uzņēmumi vēl vairāk patur savu patstāvību arī tiem koncentrējoties. Šinī gadījumā visvairāk parādas karteļu forma. Ievērojot tās priekšrocības, kuŗas uzņēmējam dod pilnīga uzņēmumu saplūšana trestu formā, t.i. kādā gadījumā iespējama vislielāka peļņas interešu apmierināšana, šī forma sāk izspiest visas citas. Tāmdēļ var sacīt, ka visas pasaules rūpniecības koncentrēšanās iet arvien vairāk pretim pilnīgai saplūšanai valsts, starptautiskā un vispasaules apjomā. Kā pierādījumu

tam varētu pievest bezgala daudz piemērus no vecām un jaunām rūpniecības zemēm dažādās pasaules malās. Pateicoties trestu izplēšanai starptautiskā apjomā notiek tāda parādība, ka lielie un spēcīgie parasti ekonomiski spēcīgāko valšņu tresti vienkārši dibina vēl rūpnieciski neatīstītās zemēs savas filiales. Agrākos gadudesmitos lielākā mērā arī ekonomiski vājākās zemēs tika attīstīta nacionāla rūpniecība ar ārzemju aizdevumu palīdzību, t.i. aizdevumi nāca lielākā mērā naudas veidā. Pēdējā laikā tresti, tiekdamiēs pēc arvien jauniem tirgiem, arvien vairāk veicina citu zemju rūpniecību, kur viņiem aiz politiskiem, nacionāliem vai citiem iemesliem ir grūtāk iespīesties ar saviem ražojumiem, tādā veidā ka dibina savas filiales attiecīgās zemēs. Tās var būt arī patstāvīgu akciju sabiedrību veidā ar vietējiem vadītājiem, tikai šīs sabiedrības efekti atrodas lielā svešas zemes tresta īpašumā. Tamdēļ, nepievedot vairāk atsevišķo valšņu trestu piemērus, tālāk vēl runāšu tikai par trestiem, kuŗiem ir jau starptautiska nozīme un par starptautiskām trestu apvienībām. Iepriekš vēl pieminēšu raksturīgo Holandes chinina monopolu un drusku apstāšos specialī pie Baltijas valšņu uzņēmēju apvienībām.

tam varētu pievest bezgala daudz piemērus no vecām un jaunām rūpniecības zemēm dažādās pasaules malās. Pateicoties trestu izplēšanai starptautiskā apjomā notiek tāda parādība, ka lielle un spēcīgie parasti ekonomiski spēcīgāko valšņu tresti vienkārši dibina vēl rūpnieciski neatīstītās zemēs savas filiales. Agrākos gadudesmitos lielākā mērā arī ekonomiski vājākās zemēs tika attīstīta nacionāla rūpniecība ar ārzemju aizdevumu palīdzību, t.i. aizdevumi nāca lielākā mērā naudas veidā. Pēdējā laikā tresti, tiekdami pēc arvien jauniem tirgiem, arvien vairāk veicina citu zemju rūpniecību, kur viņiem aiz politiskiem, nacionāliem vai citiem iemesliem ir grūtāk iespēties ar saviem ražojumiem, tādā veidā ka dibina savas filiales attiecīgās zemēs. Tās var būt arī patstāvīgu akciju sabiedrību veidā ar vietējiem vadītājiem, tikai šis sabiedrības efekti atrodas lielā svešas zemes tresta īpašumā. Tamdēļ, nepievedot vairāk atsevišķo valšņu trestu piemērus, tālāk vēl runāšu tikai par trestiem, kuriem ir jau starptautiska nozīme un par starptautiskām trestu apvienībām. Iepriekš vēl pieminēšu raksturīgo Holandes chinina monopolu un drusku apstāšos specialī pie Baltijas valšņu uzņēmēju apvienībām.

b) Holandē chinina monopols.

Holandei ar viņas Vakar-Indijas kolonijām ir chinina pasaules monopols. Apmēram 120-125 Javas plantacijām gada produkcija ir 9-10 miljonu klgr. chinina mizu, t.i. tāds daudzums, kuŗš apm. atbilst pat pārsniedz tagadējo pasaules patēriņu. Pēc attiecīgām ziņām Holandes Indija dod apm. 10/11 daļas pasaules chinina produkcijas, pārējais nāk no Britānijas Indijas.

Liēlu daļu no šīs produkcijas kontrolē Holandes chinina birojs. Pret šī biroja darbību paceļās ļoti daudzas neapmierinātas balsis ne tikai no importa zemju puses, bet arī no Holandes chinina audzētāju puses, jo līdzšinējā lielā pārprodukcija nevar tikt ilgi turpināta tamdēļ ka Javas plantācijas koki var dot tikai 300 tūkst. klgr., bet noņemts tiek 800 tūkst. klgr. Galvenās sūdzības pret Holandes chinina biroju ir vērstas galvenām kārtām tresta cenu politikas dēļ. Oficialās cenas salīdzinot ar priekškaŗa laiku uzrāda trīskārtīgu pieaugumu (1923.g. Amsterdamas chinina Ed.II. bija 46 Fr. par klgr. pret 13,50-17 Fr. 1912.gadā). Ka šī cenu svārstība neatbilst ražošanas izdevumu pieaugumam norāda jau tas, ka Holandes Indijā chinins tiek pārdots jau tabletu formā par 44 RM. par klgr.

Vislielākais pierādījums tam, ka Holande no sava chinina monopola iegūst augļotāju peļņu, norāda atsevišķo sabiedrību gada dividendes, kuŗas svārstās starp 40-50%. Holandes ap-rindas ar bažām novēro importējošo zemju apvienības iespē-jamības. Atzīmējams ir vācu J.G.Farben-Industrie atrastais malarijas apkaŗošanas līdzeklis. Tiek izdarīti dažādi jauni mēģinājumi chinina atvietojošo līdzekļu iegūšanai. Neesot izslēgts ka arī Tautu Savienība, kuŗa jau ir pacē-lusi savu balsi pret pārliecīgiem muitas žogiem, pārbaudīs arī šo jautājumu. Šeit runa nav tikai par cenu, bet arī par humanitates jautājumiem. Caur pārliecīgo cenu un iespē-jamo viņas paaugstināšanu nākotnē no Holandes chinina tresta puses tiek atrauts lielā mērā šis malarijas slimības dziedinošais līdzeklis plašām masām un ar to tiek apgrū-tināta cīņa pret šo cilvēcei postu nesošu slimību.¹⁾

1) Handelszeitung des Berliner Tageblatts, 1928. Nr.315.